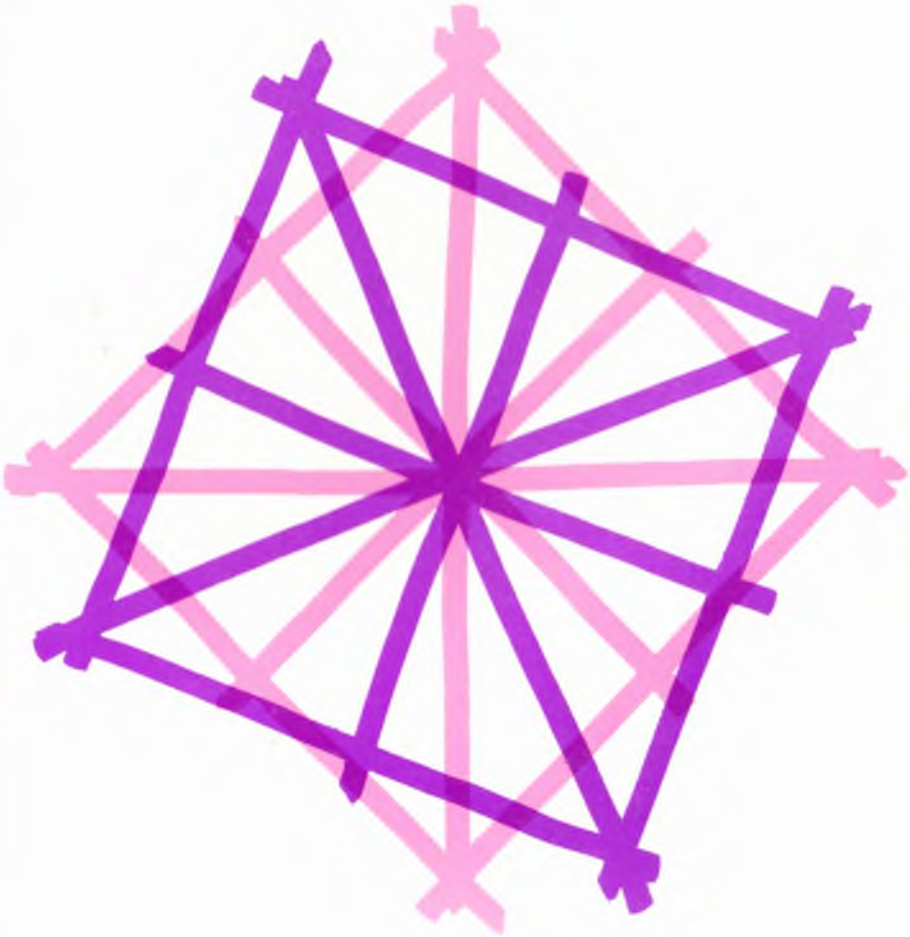
AFA Çağdaş Ustalar Dizisi 4

Keynes

D.E. Moggridge

Keynes D.E. Moggridge AFA 4

Donald Moggridge 1943'de Ontario'da, Windsor'da doğdu. 1965'de Trinity College'den diploma aldı. Atlantik'in öte yanına geçip Cambridge'de doktorasını yaptı ve Clare College'de öğretim üyesi oldu. 1971-1975 arasında Cambridge'de iktisat dersleri verdi. 1975'de profesör unvanıyla Toronto Üniversitesine döndü, Politik İktisat Bölümünde ve Scarborough College'de ders vermeye başladı. **The Return to Gold, 1925: The Formulation of Economic Policy and its Critics** (Altına Dönüş, 1925: İktisat Politikası Formülasyonu ve Eleştirisi), (1969); **British Monetary Policy, 1924-1931: The Norman Conquest of $ 4.86** (İngiliz Para Politikası, 1924-1931: Normanların 4.86 Dolar Zaferi), (1972) isimli iki kitabın ve çok sayıda makalenin yazarıdır. Donald Moggridge, Elizabeth Johnson'la birlikte, **Collected Writings of John Maynard Keynes**'in (John Maynard Keynes'in Toplu Eserleri) editörlüğünü de yapmıştır.

Çağdaş Ustalar

CAMUS	Conor Cruise O'Brien
WEBER	Donald MacRae
WITTGENSTEIN	David Pears
KEYNES	Donald Moggridge

Çıkacak Olanlar :

CHOMSKY	John Lyons
DURKHEIM	Anthony Giddens
ELLIOT	Stephen Spender
EVANS - PRITCHARD	Mary Douglas
FREUD	Richard Wollheim
GRAMSCI	James Joll
JOYCE	John Gross
JUNG	Anthony Storr
KAFKA	Erich Heller
KLEIN	Hanna Segal
LE CORBUSIER	Stephen Gardiner
LAWRENCE	Frank Kermode
LAING	Edgar Z. Friedenberg
LÉVI - STRAUSS	Edmund Leach
LUKÀCS	George Lichtheim
MARCUSE	Alasdair MacIntyre
NIETZSCHE	J.P. Stern
ORWELL	Raymond Williams
PIAGET	Margaret Boden
POUND	Donald Davie
REICH	Charles Rycroft
RUSSELL	A.J. Ayer
SARTRE	Arthur C. Danto
SAUSSURE	Jonathan Culler

Keynes

D ·E. Moggridge

Çevirenler Umur Talu — Yavuz Güney

AFA
YAYINLARI

Mart, 1985

© AFA Yayıncılık A.Ş., İstanbul
ONK Ajans
© Frank Kermode,

Fontana - Modern Masters dizisinin 1976'da yayınlanan 1. baskısından dilimize çevrilmiştir.

Dizgi, baskı, cilt: Acar Matbaacılık Tesisleri 526 84 42
Kapak Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş., Çatalçeşme Sok. 46/4 Cağaloğlu/İST.
Tel 526 39 80

İÇİNDEKİLER

	Teşekkür Borcu	7
	Giriş	9
1	Önsöz	11
2	İktisatçı	24
3	Marshall Hakkında Birkaç Not, 1908-25	44
4	Geçiş Dönemi, 1925-31	71
5	*Genel Teori* Yılları, 1931-37	85
6	İktisatçı Devlet Adamı, 1939-46	109
7	Sonuç	142
	Ek *Genel Teori*'nin Standart Sunuluşu Üstüne Bir Not	159
	Dipnotlar	162
	Kronoloji	174
	Ek Okuma İçin Not	176

Teşekkür Borcu

Böyle bir kitabın yazımında insan başkalarına da oldukça borçlu kalıyor. Fark etmedikleri yanlışlardan ya da benim gözardı ettiğim önerilerinden dolayı doğrudan sorumlu olmadıklarını belirtmek kaydıyla ilk taslak üstüne düşüncelerini dile getirdikleri için Austin Robinson, Joan Robinson, Richard Kahn, Mark Blaug, Phyllis Deane ve Donald Winch'e şükranlarımı ifade etmek isterim. İlk taslaklar üstüne yoğun eleştirilerinden dolayı ve özellikle 105-108. sayfaları yazarken çok yararlandığım, iki savaş arası dönem konusundaki henüz yayınlanmamış olan araştırmasını incelememe izin verdiği için Susan Howson'a ayrıca teşekkür etmek isterim. Dolaylı olarak, ilk taslağı mümkün kılan tüm etkilenmelerimi de anmak isterim: **General Theory**'nin bir iktisat öğrencisiyken okuduğum ilk kitap olduğunu bana hatırlatan Drummond'la, doktora danışmanlarım Joan Robinson ve Richard Kahn'ı; iyiniyeti ve ustaca önerileri ile Keynes'i bir zevk ve başlıbaşına bir eğitim kaynağı haline getiren Austin Robinson'u; Keynes'in yayınlanmasını hem genel hem de özel tartışmaları için fırsat haline getiren herkesi...

Benim eski yazılarım bu kitabın bazı yerlerinde kısmen yeniden yer aldı. Aşağıdaki kişi ve kurumlara, onları kullanmam için verdikleri izinden dolayı teşekkür etmeliyim:

«From **the Treatise** to **The General Theory**: An Exercise in Chronology», (**İnceleme**'den **Genel Teori**'ye: Bir Kronoloji Çalışması, ilkbahar, 1973) adlı makalemden parçalar kullanmama verdikleri izin için **History of Political Economy**'nin editörüne ve Duke University Press'e.

Susan Howson'la birlikte yazdığımız, «Keynes on Monetary Policy, 1910-1946» (Para Politikası Üstüne Keynes, 1910-1946), (Temmuz 1974) isimli makalemden bölümler kullanmam konusundaki izinleri için, **Oxford Economic Papers**'ın editörlerine ve Oxford University Press'e.

D.E. Moggridge'in editörlüğünü yaptığı **Keynes: Aspects of the Man and His Work**'de (Keynes: Kişiliği ve Eserleri), (Londra 1974) geçen «Keynes: The Economist» (İktisatçı Keynes) isimli makalemden bölümler kullanmama verdikleri izin için, Keynes Koleji Yönetimine, Kent Üniversitesi'ne ve Macmillan'a.

Milo Keynes'in editörlüğünü yaptığı **Essays on John Maynard Keynes**'de (John Maynard Keynes Üzerine Denemeler), (Cambridge, 1975) geçen, «The Influence of Keynes on the Economics of His Time» (Keynes'in Çağının İktisatına Etkisi) ve «Economic Policy in the Second World War» (İkinci Dünya Savaşında Ekonomik Politika) isimli makalelerimden parçalar kullanmam konusunda verdikleri izin için W.M. Keynes ve Cambridge University Press'e.

The Collected Writings of John Maynard Keynes'den (John Maynard Keynes'in Toplu Eserleri) alıntılara izin verdikleri için Kraliyet Ekonomik Topluluğuna, yayınlanmamış Keynes metinleri için de Lord Kahn'a teşekkür etmek isterim. Yayın hakkı Saraya ait olan malzemeyi kullanmama izin verdikleri için Majestelerinin Evrak Bürosu Murakıplığına da teşekkür borçluyum.

Giriş

Yüz binlerce İngiliz savaş sonrasındaki ilkbahar tatillerini kıyılardaki mesire yerlerinde geçirdiği sırada yeni bir kalp krizini atlatamayan Maynard Keynes'in yaşamı son buldu. O 1946 Paskalya Pazarı'ndan bu yana hemen hemen 30 yıl geçti. **The General Theory of Employment, Interest and Money** (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi - bundan böyle «Genel Teori») başlıklı kitap, başta üniversite öğrencileri olmak üzere, çok sayıda kişi tarafından kolayca alınabilsin diye yazarının saptadığı 5 şilinlik fiyatla kitapçı vitrinlerinde boy göstermeye başlayalı da 40 yıl oldu.[1] Keynes'in Sussex'te bir çiftlik evinde **The Economic Consequences of the Peace** (Barışın Ekonomik Sonuçları) isimli eserini ortaya çıkarması (ve dostlarıyla paylaşması) da 50 yıl önceydi.

Geçen yıllara rağmen, Keynes'e ilgi azalmadan sürüyor. İktisat dergileri editörleri ve yayıncılar Keynes'in bir dolu kitap ve makalesinde gerçekte ne dediği (ya da ne demek istemiş olabileceği) konusunda sorular almayı, tartışmalar yayınlamayı sürdürüyorlar; yeni uluslararası para düzenlemelerini tartışan taraflar ya da onların araştırma yardımcıları, ilham veya destek arayışı içinde, onun hem yayınlanmış eserlerini hem de henüz yayınlanmamış İkinci Dünya Savaşı anılarını dikkatle inceliyorlar; eski Başkan Nixon gibi politikacılar Keynes'çi olduklarını duyurmaktan hâlâ politik yarar umuyorlar; birçok bilim dalında öğrenciler ve araştırmacılar onun eserinin çeşitli yönleriyle pençeleşiyor

lar. Nihayet, dünyanın her tarafından maliye bakanları, ekonomik yönetim sorunlarına, belki de daha iyi bir ifade bulunmadığından, yorumcuların haklı olarak Keynes'çi diye adlandırdığı bir analitik çerçevede yaklaşıyorlar.

Bütün bunlar, Keynes'in eserinin ve fikirlerinin yeniden ele alınmasının haklılığı konusunda yeterince gerekçe oluşturuyor. Bununla birlikte, Keynes yalnızca bir iktisatçı değildi. Geniş ilgi ve faaliyet yelpazesi —örneğin, Kolej mali yöneticiliği, yatırım yönlendiriciliği, dergi editörlüğü, tiyatro kuruculuğu, Isherwood ve Auden'in Londan West End Tiyatrosu yapımcılığı, sanatçı koruyuculuğu, sigorta şirketi başkanlığı, National Gallery mütevelli heyeti üyeliği, felsefecilik ve kitap düşkünlüğü— ve eylemsizlik yerine eylemliliği zorlaması onun çağdaş İngiliz yaşamını başka açılardan da etkilediğini gösterir. Onun Cambridge'deki koleji, Kings'in üyeleri ya da ziyaretçiler, yaptığı bağışlar bir yana, hâlâ onun başarılı mali yöneticiliğinin meyvelerinden yararlanır. Cambridge'liler ve dışarıdan gelenler, onun kurduğu, mali gücünü sağladığı ve Belediye ile Üniversiteye armağan ettiği tiyatroda sanat eserlerini izlerler. İsteyenler, her ikisi de onun doğrudan ilgisinden yararlanmış olan Comargo Topluluğu ve Vic-Well Balesinin bir devamı olan Kraliyet Balesinin izleyicisi olabilirler. Diğer bazıları, Keynes'in 1918' de Fransızlara sterlin sağlayan bir hazine görevlisiyken toplamaya başladığı, çağdaş Fransız resimlerinden oluşan İngiliz ulusal kolleksiyonunu gezebilir; ya da kuruluşu, İkinci Dünya Savaşı sırasında Keynes'in zaten kıt olan zamanının bir bölümünü yutan Güzel Sanatlar Konseyinin çalışmasının meyvelerinden yararlanabilirler.

Birçok kişinin övgüyle andığı, ama suçlayıcıları da az olmayan, bu kadar çok insanı doğrudan ya da dolaylı etkileyen bu iktisatçı kimdi? Düşünsel kökleri, kendine has düşünce yöntemleri, inançları, fikirleri neydi? Sonraki sayfalarda, kişiliği, eseri, çağının sorunlarına yaklaşımı ve bizim çağımıza etkisinden bir şeyler sunabileceğimi umuyorum.

1 Önsöz

Keynes, Victoria ve Edward dönemi İngilteresi'nin bir ürünüydü. Bu gerçek, onun kendine has davranışlarının ve düşünce alışkanlıklarının bir çoğunu açıklamaya yardımcıdır. 1914 yılında fiyatların 50 yıl önceki düzeyinin yüzde 11 altında, uzun vadeli faizlerin dalgalanma sınırlarının yüzde 2,5 ile yüzde 3,4 arasında olduğuna bakarak, bu dönemde fiyatların ve faizlerin görece istikrarlı olduğunu düşünenler çıkabilirdi. Yalnızca Oxford ve Cambridge'in yetiştirebildiği adaylar arasından ayıklanarak alınmış memurlardan oluşan bir meritokrasinin* egemenliğindeki küçük devlet hizmetleri kesiminden kimin sorumlu olacağı konusunda, seçmenlerin H.H. Asquith ve A.J. Balfour arasında seçme yapabildiği bir çağda, İngiliz hükümetinin bir entelektüel seçkinler topluluğunun elinde olduğunu varsayanlar da hoşgörülebilirdi.

Keynes'in ailesi Victoria dönemi akademik çevrelerine dayanır. Babası John Neville Keynes, **Formal Logic** (Formel Mantık) ve **Scope and Method of Political Economy** (Politik İktisatın Alanı ve Yöntemi) isimli eserleri klasikler içinde yer alan, önde gelen bir düşünür, iktisatçı ve akademik yöneticiydi. Newnham College mezunlarından olan annesi, Florence Ada, Cambridge'de yerel düzeydeki işlerle aktif

* İngiltere Kral ya da Kraliçesinin verdiği yararlılık nişanlarına göre kademelenmiş bürokrasi (Ç.N.)

olarak uğraşmış, belediyenin ilk kadın üyesi olmuş, daha sonra Belediye Başkanlığına kadar yükselmişti. Keynes'in Harvey Road'da üç kardeşin en büyüğü olarak geçirdiği çocukluk yılları sıradan ve mutlu görünüyor. Eğitimi de alışılmış biçimdeydi; bir mürebbiye, yerel bir yuva ve anaokulu; Eton'da tatminkâr, ama çarpıcı başarılarla dolu olmayan öğrencilik, sonra Cambridge Kings College'de klasikler ve matematik üzerine daha parlak öğrencilik yılları. Son 18 ayını her gün beyaz bir kravat ve temiz bir yaka takarak geçirdiği Eton'da Keynes'in ilgi alanı oldukça genişlemişti; öyle ki, 1902 Ekim'inde Kings'e matematik eğitimi için geldiğinde politik ve edebi, çok sayıda faaliyete katılmaya hazırdı. Bunlar arasında, Keynes'in gelişimine en çok katkıda bulunanı, Bloomsbury diye anılan gruba girişi olsa gerek.

Keynes Cambridge'deki ilk döneminin sonlarına doğru, Bloomsbury'nin Cambridge'li «kurucu üyeleri»nden Leonard Woolf ve Lytton Strachey'in ziyaretinden sonra, faal hayata atıldı. Woolf ve Strachey'le görüşmesinin sonucunda 1903 Şubat'ında Apostles grubuna girdi. Apostles, öğretim görevlileriyle eski ve yeni öğrencilerden oluşan, küçük, gizli bir Cambridge'liler topluluğuydu ve 1820'lerde F.D. Maurice tarafından oluşturulmuştu. Üyeleri arasında, daha sonra Bloomsbury'de ünlenecek çok sayıda isim vardı. Eski faal üyeleri içinde C. P. Sanger, Desmond MacCarthy, Bertrand Russell ve Lowes Dickinson, daha gençler arasındaysa Strachey, Woolf, Saxon Turner, E. M. Forster ve H. O. Meredith bulunuyordu. Topluluğun önde gelen ismi, sadece doğruluğa saygı duyan ve **Principia Ethica**'sı (Ahlak Prensipleri) 1903 sonbaharında yayınlanan G. E. Moore'du. Keynes Apostles'lere katıldığında, grubun üyeleri 19. yüzyıl rasyonalizminin sonradan bir kenara bırakılmış olan bazı önkabullerini geliştirme süreci içindeydiler. «Victoria dönemi İngilteresi'nde... ilerlemenin havarileri... mabetlerini ayinler, mihraplar, rahip ve vaizlerden, aktöresel yargılardan, kendilerinden başka hiçbir şey bırakmamacasına temizledikle-

ri»[1] halde, kişisel ilişkilerinde boş inançlar ve gelenekçilik ağır basıyordu. Dönemin Apostles üyeleri —sonra da Bloomsbury— bu kişisel ilişkilere ve ahlakçılığa bütün güçleriyle gönülden saldırdılar. Onların bu davranışlarından bazıları, Keynes'in, Henry Sidgwick'in otobiyografik eseri **Memoir** (Hatıralar) üstüne, Eton ve Oxford'dan dostu olan birine yazdıklarına belirgin biçimde yansımıştır. Henry Sidgwick bir Cambridge felsefecisi, eski Apostle, din konusunda hoşgörülü bir insan ve iktisatçıydı. Keynes gençliğinde onunla golf oynamıştı ve onun **Principles of Political Economy** (Politik İktisatın Prensipleri) adlı eserinin ölümünden sonra yapılan baskısını düzeltme işi de, Kings'e gelişinden hemen önce Keynes'e düşmüştü:

> Sidgwick'in yaşamını okudunuz mu? Bugünlerde herkesin ağzında bu var. Çok ilginç, çok moral bozucu ve özellikle birinci bölümü dönemin düşünce yapısı üstüne bir tarihi belge olarak çok önemli. Gerçekten öyle; mutlaka siz de okumalısınız. Sidgwick Hıristiyanlığın doğru olup olmadığını merak ediyor, böyle olmadığını kanıtlıyor ve öyle olmasını diliyor. Resmi çevirmenlere güvenmeyip Tekvin'i orijinalinden okumak için [**aynen aktarıyorum**] Arapça bile öğrenmiş. Ewald'ın dediklerini anlamak için Almanya'ya gitmiş, bir profesörün kızına aşık olmuş ve yakın dostlarına, Amerikan İç Savaşı üstüne yazmış.
>
> Bizim hakkımızda ne düşünürdü, merak ediyorum; ve biz onun için ne düşünürüz, onu da merak ediyorum. Ya dürüstlüğü? İnanılmaz bir şey. Ahlaki doğruluğu su götürmez. Ve yine de her şey felaket derecede moral bozucu. İçtenlik yok, açık seçiklik, temiz yüreklilik yok. Aslında içten olduğunu sanıyorum ama sanki dini kuskuları dışında içten davranmasını gerektirecek hiçbir konu bulamamış gibi. Oysa bunun üstüne fazla geç olmadan gitmeliydi, çünkü bunun doğru olmadığını bu-

şından beri biliyordu. Kitabın son bölümü hep hayaletler ve Bay Balfour üstüne. Böylesine çekici bir kitabı hiç bu denli duyarsız bulmamıştım.[2]

Moore'un **Principia Ethica**'sında ileri sürülen, «iyi»nin sadece bir niteleme olduğu, anlamının tanımlanamayacağı ve bu yüzden neyin «iyi» sayılacağına ilişkin tercihlerin, her ayrı özel durumdaki koşullara bağlı bulunduğu yolundaki görüş, ahlakçılığı ve bireysel ilişkileri gözden geçirme sürecinde, Apostle grubunu serbestliğe ve olguları yeniden değerlendirmeye yöneltmiştir. Ayrıca, Moore'un, değerin, zihnin yalnızca belirli durumlarında —güzellik tasarımı, sevgi ve dürüstlük— bulunabildiğini vurgulaması, bu değerlendirmenin kişisel ahlâk üzerinde odaklaşacağı anlamına geliyordu. 1938'deki bir Bloomsbury toplantısında Keynes sonucu şöyle özetlemiştir:

> Moore'dan, kesinlikle onun bize sunduklarının tümünü almadık. Bir ayağı yeni bir ufkun eşiğindeydi ama ötekiyle Sidgwick ve Benthamite hesaplarına ve doğru davranış tarzının genel kurallarına basıyordu. **Principia**'da zerre kadar dikkate almadığımız bir bölüm vardı. Biz Moore'un deyim yerindeyse dinini kabul etmiş, ahlak anlayışını ise dışlamıştık. Aslında bize göre onun dininin en büyük avantajlarından biri de bu ahlak anlayışını gereksiz kılmasıydı — «din»den kastedilen, kişinin kendine dönük ve nihai olana ilişkin tavırları, ahlaktan kastedilen ise kişinin dış dünyaya, aracı ve geçici olana ilişkin tavırlarıydı...
>
> Kendimizin ve tabii başkalarının, ama asıl olarak yine de kendimizin kafa yapısından daha önemli bir şey olamazdı. Bu kafa yapısı eylem, erek ve sonuçlara ilgisizdi. Sonsuz ihtiras, tutkulu tefekkür ve birliktelik anlarından ibaretti ve ne «geçmiş» ne de «gelecek»le ilgisi

vardı. Olgular bir bütün halinde ele alınırdı, çünkü parçalara ayırarak incelemek yararsızdı. Bu, organik birlik ilkesine de uygundu. Örneğin, aşık olma durumunun anlamı yalnızca kişinin duygularının yapısına bağlı değildi; ama bu duyguların nesnesinin değerine, karşılıklılığa ve söz konusu nesnenin duygularının yapısına da bağlıydı; ancak eğer doğru anımsıyorsam, bir yıl sonra ne olduğuna ya da kişinin ne duyduğuna da bağlı değildi, ya da pek az bağlıydı... Hararetli tefekkür ve birlikteliklerin en gözde konuları, sevilen bir kişi, güzellik ve doğruluktu ve kişinin yaşamdaki temel hedefleri, aşk, estetik deneyimin sağlanması ve tatminiyle, bilgiyi kovalamaktı. Bunların içinde aşk önde gelirdi...

Asıl olarak kendi benliğimizin kurtuluşuyla ilgili olduğundan, bizim dinimiz İngiliz Püriten geleneğini yakından izlemişti. Kutsal olan, kapalı bir dairenin içindeydi. «İyi olmak»la «iyi yapmak» arasında çok yakın bir bağlantı yoktu; ve biz, bu ikincinin pratikte birinciyle çatışabilme riski taşıdığını adeta hissederdik...

Ancak Moore'un gelecekteki nihai «iyi»nin mümkün olduğunca fazlasını nedensellik bağıntısıyla yaratacak tarzda davranma zorunluluğunu işlediği, «İlişkilerde İzlenecek Ahlak İlkeleri»ni konu alan beşinci bölümün yalnızca bu yönünü değil... bireyin genel kurallara uyma yükümlülüğünü ele alan yönünü de bir yana bıraktık. Genel kurallara uyma zorunluluğunu yadsıyorduk. Her tekil olayı kendi nitelikleriyle değerlendirme hakkına, başarılı olmak için de bilgi, deneyim ve iradeye sahip çıkıyorduk. Bu, bizim inancımızın önemli bir parçasıydı; sert ve hırçın bir şekilde koruyorduk ve dışımızdakiler açısından da bizim en keskin ve tehlikeli özelliğimizdi. Geleneksel inancı, kabulleri ve alışılmış değerleri tamamen dışlıyorduk. Deyimin tam anlamıyla, ahlakdışılığı savunan kişilerdik. Bunların sonuçlarının ne

ye değeceği, kuşkusuz gözönünde tutulmalıydı. Ancak, uyulacak, izlenecek türden ahlaki zorunluluklar ya da içsel yasaklar tanımıyorduk. İlahi güç önünde, kendi durumumuzu ancak kendimizin yargılayabileceğini ilan etmiştik...

Biz, kurulu düzenin sınırlamalarından ve katı davranış kurallarından kolayca sıyrılabilen, doğruluk konusunda kendi hassas ölçütlerine, saf dürtülerine, güvenilir sezgilerine sürekli bağlı kalan, gerçeklerden ve nesnel ölçütlerden etkilenen; güvenilir, akılcı, iyiniyetli insanların oluşturduğu insanlık sayesinde sürekli ahlaki ilerlemeye inanan son ütopyacılar ya da bazen anıldığı şekliyle, melioristlerdendik*.[3]

Keynes'in 1938 anılarında kısmen sorguladığı «Filozof Krallığı»nın izlerini taşıyan bu etik, Apostles ve Bloomsbury üyelerinin bakışlarının odak noktasıydı. Çağdaş ölçütlere göre, ifadelerinde sınırlı, tutkularında romantik olsalar da, Victoria döneminin bireysel ahlak anlayışını aşmış olmaları şaşırtıcı değildir. Keynes ve Strachey'in etkisiyle, Apostles geleneklerinden biri olan ve «eylemden çok sözle ifade edilen 'yüksek düzeyde sapıklık' —ki bir çeşit ideolojik homoseksüellikti—»[4] bazı vurgu değişiklikleriyle eyleme de dönüştü. Ancak yıllar geçip tutkular ve ağız tadı değiştikçe, geriye pek az günahkarlık, ama, sıkı dostluklar kaldı. Bunun dışında, Bloomsbury'nin eşit ilişkide kadınları da kapsaması o dönem için çok çarpıcıydı —pek çok açıdan bizim çağımız için de öyle olmalı.

Kişisel ahlak ölçütleri ve yargılama üstünde duruşuyla kişisel dürüstlüğe bağlılığı, Keynes'in birçok bireysel davranışında açığa çıkar. Bunlardan bizim için belki de en il-

* Dünyanın zaman içinde iyiye gittiği inancını taşıyanlar. (Ç.N.)

gençleri Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkanlardır. İlki, Bloomsbury'e katılan Macar şair Ferenc Bekassy ile ilgiliydi. Savaş patladığında Bekassy Rusya'ya karşı savaşmak için ülkesine dönmek istemiş, ancak savaşın yarattığı mali kriz yüzünden bankalar kapanınca İngiltere'den ayrılmasına yetecek parayı bulamamıştı. Onu gitmekten vazgeçirmek için bin dereden su getirdikten sonra Keynes parayı toparladı ve Bekassy savaşın resmen ilanından hemen önce gitti. Cephede savaşırken öldü. David Garnett ona bu davranışının nedenini sorduğunda, Keynes, bir dostuna kendi görüşlerini zorla kabul ettiremeyeceğini ya da yardım isteğini geri çeviremeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Garnett, bir dostunun intiharını önlemesinin mi, yoksa ona zehir için para vermesinin mi doğru olduğunu sordu; «Maynard, bazı koşullarda parayı vereceğini söyledi —bu eğer, zorunlu nedenlerden ötürü, aklı başında bir adamın düşünerek belirlediği özgür bir tercihse.»[5]

Başka bir olay, zorunlu askerlikle ilgiliydi. 1915 sonbaharında zorunlu askerlik hizmetine artan bir talep vardı. Lord Derby'nin askerlik çağındaki erkeklerin askere gönüllü yazılması yönündeki planı yeteri kadar gönüllü sağlamakta başarısız kalmıştı ve Hükümet 1916 Haziran'ı sonunda Askerlik Yasasına, 18-41 yaş arasındaki bekar ya da bakmak zorunda olduğu küçük çocuğu olmayan boşanmış tüm erkeklerin «askere usulüyle yazılmış... sayılacağı» hükmünü ekledi. Keynes'in birçok dostu —Lytton ve James Strachey, Duncan Grant, Gerald Shove, Bertrand Russell, David Garnett— pasifisttiler. Keynes'in tavrı, devletin kişisel bir karara müdahale hakkı olmadığını savunarak Hükümetten istifa eden Sir John Simon'ınkine yakındı.[6] Basın organlarına yazdığı mektuplar ve yakın gördüğü bir parlamentere ilettiği tasarılarla karşı çıkmış olduğu yasa değişikliği yürürlüğe girince, Keynes gücünü, dostlarının zorunlu askerliği reddedişlerinin doğruluk ve haklılığını desteklemeye yöneltti ve bunu bir görev saydı.

Aslında, bir şey yapmasına gerek yoktu, çünkü bir Hazine memuru olarak yasa kapsamı dışındaydı ve bu da kendisine anlatılmıştı. Buna rağmen görevinden istifa etmeyi ciddi olarak düşündü. Sonunda askerlik kapsamı dışında olmasına rağmen, olan biteni inançlarına aykırı bulduğu için yerel mahkemeye başvurdu. Resmi görevli olduğundan yargıç karşısına doğrudan çıkması olanaksızdı; bu yüzden mahkemeden, aşağıdaki notunu temel alarak karar vermesini istedi:

King's College
Cambridge,
28.2.1916

Tamamiyle kapsam dışı olmayı talep ediyorum; çünkü, askerlik gibi hayati bir sorunda karar verme özgürlüğümden vazgeçmeye karşıyım. Askerlik görevini gönüllü olarak kabul edebileceğim herhangi bir durumun bulunamayacağını söylemiyorum. Ancak varolan koşullar gözönüne alındığında, askere yazılmanın üstüme vazife olmadığından eminim ve mahkemenize ciddiyetle bildiririm ki, bu konuda otoritenin iradesine teslim olmaya karşı çıkmamın tek nedeni vicdanımın sesidir. Neyin görevim olup neyin olmadığına ilişkin karar hakkımı başkasının iradesine terk edemem; böyle davranmanın ahlaki açıdan da yanlış olduğuna inanıyorum.

J. M. Keynes

Mahkeme, varolan koşullardan dolayı hassas davrandı, ilk muafiyetini veri olarak Keynes'in başvurusunu gereksiz buldu ve onun yarattığı bu sorunu böylece başından savmış oldu. Bu olay, savaş tercihiyle yüzyüze kalmış bir üyesine Bloomsbury inançlarının vurduğu damga konusunda bir fikir verir. Grubun üyeleri savaş sırasında Keynes'in duru-

munu epey zorlaştırdılar; genel pasifizmleri, savaş dönemi mali yönetiminin merkezine yakın bir kişi için sorun çıkarıyordu. Gene de Keynes bildiğini okudu.[7] Sonunda, 1919'da Hazineden istifası ve **Barışın Ekonomik Sonuçları** adlı kitabıyla resmi politikayı daha etkili bir şekilde protesto etti.

Bloomsbury etkisi, rasyonalizmi, genel iyimserliği ve bireyin önemini vurgulamasıyla, iktisatçı olarak çalışmasını ele alırken de göreceğimiz gibi, politik işleyişe bakışı ve adil bir toplum anlayışı gibi başka konularda da Keynes'e damgasını vurdu.

1905'de diploma aldığında Keynes'in iktisatçı olacağı pek belli değildi. Matematikte sınıf on ikinciliği, bu iş için fazla bir çaba harcamadığı gözönünde tutulursa yine de dikkate değerdi, ama Keynes'in ilk aşkı matematik olduğu halde, bu alanda daha da ilerleyebileceğini göstermeye yetecek bir ölçüt değildi. G. M. Trevelyan gibi bazıları, ona avukatlığı ve siyasi bilimleri salık verdiler; bazıları da bir yıl daha okuyup ahlak bilimleri ya da iktisatta bir olgunluk sınavı vermesini önerdiler. Keynes ise 1906 Ağustos'undaki devlet memurluğu sınavlarına hazırlanmaya karar verdi. İktisatı da içeren bu hazırlık için Keynes, Marshall'ın derslerini izledi ve profesöre denemeler hazırladı. Marshall da onu profesyonel iktisatçılığa hazırlamaya başlamıştı. Ancak, o sırada Keynes, Bloomsbury'deki arkadaşları da gitmiş olduğu için «tatsızlaşmış» bulduğu Cambridge'den ayrılma zorunluluğunu duydu. Sınavlarda 104 aday arasından ikinci gelerek devlet kademesine ilk adımını attı. Oldukça şaşırtıcı biçimde, sınav heyeti sınavlardaki en kötü kağıtlarının matematik ve iktisat üzerine olduğunu belirtmiştir.

Sınav sonuçları belli olduğunda, alışılmış biçimde, yetkililer kadroları duyurdular. Hazinede yalnızca bir kişilik kadro vardı. Birinci aday olan, O. E. Niemeyer'in kısa bir tereddütten sonra bu görevi kabul etmesi üzerine, Keynes de Hindistan Bürosu Askeri Bölümüne girdi. Ancak, görevo başlamadan önce, Kings'deki bir ödül için olasılık teorisi üz

tüne bir tez hazırlamaya başladı.[8] Başlangıçta Askeri Bölümdeki işi onu fazla meşgul etmiyor, iş saatlerinde de tez üstünde çalışabiliyordu. Ama Gelir, İstatistik ve Ticaret Bölümüne geçince işini daha ilginç ve uğraşmaya değer buldu. Bununla birlikte, kalıcı yazmanlık görevini istemeyerek, tezi için zaman ve büro dışındaki zamanını dilediği gibi kullanabilme olanağını buldu.

Tezi, ona 1908'de değil, ancak bir yıl sonra özel ödül getirdi. Ödülü kazandıktan sonra bu konuda daha çok okudu ve yayınlamak üzere tezini genişletti. Gerçekte 1906-1911 arasında Keynes, zihinsel enerjisinin büyük bölümünü olasılık teorisine harcadı. Sonra kitap bir yana kaldı, başka bağlantılardan dolayı ancak 1920'de onu yeniden ele alabildi ve son gözden geçirmeleri yaptıktan sonra da 1921'de yayınladı.

Keynes'in **Treatise on Probability** (Olasılık Üstüne Bir İnceleme —bundan böyle «Olasılık») isimli kitabı, İngilizcede 55 yıldır olasılığın mantıksal temelleri konusunda ortaya çıkmış ilk sistematik çalışmaydı.[9] Keynes'in diğer çalışmalarından farklı olarak, yalnızca Cambridge ve başka yerlerdeki düşünürler için bir temel oluşturmasından ötürü değil, aynı zamanda konu üstüne tüm kaynakları da yoğun biçimde ele almasından dolayı dikkat çekiciydi. **Olasılık**'da Keynes doğrudan bilgiyle tam erişilemeyen rasyonellik için sezgisel bilginin nasıl bir temel oluşturabileceği üstünde durdu. Bu sorunla uğraşırken, olasılığı, mantıksal çıkarsamaya benzer, ama ondan güçsüz önermeler arasındaki mantıksal ilişki olarak tanımladı:

> Aslında, kanıtlarımız dediğimiz ve bildiğimizi farz ettiğimiz bir dizi önerme ile, çıkarsamalarımız dediğimiz ve birincilerin sunduğu zemine göre az ya da çok ağırlık tanıdığımız bir başka önermeler dizisi arasındaki mantıksal bağıntıyı doğru biçimde kavramak istiyoruz... Bu-

na olasılık bağıntısı demek, sözcükleri zorlamak olmaz. (JMK, VIII, S. 6)

Bu görüşün karışıklık yaratmasını önlemek için, Keynes, olasılık bağıntılarının çoğunun ölçülemez olduğunu ve çeşitli bağıntılarda yer alan çiftlerin karşılaştırılıp, oranlanamayacağını, kıyaslanamayacağını ısrarla vurguladı. O, mantıkçı okuldaki birçok halefinden farklı olarak, böylesi bağıntıları kesin doğrudan, kesin yanlışa giden basit doğrusal düzenler içinde sıralamanın mümkün olmadığına inanıyordu. Ayrıca Kaynes mantıksal olasılık ifadesinin uygun olan her alana uygulandığını varsayarak haleflerinin gitmeye hazır olduğu noktayı aşmıştır. Buna, haleflerinin başka bir anlayış çerçevesinde çalışan istatistikçilere terk ettiği ampirik bilimsel ifadeler de dahildir. Bununla birlikte, Keynes'in istatistiksel çıkarsamayı ele alış biçimi, Tinbergen gibi iktisatçıların ilk ekonometrik çalışmalarına gösterdiği tepkileri anlamaya çalışanları ilgilendirir.[10] Sonuçta, Keynes'in mantıkçı okuldan halefleri, olasılığa, akla uygun kısmi kanı anlamı yükleyerek, farklı bir tarzda yaklaşacaklardır. **Olasılık**'ın **Toplu Eserler** içindeki baskısına önsöz yazan R. B. Braithwaite' in dediği gibi:

> Keynes, iki önerme arasındaki bir mantıksal olasılık bağıntısını, rasyonel kısmi kanı konusundaki açıklaması açısından asli önemde görür ve uygun durumlarda bu bağıntının fark edilebileceğini, doğrudan tanınabileceğini, sezilebileceğini savunur... Ancak günümüz mantıkçılarının çoğu, mantıksal sonuçlu bağıntıların bilinebilmesini tanımlarken, «fark etmek» gibi fiilleri kullanmak konusunda ihtiyatlıdırlar...
>
> Bu nedenle, bugün kısmi kanının mantığına kafa yoranların çoğu, bir olasılık bağıntısından yola çıkarak, olasılık bağıntısının verdiği bilgiyle doğrulanabilen bir dü

> zeyde kanılar edinmeyi tercih etmezler, bir dereceye kadar oluşmuş bir kanıyla ise, bu kanı verili durumda rasyonel bir kişinin elinde bulunsa, hangi koşullarda bunun doyurucu sayılabileceğine bakarlar. Bu yola başvurmak, rasyonellik düşüncelerinden bağımsız bir kanı düzeyi nosyonunu zorunlu kılar. (JMK, VIII, S. XIX-XX)

Bu, de Finetti ve F. P. Ramsey (1927'deki talihsiz ölümünden önce 1920'ler boyunca Keynes'in yakın dostuydu) tarafından geliştirilen ve Keynes'in canlandırdığı, hâlâ durulmayan bir tartışmanın konusu olan çekişen paylar kavramına götürür.

Olasılık'ın Keynes'i bu kadar uzun bir zaman boyunca meşgul etmiş olmasına karşılık onun neden iktisatçı olduğunu ve bu konuya duyduğu böylesine güçlü ilginin nereden kaynaklandığını sormak zorundayız. Gerçekten de, 1908'de Cambridge'e dönüşünden önce —hatta daha sonra bile— dostları onun profesyonel bir iktisatçı olacağını hiç düşünmemişlerdi. 1908 başlarında, Politik İktisat Profesörü olarak Marshall'ın halefi durumundaki A.C. Pigou'ya yazdığında, Keynes, eğer Cambridge'e dönerse seçeceği alanın mantık ve istatistik teorisi olacağını söylemişti. 1908 Haziran'ında, bir araştırma bursu da olmaksızın Cambridge'e dönmek üzere Hindistan Bürosundan ayrıldı. Çağrı, yeni oluşturulan İktisat Şeref Bölümünde dersleri doldurmak için iki okutmana cebinden yılda 100'er sterlin ödeyen Pigou'dan gelmişti.[11] Yıllarca kendi kendine ilgilendikten sonra 1905-1906'da devlet memurluğu sınavlarına hazırlanırken ciddi biçimde uğraştığı iktisata ısınmıştı Keynes. Nitekim Kasım 1905'de Lytton Strachey'e şöyle yazmıştı:

> İktisatı giderek daha fazla doyurucu buluyorum. Ve o alanda oldukça iyiyim diye düşünüyorum. Bir demiryc-

lunu yönetmek ya da bir tröstü düzenlemek isterdim... Bu işlerde geçerli ilkelere hakim olmak çok kolay ve büyüleyici.

«O alanda oldukça iyi» olduğu, Marshall'ın onun çalışmaları hakkındaki yorumlarından ve profesyonel iktisatçı olsun diye «başını ağrıtması»ndan çok belli. Ne var ki, o sırada, kısmen kendi koyu muhafazakar renginden, kısmen de Keynes'e Cambridge'den gına gelmiş oluşundan ötürü Marshall onu ikna etmeyi başaramamıştı. 1908'e doğru, Hindistan Bürosu ve sunduğu yaşam tarzı, Keynes için Cambridge'in sunduğu yaşam tarzı ve vaat ettiği «bilimsel ve teorik çalışma» kadar parlak değildi. Yine de Hindistan Bürosundaki çalışması, bu dönemi izleyen 5 yılın iktisat alanındaki eserlerinin gösterdiği gibi, okuma ve araştırma için bir çıkış noktası oluşturmuş, uygulamalı iktisat alanında ona belirli bir deneyim sağlamıştı. Marshall gibi Keynes de matematikçilikten iktisatçılığa, felsefeden geçerek atlamıştı. Ne var ki, Keynes'in durumunda olayların akışı muhtemelen kendi kararından daha güçlü bir etkendi. Aslında **Olasılık'ı** yayınlamak için giriştiği ek çalışmadan ve hem kendi dönemindeki, hem de sonraki dönemlerdeki Cambridge felsefecileriyle giriştiği felsefi tartışmalardan hoşlanmasından da anlaşıldığı gibi, felsefe onun için çekiciliğini hiç kaybetmedi.

2 İktisatçı

Keynes'in Cambridge'e dönüşüyle ölümü arasında geçen sürede iktisadi düşüncesinin gelişimini incelemeden önce, bunun gerisindeki kişilik ve kafa yapısına bakılmalı, düşünce yapısı, çalışma yöntemleri, iktisadi araştırmanın yapısı hakkındaki görüşü ve benzer şeyler bilinmelidir. Keynes, ardında bir otobiyografi ya da iktisat araştırmalarının yapısı konusunda bir inceleme bırakmadıysa da, taslakları, mektupları, kendisinin ya da başkalarının çalışmaları üstüne yorumları, iktisatçının dokusunu anlamaya yeterli ipucu verir.

Belki en iyi başlangıç noktası yine, Keynes'in içinden çıktığı entelektüel çevreye, yani Cambridge'e bakmak olacak. Çağdaş Cambridge iktisatını oluşturan kuşağın çalışmalarında, onları izleyenlerin de paylaştıkları bir ayırt edici özellik vardır. Marshall, Pigou, Sidgwick ve Neville Keynes, bütün çalışmalarında iktisata ahlaki bir bilim olarak bakmışlardır. Pozitif ve normatif kanıtlar ve önermeler arasında teorik bir ayrımı kabul etseler de, pratikte ikisinin içiçe olduğu görüşündeydiler. Nitekim, Pigou, Marshall'ın gelişimini şöyle anlatır:

> İktisat biliminin bir entelektüel jimnastik ya da kendi keyfince gerçeğe ulaşmanın bir aracı olarak değil de, ahlakın ve pratiğin hizmetkarı olarak bir değer taşıdı-

ğından yola çıkarak, Marshall, çalışmasını ideallerine uygun olarak biçimlendirme kararlılığını gösterdi.[1]

Ya da, Keynes'in 1938'de Roy Harrod'un Royal Economic Society'deki başkanlık konuşması «İktisatın Alanı ve Yöntemi» ile Tinbergen'in **Statistical Testing of Business Cycle Theories**'inin (Konjonktür Dalgalanmaları Teorilerinin İstatistiksel Sınaması) tartışılması sırasında Harrod'a söylemiş olduğu gibi:

> Bana öyle geliyor ki, iktisat mantığın bir dalı, bir düşünce yöntemidir ve siz, onu yapay bir doğal bilime dönüştürmeye yönelik güçlü girişimlere yeterince yüklenmediniz...
>
> İktisat, çağdaş dünyaya uygun model seçme sanatına bağlı modeller aracılığıyla akıl yürütme bilimidir. Böyle olması da zorunludur; çünkü, tipik bir doğal bilimden farklı olarak, uygulama alanı, zaman içinde birçok açıdan homojenlik göstermez. Bir modelin amacı, yarı-sürekli ya da görece değişmez unsurları geçici ve değişken olanlardan ayırmak, böylece de bu sonuncular üstüne mantıksal bir düşünce yöntemi geliştirmektir...
>
> İyi iktisatçılar ender bulunur, çünkü oldukça uzmanlaşmış bir düşünsel teknik gerektirmese de, «dikkatli gözlemler» kullanma yeteneğine pek herkeste rastlanmaz. İkinci olarak, Robbins'in[2] düşüncesinin tersine, iktisat, özünde bir doğal bilim değil, bir ahlak bilimidir. Bu, iktisatın, öznel gözlemler ve değer yargılarından yararlandığını ifade eder.
>
> İktisatın bir ahlak bilimi olduğu noktasını özellikle vurgulamak isterim. Daha önce, onun öznel gözlemler ve değerlerle ilgilendiğine değinmiştim. Buna, güdüleri, psikolojik belirsizlikleri ve beklentileri de eklemeliyim. İktisatın malzemesinin değişmez ve homojen kabul edil

> mesine karşı uyanık olmak gerek... Bir elmanın yere düşüşü, elmanın dürtülerine, yere düşmesine değip değmeyeceğine, yerin elmanın düşmesini isteyip istemediğine ve elmanın yerin merkezinden ne kadar uzak olduğu konusundaki yanlış hesaplara bağlıymış gibi. (JMK, XIV, S. 296-7, 300)

Marshall döneminde olsun daha sonra olsun, Cambridge iktisatının ahlaki doğasının bir yönü de, bazı pratik toplumsal sonuçlara bağlılıktır. Keynes, Marshall'ın ölümü üzerine yazdığı parlak yazıda buna açıkça değinir.[3] Pigou, 24 yıl önce Marshall üzerine yazdığına çarpıcı biçimde benzeyen bir ifadeyle Keynes'te de aynı eğilimlerin olduğunu kaydetmiştir.

> Gerek gerçeği bulma çabalarında, gerek iktisat incelemesinin bir entelektüel jimnastik olarak yürütülmeyip doğrudan veya en azından dolaylı olarak insan refahını artırmaya hizmet etmesini isterken, ikisi de [Keynes ve Marshall] birbirlerine benzerler... Keynes'in **Genel Teori**'sinde, Marshall'ın **Prensipler**'ine bazı haksız eleştiriler olduğu kanısındayım. Ama bu, hiçbir şekilde onun «üstad»ın yakın bir müridi olmaktan vazgeçtiği anlamına gelmez.[4]

Keynes'in başka çağdaşları da, her zaman, onun bir iktisatçı olarak aşırı pratiklik eğilimi taşıdığına dikkat çekmişlerdir: onun teori için teori yapmaya duyduğu nefrete, siyasa sorunları üstüne yoğun biçimde kafa yormasına işaret etmişlerdir. **Genel Teori**'de teorik sorunları ele alırken benimsediği vurgulamanın ardında yatan da bu özelliktir. 1935 Haziran'ında J. R. Hicks'e şöyle demişti: «Yeni kitabımda uzaktaki bir şeyin peşine düşmekten bilerek kaçındım; amacım, bazı temel görüşleri olabildiğince güçlü biçimde yerleştirmekti, faziası değil.» Gerçekte, Keynes'in ideal iktisatçısı

birçok açıdan pratik bir teknisyendir; onun bir kez kullandığı deyişle, hatta, dişçidir. Bir iktisatçı olarak çalışmasında, Keynes kendini neredeyse olağanüstü bir devlet memuru konumunda bulur: işe yaramaz hale gelinceye kadar geleneksel analiz yöntemlerini kullanan ve sonra boşlukları doldurmak için yeni araçlar geliştiren bir memur. Keynes, iktisatçıyı uygarlık açısından temel bir unsuru sağlayan kişi olarak görürdü —Marshall'ın bir açış konuşmasındaki umutlarını da yansıtan bir roldür bu:

> Cambridge'in, güçlü insanların o büyük annesinin, soğukkanlı ama sevgi dolu olarak dış dünyaya yolladığı, üstün yeteneklerinin en azından bir bölümünü çevrelerindeki toplumsal acılarla başetmek için harcamaya hazır kişilerin sayısının artması... benim en kutsal tutkum olacaktır; onlar, ince ve seçkin bir yaşamın tüm maddi araçlarını ne ölçüde hizmete sunabileceklerini bulmak için ellerindeki olanakları kullanmadıkça, o sorunlar sonuna kadar çözülemeyecektir.[5]

Bu uygulamacılık Kaynes'in tüm iktisatçılık yaşamına damgasını vurdu. Yayıncılar için taslak okuyucusu, **Economic Journal**'ın editörü, gayri resmi memur ya da genel bir okuyucu olarak başkalarının çalışmaları üstüne yorumlarında bu açıkça görülür. **Journal**'de yazan birine Nisan 1944'de verdiği tipik bir yanıt şöyledir: «Toplu pazarlık ve tam istihdamın biraraya gelmesi durumunda, ciddi bir sorunun ortaya çıkacağından kuşkum yok. Ancak sizin uyguladığınız analitik [ekonomik] yöntemin aslında politik olan bu sorunu ne kadar aydınlatabileceğini de bilemem.» Yine 1944 Ekim'inde «fonksiyonel maliye» —tam istihdamı sağlamak için, karşı-çevrimsel bütçe politikasına genel bir kural çıkarmayı amaçlayan bir teorik çaba— üstüne yorumu istendiğinde şöyle demiştir:

> Bununla birlikte, yine, fonksiyonel maliyenin bir politika değil, bir fikir olduğunu söylüyorum; kişinin eylem aygıtının bir parçası değil, düşünce aygıtının bir parçasıdır. Bence iktisatçılar ikisini biribirinden ayırma konusunda çok dikkatli olmalı.

İktisatçıların Phillips Eğrisi gibi biçimler altında parasal ücret talepleri ile işsizlik arasındaki ilişkiyi «açıklayan» siyasa kılığında fikirleri piyasaya sürdükleri bir dönemden sonra, yeniden gözönüne alınması gereken yararlı sözcükler.

Bu bizi, Keynes'in **Olasılık**'ın yazarından beklenmeyecek bir başka özelliğine götürür. Keynes için önemli olan, tüm sorunlara, bir düşünce sisteminin ya da önermenin belkemiğine ulaşacak şekilde yaklaşmaktır. İkinci Dünya Savaşı döneminde Hazinede birlikte çalıştığı bir iktisatçının bir mektubunda belirttiği gibi:

> Onun herhangi bir konuya yaklaşımına egemen olan şeyin bir felsefe, bir düşünce yapısı olduğunu söylemeliyim. O, eldeki verilerden mümkün olan en iyi sentezi yapmaya ve bu akıl yürütmeyi, onu taşıdığı yere kadar götürmeye ve çıkarsamalar sunmaya her zaman hazır ve arzuluydu. Ne var ki, başkalarından farklı olarak, temel önermelerin asli önemini ve eksik önermelerden çıkarak iyi akıl yürütme yapılsa da bunun geçersiz olacağını ([Russell ve Whitehead'in] **Principia Mathematica**'nın 2.21'inci önermesi) hiçbir zaman unutmadı. Onun akıl yürütmesini altetmek genellikle olanaksızdı, ama eğer önermelerine yüklenilmiş ve onların yanlış ya da yetersiz olduğu gösterilebilmişse, çıkardığı sonuçları yeniden ele almaya da her zaman hazır ve istekliydi. Bu tür yüklenmelere karşı koymakta fazla güçlük çekmezdi ama karşısındaki, kim olursa olsun, eğer baskın çıkmışsa, yeni baştan başlamak, sentezini yenilemek için de büyük bir istek duyardı... Bana öyle geliyor ki, o dö-

nemdeki çalışmalarının çoğunun süregelen değeri, varolan durumdaki gerçeklerin —önermelerin— eleştirel biçimde incelenmesini zorlamasındaydı.

Genel Teori'nin amacını önemli ölçüde, Keynes'in varsayım ve önermeler konusundaki ciddiyeti belirlemişti. Keynes «klasik» çağdaşlarına, ekonomik çöküş konusundaki politika önerileri üstünde kendisiyle aynı görüşte olmadıkları için değil —aslında çoğu Keynes'le birlikte **The Times**'a ortak yazı yazmışlar ve raporlarında şu ya da bu ölçüde bir görüş birliğini yansıtan kurullarda yer almışlardı— onların siyasa önerilerinin, varolan durumu açıklamak için kullandıkları teorinin öncülleri ile tutarsız olduğuna inandığı için yüklendi. Hatırlanmalıdır ki, 1930'larda birçok siyasa konusunda farklı görüşler taşıdığı iktisatçı olan Profesör Robbins'i, «pratik önerileri, teorisiyle aynı sisteme ait olan» hemen hemen tek iktisatçı sayarak çağdaşları arasında ayrı bir yere koyar (JMK, VII, S. 20. n). Bu yüzden 1937'de, Pigou'nun **Capitalism and Socialism**'inin yayınlanmasından sonra Keynes, Richard Kahn'a şöyle yazar:

> Profesörün yeni kitabından gönderdiğiniz için çok teşekkürler. Dennis'in [Robertson] durumunda olduğu gibi, iş pratiğe gelince, aramızda gerçekten de pek az ortak nokta var. Kendi pratik çıkarsamalarının bile izleyemediği teorilere sarılmakta neden ısrar ediyorlar? Bu, Eski Anıtları Koruma Kurumu gibi bir şey. (JMK, XIV, S. 259)

Keynes 1930'larda, öncüllerle çıkarsamalar arasındaki bu tutarsızlığı, iktisatçıların siyasaları etkileme çabalarının yetersiz kalışında baş neden olarak görüyordu. Bu yüzden çözüm yollarını kararlan, yararsız ve gereksiz kamuoyu tartışmalarına da yol açabiliyordu. O nedenle, uzman meslektaşlarını öncüllerini yeniden gözden geçirsinler diye ikna et

meye çalıştı. Bunu ne ölçüde başarabildiği sonraki bölümlerde ele alınacak.

Sorunlara yaklaşımının bu yönü bilinince, Keynes'in mesleki ve daha genel çerçevedeki tartışmalara katkısı oldukça iyi kavranabilir. **Barışın Ekonomik Sonuçları** (1919), isimli eserinde, Birinci Dünya Savaşı ertesindeki Barış Antlaşmalarının getirdiği Avrupa ekonomik sisteminin yapısıyla ilgili önkabulleri sorguladı. **The Economic Consequences of Mr. Churchill**'de de (Bay Churchill'in Ekonomik Sonuçları), aynı şekilde siyasal otoritelerin 1925 İngilteresi'nin uluslararası ekonomik durumuyla ilgili varsayımlarını ve altın standartına dönüş kararlarını izleyen yüksek döviz kuruna uyum mekanizmasını sorguladı. Bu kurun aşırı değerlenmiş olduğuna inanmıştı. Yine, Tinbergen gibi iktisatçıların ilk ekonometrik çalışmalarını ele alırken, böyle çalışmalara antipati duymayan ve o dönemde Cambridge Uygulamalı İktisat Bölümünün kurucusu olan Keynes, hem iktisatçı hem de **Olasılık**'ın yazarı Keynes için çok doğal bir tavırla kullanılan yöntemin varsayım ve öncüllerine baktı.[6] Aslında uzman bir iktisadi düşünce ve kamuoyu oluşturucusu olarak Keynes'in büyük etkisi, galiba, onun ayrıntılar konusunda bir bardak suda fırtına koparmak amacıyla değil, dikkatle incelenmelerini sağlama amacıyla, başkalarının zihni varsayımlarını açıklıkla ortaya koymayı hedefleyen çabalarından ileri geliyor.

Keynes'in bir düşüncenin öncüllerine dikkat çekmesine ve kendi fikirlerinin gelişimine gösterdiği özene rağmen —1934-35'de zamanının büyük (hatta alışılmışın dışında) bir bölümünü alan **Genel Teori**'nin tamamlayıcı parçaları bu özenin göstergesidir— okuyucunun karşısına acımasız bir mantık görüntüsü çıkarmak yanıltıcı olabilir. Çünkü, her şey bir yana, Keynes sezgiye oldukça fazla önem veren biriydi. Üstelik birçok yerde, Newton, Malthus ve Marshall üstüne biyografik denemelerinde, sezginin başka insanların çalışmalarındaki rolüne işaret etti. 1924'de **A Treatise on Money**'nin (Para Üstüne Bir İnceleme - bundan böyle «İnceleme»). (1930)

ilk taslaklarıyla uğraştığı sırada Marshall üstüne yazdığı bir bölüm, bu bağlantıyı kurmak için belki de en uygunu:

> İktisat konularında özel bir yeteneğe ve güçlü sezgilere sahip olan kişilerin, çıkarsamalarında ve zımni öngörülerinde açıklamalarına ve kesin ifadelerine oranla genellikle daha haklı çıktıkları gerçeğine bağlıydı. Bu, onların sezgilerinin, analizlerinin ve ifade biçimlerinin önünde olacağı anlamına gelir. Saygı duyulacak olan, genel düşünce sistemleridir ve salt lafazan bir eleştiriyle hatıralarını kirletmek de zavallıca bir şeydir. (JMK, X, s. 211 n)

Keynes'in düşünce sürecinin sezgisel doğası, iktisat çalışmalarının birçok noktasında açığa çıkar. **Economic Journal**'a katkıda bulunanlarla yaptığı tartışmalarda, düşünce sürecinin yapısını açar ve şöyle yazar: «Bunu, sezgi gücünü rahatlıkla işletebilmeme olanak tanıyacak şekilde ifade etmemişsiniz.» Benzer şekilde **Genel Teori**'nin gelişimi sürecinde —ilerde daha da açacağım gibi— ders notları, yazı çalışmaları ve taslaklarından görülebilir ki, Keynes, sisteminin çoğu temel noktasını daha 1932'de sezgisel olarak yakalamıştı bile. Bununla birlikte, doğruluğu su götürmese de, kanıtlama konusunda epey sorun vardı ve eldeki hedefler açısından teknik olarak çok uygun gördüğü bu sezgiyi işlemeye dönük tartışmalar ve yeni taslaklar bir üç yılını daha aldı. Bu bakımdan, sezgi onun yaratıcılığında erken ama zorunlu bir aşamaydı. Onun ardından da dünyayı genişliğine kavramak için düşünce sistemini geliştirici, çok ağır, sistematik bir çalışma gelirdi.

Sezginin normal olarak formel analizden biraz daha önce devreye girdiği inancıyla, Keynes, doğal olarak okuyucularından da oldukça fazla şey beklerdi. **Genel Teori**'ye 1934'de yazdığı taslak önsözde tavrını daha açıkça ortaya koydu:

İktisat teorisini yarı formel bir biçimde yazarız ve kuşku yok ki, dezavantajlarına rağmen, bu, düşüncelerimizi birbirimize aktarmak için elimizdeki en iyi araçtır. Ancak bir iktisatçı yarı-formel bir biçimde yazdığında... hiçbir zaman tüm öncüllerini sıralamaz ve tanımları da çok açık değildir. Çıkarsamaları için gerekli tüm niteliklerden de söz etmez. Üstünde hareket ettiği kesin soyutlama düzeyini ortaya koyan araçları yoktur, zaten her zaman da aynı düzey üstünde hareket etmez. Sanıyorum, eksiksiz olmayan ama okuyucuya ilgili tüm düşünce paketi konusunda fikir vermeye yönelik örnek ifadeler, iktisadi sunuşun yapısından ileri geliyor. Ve eğer okuyucu bu bütünlüğü kavrayabilirse, yalın sözcüklerin teknik eksiklikleri onu zerre kadar yanıltmaz...

Bu bir yandan, bir iktisat yazarının okuyucusundan iyiniyet, uyanıklık beklediği, diğer yandan da dikkatli bir izleyicinin yakalayabileceği türden, lafı edilse de binlerce değersiz şeyin varolduğu anlamını taşır. İktisatta karşıtınızı yanlışından dolayı mahkum edemezsiniz, olsa olsa **ikna edebilirsiniz.** Ve eğer, sizin kavrama ve sunuş gücünüzde eksiklik varsa, ya da kafası, kendisine göstermek istediğiniz düşüncenizin ipuçlarını yakalayamayacak kadar karşıt kavramlarla doluysa, haklı olsanız bile, onu ikna edemezsiniz. (JMK, XIII, S. 469-70)

Profesör Hayek'in **İnceleme** hakkında söylediklerinden ötürü, Keynes'in normal olarak eleştiri karşısında hiç göstermediği sertlikte bir tepki gösterişini işte bu bakış açısıyla açıklayabiliriz. Hayek'in eleştirisini fırsat bilen Keynes, onun değerlendirmesine atıf yaparak, Hayek'in son kitabının üzerine şöyle yürümüştür:

Okuyucu, Dr. Hayek'in **Prices and Production**'ını (Fiyatlar ve Üretim) incelemeye doğru kaydığımı fark edecek-

tir. Editörün izniyle, bu kitabı biraz ele almak istiyorum. Kitap, 45. sayfasıyla başlangıcındaki ender rastlanan sağlam önermesiyle şimdiye dek karşılaştığım en berbat beceriksizlik ürünü gibi geliyor bana. Yine de bir ölçüde ilgi çekici, muhtemelen okuyucunun aklında izler bırakacak bir kitap. Acımasız bir mantıkçının, bir yanlıştan yola çıkıp nasıl Bedlam'ı* boylayabileceğini gösteren olağanüstü bir örnek. Dr. Hayek bir hayal görmüş durumda ve her ne kadar kendine gelmeden önce hayali öyküsünün unsurlarına yanlış isimler vererek öyküsünü iyice saçmalaştırdıktan sonra uyanmışsa da onun Kubilay Han'ı insana hiç ilham vermiyor değil. Kafasındaki düşüncenin zerrecikleri konusunda okuyucu yine de düşünmeli. (JMK, XIII, S. 252)

Keynes'in dergilerinden günümüze kalanlar içinde en çok sözü edilen makalesi olarak gözüken bu kopyaya bakıldığında, sonunda şöyle yazdığı görülür: «Hayek, kitabımı, bir yazarın okuyucusundan beklemeye hakkı olan 'iyiniyet' ölçütüyle okumamış. Bunun gereğini yerine getirene kadar da ne demek istediğimi ya da haklı olup olmadığımı bilemeyecek.» 1930'larda, D.H. Robertson ile bir zamanlar çok güzel ve verimli olan ilişkisinin (Keynes açısından) bozulmasına yol açan da, galiba, onun sevimsiz bulduğu eleştirilere karşı gösterdiği buna benzer bir tepkiydi.

Keynes'in düşünce ve çalışma sisteminin bir sonucu da, tezlerini sunarken «Cambridge didaktik üslubu»nu kullanmasıdır. Bu, yazılarının Marshall'inkilere benzeyen bir başka özelliğidir. Keynes de Marshall da, incelemelerini yürütürken, ince ama karmaşık bir sorunla karşılaştıklarında, çözmek için ellerindeki tüm kaynakları kullanırlardı. Bununla birlikte, sorun bir kez çözüldü mü, okuyucuyu, tamamlanan analitik süreçten geçirmek yerine, onu bu sorunun içine gir-

Londra'daki St. Mary of Bethlehem akıl hastanesi (Ç.N.)

mekten kurtaracak bir stratejik kestirme yol sunarlardı. Bu, yazarı, uzmanların muhtemel eleştirilerine karşı da korurdu. Marshall'ın bu yöntemi kullanışını Keynes şöyle anlatır:

> Vurgunun, keskin gölgelerin ve ışıkların bulunmaması, en yeni şeyin bile sıradan bir bilgi haline gelmesine dek, çıkıntılarının, pürüzlü kenarlarının azimle aşındırılması, okuyucunun kolayca başa çıkabilmesini sağlar... Zorluklar gizlenir, en nazik sorunlar dipnotlarda çözülür: dolgun ve özgün bir hüküm sıradan bir söz kılığındadır... Marshall'ın **Prensipler**'i olan bu bilgi evrenindeki gizli çukurların yarısının bile dibini görebilmesi için, okuyunun da bağımsız düşünebilmesi ve derin bir incelemeye girişmesi gerekir. (JMK, X, S. 212)

«Kitabilikleri rüzgara savurmaya» daha istekli olan ve «çok sayıda aklın işbirliğinin etkinliğine güvenen» Keynes, belki Marshall'ın yanında bu «üslup»un pek ustası sayılmaz ama, görece resmi ifadeli yazılarında, dikkatsizleri tuzağa düşürmek için bu üslup yine de hazır ve nazırdır.

Buraya kadar, Keynes'in zihinsel yöntemleri —düşünme alışkanlıkları ve sorunların üstüne gitmede kendine has yolları— üzerinde durdum. Ne var ki, İngiltere'de siyasa üretmenin yolları ve en uygun siyasa konusundaki görüşlerine biraz değinmeden de Keynes iktisatı tümüyle anlaşılamaz. Pratiğe verdiği önem, siyasayı etkileme konusunda neredeyse delicesine arzusu ve siyasa üretenleri (hem kamuda hem de özel kesimde) ikna etmek için yaptığı sayısız girişim gözönüne alındığında, onun iktisatçılığının değerlendirilmesi açısından bu görüşler hayati önem taşır.

Gündelik çalışan, çağının dünyasını gözlemleyen bir iktisatçı olarak Keynes oldukça rasyonalisttir —belki de haddinden fazla. Onun tüm mesleki yaşamı— barış antlaşmaları hazırlarken de, döviz kuru kararı verirken de, istihdam politikası önerir veya günübirlik yönetsel kararlar alırken

de— ortadaki soruna dikkatlice yaklaşan bir sağduyuyla değil de göz kararıyla davranan «çılgın yetkililer»in, «kaçıklar»ın (oldukça yaygın kullandığı bir sözcük) ve benzerlerinin yol açtığı felakete karşı, ahlaki bir öfkeyle kabaran sürekli bir mücadeleyi temsil eder. 1924'de, Lloyds Bank'ın Yönetim Kurulu Başkanı Beaumont Pease'i değerlendirişi kendine hastır:

> Bay Pease... düşünmeyi, ya da onun tercih edeceği deyişle, «zihinsel kıvraklığın harcanmasını» küçümsüyor. «Gerçekler karşısında zekice bir yol bulmak yerine onlarla başbaşa kalmayı» tercih ediyor ve paranın miktar teorisinin getirdiği konularda, zekayla kişilikten, «sonuncusunun yararlılık sıralamasında kesinlikle ikinci olmadığına» inanıyor. Kısacası, altın standartı, özgür düşünceye yer olmayan bir ahlak ya da din dünyasıyla aynı yeri paylaşıyor. (JMK, IX, S. 188-189)

Benzer şekilde, sonradan Uluslararası Para Fonuna dönüşecek öneriler silsilesine İngiltere Merkez Bankasının karşı çıkış noktaları konusunda da Maliye Bakanına 1944 sonbaharında şöyle yazmıştır:

> Banka, gerçeklerin hiçbirine dönüp bakmıyor. Savaş sonrası ulusal siyasalarımızın, daha çok Amerikan desteği olmaksızın yürüyemeyeceğini kabul etmiyorlar. Bizim gösterişli bir şekilde ayrı bir tezgah açmaya yönelmemiz karşısında Amerikalıların, dostlarımızın çoğunu üzerimize sürmeye yetecek kışkırtmalarda bulunabilecek güçte olduğunu kabul etmiyorlar. Külliyatlı borçların ve küçücük rezervlerin kendi başlarına eski uluslararası bankacılık sistemini yenilemek için en iyi nitelikler olmadıklarını kabul etmiyorlar.
>
> Acı deneyimlerle öğrendiğimiz gibi, önceden görülmelo-

rl pek zor olmasa bile, büyük felaketler her zaman atlatılamıyor. Tersine ve kesin bir karar alınmadıkça ve biz öbür yöne doğru kararlı adımlar atmadıkça, Bankanın bizi, yeni bir kılıf içinde, 1931'de sonu gelen o aynı yöne doğru sürüklemeyi becereceğinden büyük endişe duymaktayım. Bu, iç siyasaların kaçınılmaz gereklerine ilgisiz, eski mali gelenekler yönünde tasarlanmış bir siyasa ile elele giden ve bankacılık taahhütlerini, her şey ters gider gitmez ne şekilde olursa olsun desteklememiz gerekenden fazla varsayma biçiminde pervasız bir kumardır. Bakanlar bütün tedirginliğin... bunlardan oluştuğunu anlamak zorundalar.

Keynes, «biraz açık düşünce» ya da «yeterli sağduyunun» hemen her sorunu çözebileceğine inanırdı. Meslek hayatı boyunca buna ulaşmak için tüm olanaklarını seferber etti ve yöntemleri de onun, siyasa oluşturma süreci ve kamuoyunu oluşturan güçler konusundaki anlayışını yansıttı. Buna ek olarak Harrod'un «Harvey Road önkabulleri»[7] dediği gençlik dönemi inançlarını hiç gözardı etmedi: reform, akıllı insanların tartışmasıyla gerçekleşirdi, kamuoyu akıllıca yönlendirilmeliydi, İngiliz Hükümeti ikna yöntemi kullanan entelektüel bir aristokrasinin eline geçmeliydi.

Keynes'e göre,[8] devlet kademelerinin politik seçkinleri, politikacılar, lobiciler ve benzerleri iki etkiye açıktır: rasyonel ikna yöntemi ve kamuoyu. Keynes'in de üstünde durduğu gibi, seçkinler ikili bir rol oynar: yalnız kendi «içsel görüşlerini» belirlemekle kalmaz, kamuoyu açıklamaları, gazeteler ve başka ifade biçimleriyle «dışsal görüşler»in bir parçasını da oluştururlar. Seçkinler «dışsal görüşler»le bağlantıları aracılığıyla kamuoyunu etkileyebilir —hatta Keynes'e göre etkilemelidirler de— ve hemen her olayda, kendi içsel görüşleriyle dışsal olanlar arasında büyük bir ayrımın oluşmasını önleyebilirler. Keynes, ekonomik olayların değişme gücünü, kamuoyunun görüşlerinin en önemli, uzun va-

deli belirleyicilerinden biri olarak kabul ederdi. Ona göre, ikna yöntemi bu dışsal görüşleri biçimlendirmeye yarayacağı gibi, içsel görüşleri de değiştirirdi. Uzun vadeli eğilimleri kısaltma ve olayları istediği yönde etkileme konusundaki sabırsızlığıyla Keynes, ikna yoluna ikili bir önem verirdi. Seçkinler, bir kere ikna oldular mı eski önyargıları yok edip benzer eğilimlere dikkat çekerek kamuoyunu hazırlayabilecekler ve bu sayede izleyiciden çok izlenen, şaşırtandan çok yönlendiren olabileceklerdi. Seçkinlerin böyle davranmadığı durumlardaysa Keynes, oldukça sert çıkışlar yapacaktır. 1940'da, savaş döneminde alınan katı anti-enflasyonist önlemler konusunda yürüttüğü kampanya sırasında, eski yakın dostu Reginald McKenna'ya şunları söylemiştir:

> Aslında, tehlike bütünüyle kamuoyundan gelmiyor. Kamuoyu her şeye hazırdır ve altın gibidir. Tehlike, aptal kafaları atalarına yabancı hiçbir şeye yeterince açık olmayan o aptal politikacılardan geliyor. Olaya sahip çıkılır ve sorumlu bir yönlendiricilikle ortaya konursa, herhangi bir muhalefet olmaz.
>
> **Times**'daki yazılarımdan [**Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli**'nin ilk biçimleri] bu yana önerilerimi gözden geçirdim ve onları İşçi Partisi açısından daha yenilir yutulur bir hale getirdim. Geçen hafta hem İşçi Partisinin önde gelenleri, hem de TUC (İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile tartışmalarda bulundum ve TUC'dan özellikle hoşnut kaldım. Bundan herhangi bir şey çıkar mı, çıkarsa ne çıkar, bilmem. Bir süre daha geçene kadar herhalde hiçbir şey. Ancak çeşitli gruplarla yaptığım tartışmalar ve hacimli yazışmalarım sonucu vardığım yargıya göre kamuoyu son iki ayda oldukça önemli bir aşama kaydetmiş durumda ve iki ya da üç ay sonra, en kötü olasılıkla da altı ay sonra, meyve, dalında ol gunlaşabilecektir.

Alıntı, bakanlarla, parlamenterlerle ve resmi görevlilerle yapılan özel toplantıların, yayınların ve Daily **Mirror**'daki yazıların Keynes'in siyasa yöntemi anlayışında oynadıkları rolü de gösteriyor.

İkna çabalarında, özellikle içsel görüşler konusunda, Keynes'in rasyonaliteye inancı büyüktü. Bir siyasanın doğruluğunu insanların akılcı biçimde değerlendirebileceğine güvenirdi. Doğru bir ikna yöntemi, önyargıları ve tutkuları yavaş yavaş eritebilir ve daha önce hiç girilmemiş alanları açabilirdi. Her şey bir yana, Keynes'in 1919 barış antlaşmaları ve daha sonra altın standartı ile ilgili deneyimi böyle değil midir? 1945'de T.S. Eliot'a, başarılı bir tam istihdam politikasının önündeki imkanlar üstüne şu satırları bu sayede yazabilecektir:

> Sanırım, çıkar çevrelerinin ve kişisel bencilliğin bir engel oluşturması önlenebilir. Ama ilk hedef, önce akılcı ikna yollarını bulmak, sonra zekice araçlar geliştirmektir. Asıl sorun, iyiniyetin değil, uyanıklığın yetersiz olması. Değişikliğe karşı böyle bir direncin, bencilliğin ötesinde de birçok nedeni olabilir.

Bu inanç ve kendi ikna gücüne duyduğu güven, Keynes'in iktisatçı tavrının birçok yönü için temel bir ipucu sağlar. Örneğin, bu sayede aktif ekonomik yönetim olanaklarına inancı artmış ve 1920'lerden sonra onun en iyimser savunucusu olmuştur. Amerikan Kredi Görüşmelerine 1945'deki yaklaşımının ardında da bu yatar; ona göre Amerikalılar, onun olayı ustalıkla ortaya koyuşu karşısında (İngiliz Maliyesi ve Hükümeti gibi) kendi deyişiyle, doğru yolu görecekler ve savaş sonrası dünyasının çıkarına uygun bir biçimde, barış dönemi koşullarına geçişi kolaylaştırmak için İngiltere'ye geniş bir yardımda bulunacaklardır. (Karakteristik biçimde, Amerikan görüşü konusundaki varsayımlarının yanlış olduğunu fark ettiğinde üzerinde hareket ettiği ze-

mini hemen değiştirmiş ve Maliye ile Hükümeti bu yeni yaklaşımına uyumlu kılıncaya kadar akla karayı seçmiştir.) Sık sık ifade ettiği bu oldukça saf bakışının ardında, varolan duruma akıllıca yaklaşmanın genel kabul gören tekil bir siyasaya götüreceği görüşü saklı olabilir.[9] Farklı görüşlere karşı daha hoşgörülü davrandığı **Tract on Monetary Reform**'u (Para Reformu Üstüne Broşür —bundan böyle «Broşür»), (1923) saymazsak, bu bakış açısı, yazılarında ve diğer basılı eserlerinde oldukça yoğundur. Yine de yaşamının sonlarına doğru Keynes, yasa sürecine yaklaşımı konusunda ulaştığı sonuçlarla birlikte, akılcılığa sarılmasının, bir Apostle ve Bloomsbury üyesi olduğu dönemdeki ilk inançlarının bir başka yansıması olduğunu kabul edecektir. 1938'de dediği gibi:

> [Gençken] Genel düşünce yapımızın nedeni ve sonucu olarak, kendimizinki de dahil insan doğasını hiç dikkate almadık. Ona atfettiğimiz akılcılık, yalnız kararların değil duyguların da yüzeysel olmasını doğurdu... Başkalarının duygu ve davranışlarına (ve kuşkusuz kendiminkilere de) gerçekdışı bir akılcılık yüklemek benim iflah olmaz hastalığım. Neyin «normal» olduğu konusundaki bu saçma düşüncenin küçük, ama olağanüstü ahmakça bir dışavurumu vardır, o da **protesto**dur. «Normal» diye nitelediğim şeyler gerçekleşmeyince **Times**'a bir mektup yazmam, Guildhall'da bir toplantı düzenlemem türünden protestolar... Sanki yeteri kadar bağırırsam sesimi duyurmayı başaracağım bir makam ya da ölçüt varmış gibi davrandım —belki de duanın etkinliğine inancın kalıtımıdır bu. (JMK, X, S. 448)

Ancak Keynes'in, kendisine gösterilen gerekçeleri kabullenmeyişi yalnızca ahmaklığa ve yanlışlığa tahammül edemeyişinden ve kamu işlerinde akılcılığın daha çok yer

leşmesini istemesinden ileri gelmiyordu. Herkes için arzu edilir bir topluma ilişkin bir anlayışı vardı. W.S. Jevons ya da Marshall gibi, sokaktaki adamın yaşamını incelemek ve anlamak için girişimlerde bulunan ve politik iktisatı bu öğrendiklerinin ışığında ilerletmeye niyetli olan önceki iktisatçılardan farklı olarak, Keynes'in arzu edilir toplum anlayışı pek öyle geniş gözlem ve deneylere dayanmıyordu. 1928 sonrasında College'in arazilerindeki tarım işçilerine gösterdiği güçlü ilgi dışında gerçekte Keynes'de sıradan insanların yaşamını anlamaya yönelik bir çabaya ya da bu tarz bir gözleme rastlanmaz. Sıradan insanların yaşamını iyileştirmeyi gerçekten istemesine rağmen, Keynes'in bu sorunlara yaklaşımının kökleri, ilk elden edinilen bilgilerden çok çocukluğu ve Bloomsbury deneyim ve davranış tarzlarında yatar —ahmaklığı, israfı ve saçmalıkları yok etmeye yönelik güçlü ama fazlasıyla soyut bir niyet taşır. Bu, onun mikro reformlardan çok makro reform sorunlarına büyük ilgi gösterişini de kısmen açıklar. Okul yıllarında ya da hemen sonra, o dönemde kamuoyunun en büyük tartışma konularından olan toplumsal reformlara büyük bir ilgi duyduğunu gösteren bir işaret yoktur. Bunun dışında 1920'lerde, Liberal Parti siyasalarını değiştirme çabaları sırasında, toplumsal sorunlara yaptığı atıf da «cinsel sorunlar» diye tanımladığı noktalarda odaklaşır: «Doğum kontrolü ve gebeliği önleyici araçların kullanımı, evlilik yasaları, cinsel anormallik ve saldırganlıkların tedavisi, kadının ekonomik konumu, ailenin ekonomik konumu» (JMK, IX, S. 302-3). Bunlar belki de Bloomsbury'e en yakışan şeylerdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında, İngiltere'de savaş sonrasındaki refah devleti modelini koyan Beveridge önerilerine ilgisi de, toplam talep düzeyini istikrarlı kılmak için işsizliğin durumuyla ters oranlı yardımlar yapılması yönünde yürüttüğü uzun bir kampanya dışında, iyi bir hazinecinin bu sistemin mali sonuçlarına olan ilgisiyle sınırlıydı ve sistemi politik açıdan en kolayca hale getirme çabasından öteye geçmiyordu.[10] Her se-

ye rağmen, Keynes'in iyi bir toplum konusundaki görüşünün etkileyici olduğu açıktır.

Keynes deyim yerindeyse, bir «neo-liberal»di, belki de öncülerinden biri. Keynes, kendi tercihi sonucu, öteki ucunda Ludwig von Mises, Hayek ve onların Milton Friedman gibi ardıllarının yer aldığı geniş politik ve toplumsal düşünce yelpazesinin «liberal sosyalist» kanadındaydı. Keynes, ta en başından beri **laissez-faire**'in dogmatik biçimini reddetmiştir; hem de kendisinden önce Marshall ve Pigou'nun yaptıklarından daha eksiksiz biçimde. Başından beri, ötekilerin doğal ve otomatik olarak niteledikleri ekonomik işleyişin temel zaafiyetini ve bilinçli yönetimin zorunluluğunu vurgulamıştır. **Indian Currency and Finance**'da (Hint Parası ve Maliyesi), (1913) şöyle yazmıştı:

> Avrupa'nın, altın standartına dayalı değişim mekanizmasını tamamlamış olarak, değer sistemini daha akılcı ve istikrarlı bir temele uyarlamanın olanak dışı olmadığını bulacağı dönem çok uzak değildir. Ekonomik organizmanın en hayati noktalarını, sürekli biçimde, şanslı bir maden arayıcısının, yeni bir kimyasal sürecin ya da Asya'da fikirlerin değişiminin inayetine bağlamak zorunda olmamız pek hoş değil. (JMK, I, S. 71)

1920'lerin ortalarından itibaren Keynes daha da ileri gitti ve açık bir «toplumsal ve politik felsefe» geliştirdi. Liberal Parti'yi 1914 öncesindeki konularından savaş sonrası dünyaya daha uygun düşen hedeflere doğru yöneltme amacını taşıyan bir dizi yazı ve konuşmasıyla, toplumsal ve politik inancını ifade etti ve bu inanç, küçük değişikliklerle, ömrünün sonuna dek ayakta kaldı.[11] Öbür denemeleriyle birlikte bunlar, Keynes'in, politik partileri kendi fikirlerini uygulamada bir araç olarak kullanıp, yararsızlıkları anlaşıldığı an kendini onlardan koparan, aşırı derecede kötü bir «particl» olduğunu gösterir. Bu denemeler, onun çağdaş kapitalizmi

zorunlu, ama sürekli olmayan bir felaket gibi gördüğünü de kanıtlar: bütün çirkinliğine rağmen, malları onaylanabilir bir beceriyle dağıtan (1930'lardaki bir dönem dışında), potansiyel olarak yıkıcı güçleri görece daha acısız kanallara güvenle yönelten ve insani ilişkilerde uzlaşmanın oynadığı rol sayesinde ekonomik sorunu «çözmek» için gerekli sermaye birikimini uzun vadede etkilemeksizin, elle tutulur reformların gerçekleştirilebildiği bir sistem. Kapitalizm, ahlaki açıdan tatsız olsa da her zaman geçerli bir yoldu ve Keynes, «devrimi zorunlu kılan herhangi bir ekonomik gelişmenin varlığına» (JMK, IX, S. 267) inanmıyordu. Çağdaş kapitalizmin örgütlenmesinde ve yönetiminde, faydacı bir şekilde seçildiğinde devlet müdahalesini ya da eylemini gerektiren alanların, hükümet işlerinin gerekli olduğu inancındaydı. Çünkü, «Harvey Road Önkabulleri»ni benimseyen Keynes adındaki bu iyimser rasyonalist, uygun bir ahlaki bakışa sahip olmaları koşuluyla, bürokratlardan ve memurlardan çekinmiyordu. Hayek'in **The Road to Serfdom** (Kölelik Yolu) adlı kitabı üzerine, 1914 Haziran'ında ona şöyle yazmıştı:

> Diyebilirim ki, bizim istediğimiz, planlamanın hiç olmaması, hatta az olması bile değil. Aslında daha da fazlasını istiyoruz. Ancak planlama, liderlerin ve onları izleyenlerin, olabildiğince çok kişinin, sizin ahlaki liberal konumunuzu tamamen paylaştığı bir toplulukta gerçekleşmelidir. Eğer yürütücüleri, kafaları ve yürekleriyle doğru yoldalarsa, ılımlı planlamanın sakıncası olmaz...
>
> Bu yüzden, bize gerekli olan, pratikte yalnız sizin felsefenizin sonuçları acısından hayal kırıklığı yaratacak olan ekonomik programlarımızı değiştirmek değil, belki de tam tersine, onları genişletmektir... Sizi manevi ve maddi yolları biraz karıştırmış olmakla suçlamalıyım. Düşünce ve duyguları sakat olanlarca yapıldığında felâkete götürecek kadar tehlikeli faaliyetler, doğru

hisseden ve düşünen bir toplulukta tehlikesizce yerine getirilebilir.

1939'da **New Statesman**'de, politik inancını özlü biçimde toparlar:

> Sorun, 19. yüzyılın **laissez-faire**'ciliğinden bir liberal sosyalizm dönemine geçmeye hazır olup olmadığımızdır. Liberal sosyalizmden, bireyi —seçme özgürlüğünü, inancını, düşünce yapısını ve ifade biçimini, işletmesini ve mülkünü— koruyarak ve ona saygı duyarak toplumsal ve ekonomik adaleti sağlamak üzere, ortak amaçlar doğrultusunda örgütlü bir topluluk gibi hareket edebileceğimiz bir sistemi kastediyorum.

İşte bu noktadan yola çıkarak, Keynes belki de ikna gücüne ilişkin oldukça iyimser görüşüyle, insanı yoksunluktan ve köle gibi çalışmanın boyunduruğundan kurtarmak, yaşamın maddi ve manevi güzelliklerine yönlendirmek ve dünyayı, «araçların ötesinde, daha değerli amaçların varolduğu ve en iyisinin seçilebileceği» ve «torunlarımız için ekonomik fırsatlar»ın varolacağı bir döneme hazırlama hedefine uygun olarak hareket etti. Thames'ın County Hall'dan Greenwich'e kadarki güney kıyısını, «St. James Parkı ve çevresine eş» hale getirmek için yoğun bir bayındırlık programı önermek amacıyla, «Güzel Sanatlar ve Devlet» adını taşıyan bir radyo konuşması yapması da, Güzel Sanatlar Konseyine ciddiyetle eğilmesi de bu yüzden şaşırtıcı sayılmamalıdır. Keynes ekonomik sorunları, her zaman daha büyük ve daha sürekli sorunlar bağlamında ele almayı istemiştir.

Bunları belirtip, Keynes'in iktisat çalışmasının pratik sonuçları konusundaki görüşüne değindikten sonra, iktisadi düşüncesinin gelişimine yakından bakmanın sırası gelir

3 Marshall Hakkında Birkaç Not, 1908-1925

Keynes'in 1908'de öğretim için Cambridge'e dönüşünden kısa bir süre önce Marshall, kendini. **Prensipler**'in sonraki bölümlerini yazmaya vermek amacıyla Politik İktisat kürsüsünden ve aktif öğretim yaşamından çekilmişti. Bununla birlikte, eseri ve kişiliği, emekliliğinden, hatta 1924'de ölmesinden sonra da hem Cambridge hem de Keynes iktisatı üstündeki egemenliğini sürdürdü. Bu yüzden Keynes'in fikirlerinin gelişimini anlamak için, her şeyden önce çıkış noktasına, Marshall'ın mirasına bir göz atmak gerekir.

Marshall emekli olduğunda, konunun temel ilkelerinin tartışılmaz olduğu kanısındaydı. Bu nedenle, daha sonraki iktisatçı kuşağının görevi, bu ilkeleri gerçek yaşamın kurumlarına ve işleyişine uygulamak olmalıydı. 1907'de belirttiği gibi:

> İktisat biliminde, özellikle de onun analitik cephesinde yakın dönemlerde oldukça ilerleme kaydedilmiştir. Yöntem tartışmaları hemen hemen kesilmiştir; tüm öğrenciler gerçekleri arama ve incelemenin, yürürken sağ ve sol ayakların durumu gibi, yalnız başlarına bir işe yaramadığı ama birarada her ikisinin de güçlü olduğu yolundaki Schmoller kuralını kabul ediyor.
>
> Yine kimyasal bir benzetme yaparsak, **niteliksel** analiz denilebilecek şey de görevinin büyük bölümünü tamam-

lamış durumda —yani, çeşitli ekonomik güçlerin yaratma eğilimi taşıdığı değişikliklerin nitelikleri ve yönleri konusunda genel bir onay var...

Farklı ekonomik güçlerin göreli ağırlığının **niteliksel** belirlenmesi doğrultusundaysa, doğrusu fazla bir ilerleme kaydedilmedi...[1]

Marshall, haleflerine bir analiz sistemini miras bırakmıştı. **Prensipler**'in ekleri ve Marshall'ın ilk eserleri, ekonomik sistemdeki tüm unsurların karşılıklı bağımlılığını ele alan içerikleriyle, iktisatçıların genel denge modeline önemli katkılar yapmışlarsa da, Marshall'ın, **ceteris paribus**[2] varsayımını kullanarak, ekonominin —firmalar, sanayi dalları gibi— küçük sektörleri çerçevesinde inceleme araçlarının bileşimi olan kısmi denge analizi aygıtını oluşturması, dikkati arz ve talebin —fiyatlar, maliyetler, beğeniler vs. gibi— belirleyicilerine yöneltti. Bu aygıt aslında durağan ve denge durumlarını incelemeye yönelikti ama, Marshall gibi yetkin ellerde, zaman içindeki değişiklikleri kavramaya da yaradı. Bu kısmi analiz, belirli bir zamanda bir tek unsurun ve arzla talebin üstünde durmasıyla Keynes'in yöntemini de önemli ölçüde etkiledi.

Marshall'cı araştırma programı çerçevesinde Keynes para alanında bulunduğundan, onun bu konudaki kişisel katkılarını anlamak için Marshall'ın konu üzerindeki düşüncesinin gelişimine bakmak gerekiyor.

Keynes sözkonusu alanda çalışmaya başladığında, Marshall'cı para teorisi yazılı iktisat konusu olmaktan çok, (Prensipler'de yer alan değer teorisinin aksine) Cambridge'in sözlü geleneği içinde varlığını sürdürüyordu. Para, Marshall'ın derslerindeki öncelikli konulardan biri olduğu halde, 1880'ler ve 1890'larda Kraliyet Komisyonlarındaki açıklamaları ve ticaret dalgalanmaları dolayısıyla yazdığı tek tek makaleler dışında, Marshall'ın fikirlerini sunmak için sistema-

tik hiçbir çabası olmamıştı; ta ki son yıllarında **Money, Credit and Commerce**'i (Para, Kredi ve Ticaret), (1923)[3] hazırlayana dek. Amacımız açısından, Marshall'ın öğretisinde başlıca üç eğilimi dikkate almak zorundayız: para değerinin belirleyicilerini göstermek amacıyla miktar denklemine getirilen nakit birikimleri yaklaşımının gelişimi, faiz teorisi, konjonktür dalgalanmaları teorisi.

(I) **Nakit dengeleri yaklaşımı:** Klasik gelenekte, bir ekonomide para değerinin belirleyicilerine iki ana yaklaşım vardır. Birincisi Irving Fisher'ın adıyla anılır. Bu yaklaşım, fiyat düzeyini (P), basit bir şekilde, dolaşımdaki para miktarı (M), paranın tedavül hızı (V) ve ticaretin fiziksel hacmi (T) ile ilişkilendirir ve MV=PT biçimini alır. İkincisi Marshall'ındır ama başta Keynes ve Pigou olmak üzere, asıl olarak halefleri tarafından geliştirilmiştir ve İngiliz iktisatında William Petty ve John Locke'a kadar uzanan köklü bir geleneği vardır. Marshall'da bu, diğer eserlerinde de kullandığı arz-talep analizinin paraya uygulanmış biçimiydi. Marshall'ın formülasyonunda, nakit birikimleri talebi (m),[4] toplumun nakit olarak elinde tutmak istediği gerçek gelir (ya da servet) oranına (k), fiyat düzeyine (p) ve gerçek gelirin (ya da servetin) düzeyine (Y) bağlıydı.[5] Böylece m= kpY biçimini aldı. Uzun vade sorunlarında, Marshall, V ve T'deki değişikliklerin de üstünde durarak, Fisher yaklaşımını uyarlama eğilimindeydi. Ama, kısa vade sorunlarında, belirleyici olabilecek beklenti ve güven gibi unsurlardaki değişiklikleri kolayca dikkate alabilen ve bu konuda esnek olan nakit birikimleri yaklaşımından yanaydı.[6] Fisher gibi Marshall da, paranın alımgücünü temsil edecek endeks sayılarını gerektiği gibi kullanma endişesini duyarak, epey uğraştı. Marshall'ın öğrencileri içinde yalnızca Keynes konuya benzer bir ilgi duyuyordu.

(II) **Faiz oranı teorisi:** Marshall faizin gerçek ve parasal oranlarını birbirinden açık biçimde ayırmıştır. İlki, yatırıla-

bilir gerçek kaynakların arz ve talebiyle belirlenirken, ikincisi piyasadaki borç arz-talebine bağlıdır.[7] Marshall'a göre sermaye arzının kaynağı tasarruflardır; miktarı **uzun vadede** gelir düzeyiyle değişir ve bir noktaya kadar da faiz oranı karşısında doğrudan duyarlıdır —gelecekteki toplumsal ve politik koşullara güven, servet kullanımını ertelemede gönüllü isteklilik ve ailenin konumu bazı değişiklikleri belirlemede etkili olsa da, bu böyledir. Bu gerçek faiz oranı başı çeker ve kısa süreli farklılıklardan sonra, (kredi arz ve talebinin sonucu olan) parasal oranı da kendine yöneltir. Marshall'ın bütün bu analizi boyunca, gerçek faiz oranı, ekonomideki verimlilik ve tasarruf gücünün bir ürünü olarak, para arzından bağımsızdır. Ne var ki, kredi fiyatı kısa dönemde para arzından etkilenebilir.

(III) **Ticari dalgalanma teorisi:** Marshall'da para, uzun vadede yalnızca, değişimi kolaylaştırıcı bir akışkandır: gerçek değişkenlerin denge değerini etkilemez, belirleyici değildir. Bunun yanısıra, mutlak miktarı da onun akışkanlık rolünü etkilemez. Üstelik Marshall banka mevduatlarını para tanımı dışında tuttuğundan, kısa dönemde para miktarında ortaya çıkan değişmeler öncelikle kısa vadeli ödemeler bilançosu hareketleriyle ilgilidir ve bu noktada Marshall, tekil firmadan yola çıkıp, rekabetin daima tam kapasite kullanımı sağladığını varsayarak ve ödemeler bilançosu bileşkelerinden çok ticaret bilançosu üzerinde durarak[8] bu hareketlerin kısa süreli ve küçük çapta olduğunu kabul etmeye yönelir. Böylece, ticari dalgalanmanın kendisini ele almaya döndüğünde, gerçek değişkenler ve güven değişkenleri üzerinde durur.

Kendisinden önce J.S. Mill'in de yaptığı gibi, Marshall, mali krizlerde doruğa çıkan yaygın spekülasyon olaylarını izleyen dönemlerde toplam talep eksikliğinin varolabileceğini kabul etmekle birlikte, analizinde genellikle sermaye ve emeğin tam olarak istihdam edildiğini varsayar. Bazı aşa-

malarında kısa süreli işsizliğin olabileceği bir güven dalgalanması teorisi vardı, ama toplam talep düzeyindeki dalgalanmalardan yola çıkan gelişmiş bir üretim, istihdam ya da ticari dalgalanma teorisi yoktu.

Marshall'ın güven dalgalanması, köklerini —hasat, savaşlar ya da savaş tehditleri ve buluşlar gibi— gerçek değişkenlerdeki değişikliklere salmıştır. Böylesi değişiklikler, işadamlarının beklentilerinde kaymalara, bankacılık sisteminin katmerleştirdiği, kendi deyişiyle, iyimserlik ya da kötümserlik yanılgılarına yol açar. Böylece, beklentilerde elverişli bir kaymaya yol açacak bir olay, vadeli senetler konusunda artık olgunlaşmış bir banka sistemince finanse edilen işadamlarının da mal ve emek girdileri talebini yükseltmesine yol açar. Bu da, ücretleri, fiyatları ve kârları artırır. Birçok spekülatör, fiyat artışları karşısında, bunun uzun süreceğini düşünerek, ileride kârla satma umuuyla mal alır, bu da tırmanışa bir ivme daha kazandırır. Genişleme giderek, daha çok ödünç para ve krediye dayalı faaliyetlerle sürer; ta ki, borç verenlerin vadelerin önemini kavramalarına, kredileri için bağlayıcı anlaşmalar yapmalarına ve böylece hem spekülatörleri hem de işadamlarını uzun vadeli sermaye planları yapmaya zorlamalarına dek. Spekülatörler borçlarını ödemek için mallarının bir bölümünü satarlar, bunun sonucunda da fiyat artışlarını önleyici bir etkide bulunurlar. Bu noktada, güvenin yerini güvensizlik alır ve beklentilerdeki değişiklik, işadamları yeni duruma uyum sağlamaya çalıştıkça, bir «ticari fırtına»ya yol açar. Bunu, güven unsuru geri gelene kadar, işadamlarının yeni yatırımlar düşünmediği «bunaltıcı bir sessizlik» izler.

Marshall açıklamasında, sistemdeki esneklik göstermeyen bazı unsurlara, özellikle ücretler, maaşlar ve benzeri ödemelerin etkilerine belli oranda dikkat çekmiştir. Çünkü, dalgalanma boyunca ücret ve maaşların fiyatlarla tam bir uyum içinde değişmeyişi, dalgalanmayı şiddetlendirir; yukarı çıkışta kârlar daha çok artarken, aşağı inişte daha da hız-

lı bir düşüş gösterir. Benzer şekilde, dalgalanma boyunca, halkın nakit tutuşundaki değişiklikler de şiddetlendirici bir etkide bulunur; çıkışta fiyatı artan mallara doğru bir kayma olurken, inişte rezerv amacıyla nakit tutma sözkonusu olur.

Dalgalanma ve onun yol açtığı istihdam düzensizliklerine çözüm konusunda Marshall, rekolte dalgalanmalarına çare bulunamayacağını, yeni buluşları azaltmanın ise istenilir bir şey olmadığını kabul etmiştir. O zaman, iyimserlik ve kötümserlik yanılgılarını azaltmak amacıyla, iktisat biliminde daha çok çaba gösterme gereği ve «ticari fırtınalarla, genelde ticari havayı» öngörebilecek bağımsız bir kurum fikri de dahil olmak üzere, işadamlarının varolan durum konusundaki bilgilerini artırmanın yollarıyla, şiddetli etkiler yaratan yanlışları önlemek için para ve bankacılık sisteminde yapılması gerekli değişiklikler üstünde durmaya başlamıştır. Bu parasal değişiklikler, istikrarlı bir değer ölçüsünün oluşturulmasını, kredinin ağırlığını azaltmak amacıyla olağan nakit rezervlerinin artırılmasını ve istenmeyen kredi genişlemelerini önlemek için merkez bankasının reeskont oranının kullanılmasını içermekteydi. Bununla birlikte, uzun vadeli ilerlemelerin önkoşulu olan özgürlüğü engelleyeceği ve tüm tatsız sonuçlarıyla parayı politikaya sokacağı gerekçesiyle, hükümet müdahalesini içeren şemalara karşıydı, en azından bunları pek desteklemedi.

Keynes'in iktisat çalışmasındaki ana ilgi konularında Marshall'ın görüşleri bunlardı. Bu görüşlerin Marshall öğretisinin öbür kısmıyla birlikte Cambridge'de kurduğu egemenlik, iki savaş arası dönemde birçok Cambridge'liye karşı sık sık dile getirilen «kerameti Marshall'dan» biçimindeki tepkide iyi bir ifadesini bulmuştur. Bunların, Keynes açısından taşıdıkları önem ilerki sayfalarda daha da açılacak.

1920'ler öncesinde Keynes'in iktisata katkıları, teorik buluşlarından çok, karmaşık kurumların çalışmasını hızlı, gerçekçi ve çok iyi bir biçimde kavramasından ötürü dikkat çekiciydi. Hindistan para sistemine ve Birinci Dünya Sava

şının doğurduğu ekonomik sorunlara bakışı bunu ortaya koyar.

Şimdi garip gelse de, Hindistan için parasal düzenlemeler konusu, 1914'den önce İngiliz para iktisatının en çok tartışılan konularından biriydi. 1873'den sonra uluslararası para sisteminin göbeğindeki artan sayıda ülke, altın ve gümüşün sabit bir oranda konvertibl olduğu bimetalizmi (çift metal sistemini) resmi ya da gayrı resmi biçimde terk etmiş ve altın standartına dayalı bir rejim oluşturmuşlardı. Bunun sonucunda resmi rezervler için gümüş talebindeki düşüş, yeni buluşların yol açtığı gümüş arzındaki artışla birleşince, gümüşün dünya piyasasındaki fiyatının azalmasına yol açtı ve paraları gümüş standartına (ulusal paranın bir biriminin belirli miktarda gümüşe eşit olduğu sistem) dayalı kalan ülkelerin döviz kuru oranları üstünde bunun önemli sonuçları oldu. Hindistan, 1893'e kadar gümüş standartında kaldı ve o tarihte bimetalizmin onarımı amacıyla yapılan görüşmeler sonuçsuz kalınca, gümüş para basımı durduruldu, çünkü gümüşün altın cinsinden değerinin aşınması hem ticareti sıkıştırmış hem de kamu maliyesini bozmuştu. Bunun ardından Fowler Komisyonu 1899'da, Hindistan'ın altın sikkelerin dolaşımını esas alan ortodoks İngiliz tipi bir altın standartı oluşturmaya yönelmesini uygun gördü. Ne var ki, olaylar böyle gelişmedi ve yetkili makamların geçici önlemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan özel durumlardan dolayı farklı bir sistem oluştu. Bu rejim 1907-1908 döneminde epey zorlukla karşılaştı ve sistemle ilgili olarak ne yapılacağı konusunda doğal olarak tartışma çıktı.

Keynes, kendisine sorunu ortaya koyma olanağı sağlayan Kraliyet Komisyonuna atanmasından (1913) önce de, Hindistan Bürosu deneyimi, 1910'da London School of Economics'de verdiği altı ders —ki daha sonra, 1911 başlarında bunları Cambridge'de de yineleyecektir— 1911 Mayıs'ında Kraliyet İktisat Kurumu toplantısına sunduğu bir bildiri ve **Hint Parası ve Maliye** kitabıyla, bu sorunun üstüne eğildi.

Ortaya çıkan sistemin, Hindistan'ın döviz kurunu altın hareketleri aracılığıyla değilse de, altına konvertibl bir paranın (bu özel durumda sterlin) alım satımıyla sterline bağlamasının getirdiği bir altın standartının, Hindistan'ı «para alanındaki ilerlemenin en ön saflarına» koyduğunu düşünüyordu (JMK,I, S. 182). Altın tasarrufu sağlayan bu sistemin, «geleceğin ideal parası» olduğu kanısındaydı (JMK, I, S. 25). Kitabı, böyle bir sistemin ayrıntılı bir işleyişini sergilemesi ve Hindistan bankacılık sisteminin örgütlenmesi, özellikle bir merkez bankası kurulması yönündeki önerileriyle dikkat çekicidir. Böyle bir bankanın kurulması yolunda (bunun için gerekli tasarı ve savunmayı kuşkusuz hazırlamıştı) Kraliyet Komisyonunun bir üyesi olarak büyük çaba gösterdi. Bu işte büyük ölçüde başarılı da oldu; ne var ki, patlayan savaş, Komisyonun raporunun işlerlik kazanmasını önledi.

Kitap, getirdiği tartışma yanında 1914 öncesinin Marshall'cı kesinlik havasıyla da dikkat çekicidir. Parasal uygulamadaki yenilikleri ele alışının bütününde, kurların sabit olduğu bir altın standartı dünyası kabul etmişti. Ortaya çıkan küçük ve kısa ömürlü dengesizliklerin yarattığı zorluklarsa merkez bankası reeskont oranlarındaki değişikliklerin belirlediği kısa vadeli uluslararası sermaye hareketleriyle giderilebilecekti. Bir yorumcunun dediği gibi, «Ricardo'nun gölgesinde, bir görünmez elin önemsiz düzensizlikleri ticari dalgalanmaların örtüsü altında... [dengesizliği] yumuşatacağı kabul edilmişti».[9] Bu, kısa vadeli merkez bankası politikasının ele alınışının, kısa vadeli mali veya spekülatif krizlerle sınırlandırıldığı anlamını taşıyordu. Aynı durumda, Bagehot'un döneminde ve onun etkisi altında biçimlenmiş olan İngiliz merkez bankacılığının geleneksel kuralı ise —her koşulda sınırsız düzenleme— bütün bunların gerekli olduğu yönündeydi. Yalnızca Birinci Dünya Savaşının zorlukları ve yan etkileri, ister uygulamacı olsunlar isterlerse teorisyen,

Keynes'in de, çağdaşlarının da bu tür önkabullerini aşamalı olarak değiştirecekti.

1914'de savaş gelip çattığında, Keynes hemen, hükümetin, belediyeyi saran mali kargaşayı ele alış biçimine el atacaktır. Sonra bir dönem için Cambridge'e döndü ve savaşın doğurduğu ekonomik sorunlar konusunda ders verdi. Buradaki ilk dersi, Marshall'ın çoğu çalışmasındaki görece uzun vadeli yönelişten, Keynes'in sonraki, görece kısa vadeli sonuçlara önem veren anlayışına sıçrayışının başlangıç işareti sayılabilecek bir uyarıyla açıldı:

> Savaş, uzun vadeli düşünen ve küçük, geçici kazanımlar elde etmenin aleyhinde telkinde bulunan iktisatçıların bellemiş olduğu şeylerin çoğunu altüst etti. Şimdi, böylesi kazanımları elde etmeye ve sürekli yapılırsa çılgınlık olacak şeyleri bazen denemeye değer.

Keynes 1915 Ocağında Whitehall'a döndü; başlangıçta Maliye Bakanının özel danışmanı olan George Paish'in yardımcısıyken, bir süre sonra, savaşın mali cephesiyle uğraşan resmî Hazine görevlilerinden biri oldu.[10] Bunu izleyen dört buçuk yıldaki rapor ve uyarıları önemliydi ve geniş bir sorunlar yelpazesini kapsıyordu. Hem işyerinde hem de dışarda, özellikle hafta sonları, yüksek çevrelerin arasına katıldı: ailesine yazdığı mektuplar, yalnızca birkaçını sayarsak, Lloyd George ile yenen akşam yemekleri, Lord Cunliffe (İngiltere Merkez Bankası Başkanı), Asquith'ler ve MacKenna'larla geçirilen hafta sonlarının haberleriyle doludur. Savaş günlerinden en ilgi çekici yazıları, savaş maliyesinin büyük sorunları konusunda yazılmış olanlardır: özellikle de iç borçlanma, müttefiklerarası mali sorunlar, Amerika'da harcamalar için dolar çıkarılması ve döviz kuru desteği, sonlara doğru da tazminat sorunları. Hindistan konusundaki kat-

kıları gibi, bunlar da onun, karmaşık ayrıntıları ve ekonomik etkileşimleri sıkıca kavradığını gösterir. 1915'i de atlattıktan sonra, Keynes, her soruna tam istihdam halindeki bir ekonominin sorunu olarak yaklaşmaya başladı. Buna göre ekonomide vergilendirme ve ek tasarruf saikleriyle yetkililer, tüketimi sınırlamadan biraz daha fazla şeyler umabileceklerdi; İngiliz ordusu ya da müttefikler için yapılan harcamalarda herhangi bir artış ya da, askere alma yoluyla olduğu gibi faktör arzında herhangi bir azalma, ihracat düşüşü ya da ithalat artışı sonucu ödemeler dengesine (veya savaş koşullarındaki gibi, New York'ta dolarla yapılan ödemelere) yayılacaktı. Aynı koşullar, kısa vadeli sermaye hareketleri biçiminde ucuz para için bir desteğin artık bulunamamasıyla da birleşince, İngiltere'nin savaş için gerçek kaynaklarını güya artırmak amacıyla sterlin piyasasındaki istikrar önlemlerini kaldırma yolundaki önerilere karşı Keynes'in çeşitli fırsatlarda başarıyla mücadele etmesi de kolaylaştı. 1914 sonbaharında Fransa'daki banknot istifçiliğini ele alırken de, İngiltere'de kredi genişlemesini ya da enflasyonu tartışırken de, Keynes'in analizi başından sonuna dek temelde Marshall'cıydı; sanki bu analizin uygulandığı olgular Marshall'ın öngördüğü şeylermiş gibi.

Savaşın sonlarında ve ateşkesi izleyen ilk barış aylarında, Keynes'in müttefiklerarası mali sorunlarla uğraşması, onu giderek Amerikalılarla daha çok ilişki içine soktu. Keynes onlara genellikle «dogmatik, kabasaba» gözükmüştü[11] —Amerikalıların bu duyguları İkinci Dünya Savaşında tazelenecektir. Ne var ki, ikinci savaşta olduğu gibi, karşı karşıya geldiği Amerikalıların çoğuyla daha sonra çok iyi iş ilişkileri de geliştirmiştir. Amerikalılarla görüşme yürütmenin şeklini şemalini ve sıkıntılarını kavramaya da başlamıştı: Kongrede yürütme kontrolünün eksikliğini; Amerikalı bürokratların kamuoyu eleştirileri karşısındaki duyarlılığını; mali konularda uzman olan görüşmecilerin olaylara bakışının kıta düzeyinde paylaşıldığını varsaymanın tehlikelerini... Son savaş

tan ne tür deneyimlerin çıkartılacağı henüz tam belli olmamışken Keynes şöyle demişti:

> Haftalarca süren bir görüşmede, durumun son ana kadar tam anlamıyla bulanık olduğunu unutmayın. Size söylenen her şey en kesin yetki ve kararlılık görüntüsü içinde bile olsa, geçici, «bir sesli düşünce», bir deneme, karşı tarafı yoklamak için ortaya atılan bir laftır ve hiçbir taahhüde dayanmaz. Nihai sonuca doğru kararlı bir ilerleme yoktur. Gene de biri, yalnızca yanlış umutlar uyandırdığı ya da üstünüze üstünüze geldiği, ya da hatta, katı bir bakış açısıyla, sizi oyuna getirdiği için, yalnızca bu yüzden onun sadık bir dostunuz olmadığını düşünmemelisiniz. Aynı şekilde, muhalefet edilmesine karşı da tahammülsüz olmayın. Her şey çok kötü gözüktüğünde bile, sizden yana ani bir değişiklik olabilir. Bütün bunlar, neyin yürüyüp neyin yürümeyeceğini açık deneme yoluyla bulmak konusunda, bizim alışık olmadığımız bir yöntem. Belli bir hedefi olmaksızın haftalarca her yöne uçup duracak olan, aynı anda hem iğnesiyle tehdit eden, hem de bal umudu veren arılara benzetiyorum onları; ve sonunda belki de Beyaz Kovan'daki* kraliçe belli belirsiz, baygın bir koku yaydığında, arılar birdenbire içine girilemez derecede yoğun bir hevenkte tek bir nokta halinde toplanıp kaynaşacaklardır.[12]

Keynes'in bu dönemdeki bir başka temel uğraşı, savaşı izleyen Barış Antlaşmaları görüşmeleri ve bununla ilgili hazırlıklardı. Hazırlıklar, farklı bakış açılarıyla ortaya atılmış yeniden imar olanaklarının incelenmesini kapsıyordu. Bununla birlikte, Barış Konferansındaki İngiliz heyetinde yüksek düzeyde bir Hazine görevlisi ve Yüksek Ekonomik

* Beyaz Saray anlamında. (Ç.N.)

Konsey nezdinde Britanya İmparatorluğunun resmi temsilcisi olarak Keynes'in ilgi alanı, Barış Antlaşmaları kadar, yardım, Almanların erzak durumu, müttefiklerarası borçlar ve mali ödemeler gibi konuları da içerecek şekilde oldukça genişti. Barış Antlaşmalarının maddelerinden hayal kırıklığına uğramış ve hevesini yitirmiş olması yüzünden 1919 Haziran'ında Hazineden istifa ederek Konferansı terk etti, böylece özel yaşamının özgürlüğüne de kavuşmuş oldu.

Antlaşma maddeleri üstünde çekimser olan, ancak ayrılmayıp onları imzalayan General Smuts ve başkalarının da cesaretlendirmesi sonucu, Keynes öfkeyle **Barışın Ekonomik Sonuçları**'nı yazmaya koyuldu ve kitap, 1919 Aralığında piyasaya çıktı.[13] İktisatçı Joseph Schumpeter'in bir anma yazısında belirttiği gibi[14] kitap «**başarı** sözcüğünü bile sönük, anlamsız kılacak bir ilgiyle karşılandı». **Barışın Ekonomik Sonuçları** politik iktisat alanında yazılmış en mükemmel kitapçıklardandır ve, belki de, hem içeriği hem de yarattığı etki açısından, İngiliz dilinin klasikleri arasındadır. Kitap, birçok açıdan, hem konusu hem de analiz yöntemleri itibariyle Keynes'in iktisatçılığını ele alırken seçilecek eserler arasına girmese de öneminden ve yarattığı tartışmalardan dolayı —İkinci Dünya Savaşı sırasında bu kitap, Hitler'in yükselişini doğuran tavizlerden bir yere kadar sorumlu olma ithamlarıyla karşılaşmıştı— içeriğine biraz daha yakından göz atmamızı gerektiriyor.

Barışın Ekonomik sonuçları, bazı yönlerden bir kitap içinde üç ayrı kitaptır: ateşkes dönemindeki anlayışların ışığında Barış Antlaşmalarının ruhuna saldıran keskin bir politik kitapçık; Antlaşmaların ekonomik öngörülerinin teknik düzeyde tartışıldığı bir metin ve 1914 öncesinde uluslararası ve sınıflararası ilişkilerin ilginç bir tartışması ve eleştirisi. Bu üç kitap birbirine bağlanmış ve Paris ve Versailles görüşmelerine katılan öndegelen kişiliklerin —Wilson, Lloyd George ve Clemenceau— parlak, keskin ve çekici portrele

riyle de canlı kılınmıştır. Clemenceau üstüne Keynes şöyle yazar:

> Perikles'in Atina'ya ilişkin duyguları neyse, onun Fransa'ya beslediği duygular da aynıdır — dünya bir yana, o bir yana... ama politika teorisi Bismarck'ınkiydi. Bir hayali vardı: Fransa; ve bir de hayal kırıklığı: Fransızlar ve meslektaşları da dahil tüm insanlık... Sağduyu, ikiyüzlü İngilizlerle çılgın Amerikalıların «ideallerine» bir nebze sözde yakınlık göstermesini gerektirmişti, ama güçler dengesini kendi çıkarları doğrultusunda yeniden ayarlama formülü olarak taşıdığı anlam dışında, kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin herhangi bir biçimine ya da Milletler Cemiyeti gibi şeylere dünyada yer olduğuna inanmak ahmaklık olurdu. (JMK, 11, S. 20)

Ahlaki içeriği bir yana bırakılırsa, **Barışın Ekonomik Sonuçları**'nda Keynes'in verdiği mesaja göre, «Kartaca usulü barış pratikte doğru ya da mümkün olamaz... Avrupa yapısına böylesine damga vurmadan ve insani ve manevi güçleri... yalnızca sizi ve «teminatlar»ınızı değil, kurumlarınızı ve varolan toplum düzeninizi de boğacak şekilde... yok olmaya terk etmeksizin, Orta Avrupa'yı 1870'deki durumuna yeniden getiremezsiniz.» (JMK, II, S. 23)

Bu noktayı kanıtlamak için tipik bir Keynes'çi varsayımdan, Avrupa'nın savaştan önceki güya otomatik ve doğal ekonomik ilerlemesinin dört garip ve istikrarsız temele dayanmış olduğu varsayımından yola çıktı. Bu temellerden birincisi, Orta Avrupa nüfusunu, özellikle Almanya'yı, gıda ve hammadde ithalatını karşılamak için sanayi malları ihracatını genişletme durumunda bırakan uluslararası bağımlılık sistemiydi. İkincisi, kıtadaki diğer ekonomilerin yoğun biçimde bağımlı oldukları Orta Avrupa'nın ekonomik yaşamında, gümrüklerin, farklı para sistemlerinin ve sınırların

oynadığı asgari roldü. Üçüncüsü, her şeyi azami sermaye birikiminin gereklerine uyarlamış savaş öncesi Avrupa toplumunun psikolojisiydi —kazançların kaymağını elde edenlerin, tüketimi tasarruf lehine ertelediklerini kabul eden o değişmez anlayışla elele giden eşitsizliği onaylama psikolojisi. Sistemdeki son unsur, sanayi ürünleri verip, yeni yerleşme bölgelerinden gıda maddeleri alınmasına çok elverişli koşullarda olanak sağlayan değişim hadleriydi. Keynes, bütün bunların savaşla birlikte değişik oranlarda altüst olduğunu ileri sürüyordu ve dolayısıyla, bunların onarımı ve Avrupa'nın eski durumuna kavuşması, barıştan sorumlu olanların ilk hedefi olmalıydı.

Ardından, doğrudan antlaşma koşullarını inceleyerek Müttefiklerin Almanya'dan (ve onun müttefiklerinden) tazminatlarla elde etmeyi bekledikleri şeylerin aşırı ve olanaksız olduğunu ileri sürdü. Bu olanaksızlık bir ölçüde Antlaşma koşullarının öteki bölümlerinin Orta Avrupa'nın ekonomik yaşamı üstündeki toplam etkisinden ileri geliyordu. Savaş öncesi Avrupa'nın ekonomik sisteminin doğasıyla ilgili varsayımları ya da düşüncesi, ışığında, Antlaşmanın geri kalan bölümleri de akılsızcaydı ve intihar demekti. Çeşitli vesilelerle, tartışma ivedilik belirtileri gösteriyordu ve sağlam bir savunma yapma isteği, dipnotlara yapılan önemli göndermelerle daha da güçlü görünüyordu. Her şeye rağmen, savunması, çağdaşlarını, özellikle İngiltere'de ikna etmiş gibiydi ve Almanya hissedilir derecede ekonomik ve toplumsal sıkıntılar çekmeye başladıktan **sonra**, kitabı, kamuoyunu, tazminatları azaltmayı mümkün kılacak doğrultuda değiştirme konusunda sonraki yazılarıyla birlikte önemli bir rol oynadı. **Barışın Ekonomik Sonuçları**, o dönem boyunca İngiliz-Fransız ilişkilerini de etkiledi; örneğin, İngilizlerin, Antlaşma koşullarının birçok maddesini yok etme isteklerinin, Fransızların, gerçeğe dayanmayan, gelecekteki muhtemel bir Alman saldırganlığına karşı güvence hissetme isteklerini yeterince dikkate almaması gibi. Kitap, nihayet, Ant-

laşma koşullarını önemli ölçüde değiştirmemeye yönelik Amerikan kararını etkilememiş olsa da, iki savaş arası dönemde Amerikan tecrit politikası yönündeki eğilimleri biçimlendirmede önemli bir rol oynadı.

Kitabın politik ağırlığı konusunda bu kadarı yeterli. Ya ekonomik olanlar? Bu noktada, Keynes'in çalışmasına değişik düzeylerde yaklaşmak gerekiyor. Öncelikle, 1913 öncesi Avrupası'na bakışı göz önüne alındığında yalnızca bir yere kadar haklı olduğu çok açık. İki savaş arasında Avrupa ekonomisinin ekonomik kopukluğunun da gösterdiği gibi, sınırlar gerçekten de önemliydi. Benzer şekilde, 19. yüzyılın sermaye birikimi sürecinin doğurduğu psikolojik olgular da gerçekten hassastı —bu kuşağa yalnızca, pastanın bölüşümü üstüne süregiden toplumsal çatışmanın sık sık ücret enflasyonu sürecinde kendini göstermesiyle çok anlaşılır gelen bir gerçek. Bununla birlikte, Keynes, ekonomilerin çabuk düzelme yeteneğini, 1923'den sonra Almanya'nın ve 1945' den sonra da Avrupa ve Japonya ekonomilerinin açıkça gösterdiği gibi, uçurumun kenarından (hatta bizzat çukurdan) kurtulabilme yeteneğini küçümsemişti. Üstüne üstlük Keynes'in, Malthus'çu şeytanın dirilmesi ve hammaddelerle mamul maddeler arasındaki ticaret hadlerinin Avrupa'nın yaşam standartlarını bozacak şekilde ikincinin aleyhine dönme eğilimi (bu ikincisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar yaşanan uzun ömürlü Cambridge varsayımlarını yansıtır) üstündeki endişeleri, tartıştığı olayların ışığında kesinlikle yersiz kaçıyordu; bazı çağdaş iktisatçılarda ve başkalarında bir yeni-Malthus'çuluğun yeniden boy atmasına rağmen, aynı endişeler bugün de duyulsa yersiz olabilir.

İkinci soruna gelince; özellikle 1919'da Almanya'ya dayatılan barış maddeleri ve bunların uygulanabilirlikleri üstüne tartışma hâlâ sürer. Kısmen aynî, kısmen nakit olarak belirli bir dönem için talep edilen tazminatlar, iki savaş arasında önce azaltılmış, sonra kalkmış, oysa 1929'daki Young Antlaşması ile getirilen miktarlar 1945 sonrasının

Batı Almanyası tarafından bile ödenmeye devam edilmiştir. Bununla birlikte, iki savaş arasında Alman ekonomisinin kaderinde 1923'e kadar, hiperenflasyon yoluyla önemli bir rol oynayan aynî ödemeler ve daha az oranda da nakdî ödemeler bir tarafı bırakılırsa, tazminatlar 1928-29'a kadar dış borçlanmayla karşılanmıştı. Bunun dışında, 1931 yazına dek, cari ödemeler fazlası olarak transfer edilmişlerdi, ama birçoklarının kabul edilemez bulduğu bir yolla: Alman ekonomisinin (ve sonuçta dünyanın) aleyhine. 1870'den sonra Fransa'nın görece büyük bir tazminat transferini hiç olmazsa başlangıçta dış borçlanma yoluyla gerçekleştirdiği ve 1914 öncesinde, İngiltere'nin «piyasa»da denizaşırı yatırımları biçiminde en azından o kadarlık bir transfer yarattığı doğruydu, ama özel tarihsel koşullarda ortaya çıkan bu olguların hiçbiri 1919'da Almanya'dan talep edilenlerin yarattığı duruma benzemez. Bu yüzden tartışma sürüp gider.

Almanya'nın 1945 sonrası durumunun ele alınışı konusunda İngilizlerin (ve bir ölçüde Amerikalıların) tartışmalarına katkıları bir yana, Keynes, Alman tazminatları sorununun ele alınışına 1919 sonrasında da bir başka kitap (**A Revision of the Treaty**-Anlaşmanın Gözden Geçirilmesi) ve bir dolu gazete ve mesleki dergide çıkan makaleleri aracılığıyla katkıda bulunmayı sürdürdü.[15] Artık onun asıl ilgi alanına, para teorisine ve para politikasına dönmeliyiz.

Hazineden istifası ve **Barışın Ekonomik Sonuçları**'nın sağladığı başarı, Keynes'in hem mesleki yaşamında hem de genel olarak yaşam biçiminde değişiklik yarattı. Savaş öncesinde Cambridge'de sahip olduğu ağır öğretim görevi ve yöneticilik yükünü yeniden üstlenmedi. Seçkin öğrencileri yönlendirmek ve üniversite yaşamında, özellikle bir mali yönetici olarak aktif yer tutmak amacıyla her yıl sekiz ders vermeyi sürdürdüyse de, 1911'den beri bulunduğu **Girdler** (ayrıcalıklı iktisat öğretim üyeliği) makamını bırakarak Belediye'de ikincil bir mesleğe ve gazete yazarlığına yöneldi.

Bu, Keynes'in iktisat çalışmasının içeriğinden çok biçimini belirleyen bir yön değişikliğiydi.

Savaş sonuyla 1920'lerin ortası arasındaki dönemde, Keynes'in para sorunlarının incelenmesine katkıları, öncelikle İngiliz ekonomisinin yüzyüze olduğu sorunlar çevresinde odaklaştı: ortalığın sakinleşmesi açısından en elverişli döviz kuru politikası, savaş sonrası ekonomik canlanma ve durgunluk dönemlerinde para politikasının kullanımı ve işler az ya da çok normale girdiğinde ülke için en elverişli olabilecek para rejimi. Henüz Hazinede çalıştığı dönemde ortaya çıkmış olan birincisi dışında, Keynes, bütün bu sorunlar hakkında karar mekanizmalarında sorumlu kişilerle bilgi alışverişi yapabilme olanağını kamu hizmetinden ayrılmış olmasına rağmen buldu.[16] Varolan koşullara uygun gördüğü siyasa tarzını kamuoyuna benimsetebilmek için hep daha fazla ikna yolu bulmaya çalıştı. Bunlardan ötürü, bu yıllarda görüşlerinin evrimine ilişkin olarak başvurabileceğimiz pek çok kaynak oluştu.

Çarpışmaların kesilmesinden sonra, 1919'da, döviz kuru politikası konusunda Keynes'in önerisi, savaş koşullarından barışa geçişin yalnız bu yönüyle ilgilenen «planlar»dan biriydi. 1916 Ocağından sonra, cari döviz gelirlerini artırmak amacıyla yetkililer, New York'da yürütülen yeni borçlanmalar ve senet satışları yoluyla sterlinin değerini 4.76 dolar düzeyinde belirlemişlerdi. Savaş öncesi döviz kurlarına ilişkin maliyetleri, fiyatları ve başka ekonomik bağıntıları altüst eden savaşın sonunda, yetkililer yeni bir kur politikası oluşturma zorunluğuyla yüzyüze geldiler. Konuyu ele almak için atanmış Cunliffe Komisyonu gibi, Hazine ve Merkez Bankası da savaş öncesindeki 4.86 dolarlık kurda altın standartına dönüşü politikanın temel hedefi olarak benimsemişti, ama ilgililer savaş öncesi düzenin yeniden kurulmasının 10 yıllık bir süreyi alacağını öngördüklerinden, en elverişli kısa vade politikası konusunda uyuşmazlık yaratmaya yetecek ölçüde boşluk kalmıştı. Farklı öneriler,

sterlini savaş öncesindeki paritesine getirmek için ivedi bir savaş-sonrası deflasyonundan, belki de dalgalanmaya bırakılmış bir kurla «bekleyip görme»ye kadar uzanırken, Keynes, sterlinin savaş öncesi kurundan da aşağı düşüşünü varsayan bir plan geliştirdi. Şemasının merkezinde, altın ihracatına değişken bir vergi konması da bulunuyordu. Birçok meslektaşından farklı olarak döviz kurunu ayarlama amacıyla İngiliz mallarının fiyatlarını indirmeyi içeren ivedi bir deflasyondan yana değildi. Kurda yüzde 10-15 oranında bir düşüşü kabullenerek ve yönetsel kararlarla yalnız vergi indirimleri yaparak, daha yüksek düzeydeki bir uluslararası ve iç enflasyonu önleyerek, dolayısıyla bu düşük kurda savaş öncesindeki altın standartı mekanizmasını yeniden düzenleyerek, fiyat istikrarının hedef alınmasını benimsiyordu. Sonraki iktisat politikaları karmaşası aylarında plan rafa kalktı ve yetkililer varolan duruma karşın 1919 Mart'ında, sterlini dalgalanmaya bırakma yolunu seçtiler.

1919 Nisan'ından sonraki bir yıl boyunca süren ekonomik canlılıkta olduğu gibi savaş sonrası enflasyonu gelip çattığında, Keynes o dönemin para politikası tartışmalarına çeşitli katkılarda bulundu.[17] Ekonomik canlılık sırasında, faiz politikası kontrolünde, Merkez Bankasından çok, sınırsız miktardaki Hazine bonoları aracılığıyla piyasadan kısa vadeli borç alan Hazine etkiliydi. Bu dönemde merkezi hükümetin cari hesapları (en azından başlangıçta) açık veriyordu ve sürekli finansman gerektiren kısa vadeli borç miktarı oldukça genişti. Bu koşullarda, eğer Merkez Bankası, mali sektördeki çok sayıda faiz oranının bağlı olduğu kredi faizini, Hazine bonosu faizlerinde aynı yönde bir değişiklik olmaksızın değiştirmeye kalkarsa, Hazine bonosu satışları düşebilecek ve Merkez Bankası, hükümetin bankeri olarak, gerekli kaynağı sağlamak zorunda olduğundan kredi faizinin yükselmesinin arka planındaki sıkı para koşullarını bozma durumunda kalabilecekti. 1919 sonbaharında, savaş sırasındaki ve hemen sonrasındaki görece ucuz para ortamı

na yetkililerce son verildi ve Hazine bonosu faizleri ekim ve kasımda yüzde 3,5'dan yüzde 5'e çıkarıldı. (Merkez Bankası faizi de yüzde 5'den yüzde 6'ya yükseldi.) Kısa bir süre sonra da Hükümet, savaş dönemi banknotlarının itibari ihracının (altın yerine devlet tahvili ihracına dayalıydı) sınırlandırılması doğrultusundaki Cunliffe Komisyonu önerilerini benimsediğini duyurdu (bunlar zaten birkaç aydır özel olarak uygulanıyor ve Hazine politikasının temelini oluşturuyordu). Bu, artık parasal düzenlemelerde, ister değişim için olsun isterse banka rezervleri için, banknot talebindeki her artışın Merkez Bankasının altın rezervlerinde bir azalmaya ve o günün geçerli anlaşmalarına göre de faizlerde yeni bir artışa yol açacak sürekli bir enflasyona neden olacağı anlamına geliyordu. Faizlerin daha da yükseltilmesi yönünde bir baskı doğunca, Maliye Bakanı Austen Chamberlain'ın danıştığı kişiler arasında, daha önce itibari ihracın sınırlanmasını ve onun mantıksal sonucu olarak «oldukça yüksek bir Merkez Bankası faizi»ni destekleyen yazılar yazmış olan Keynes de bulunuyordu.

4 Şubat 1920'de bir karşılıklı görüşmede Bakan onun görüşüne başvurduğunda Keynes, faizlerde yeterince yüksek olmayan bir artışın, Hükümet borçlanmasını pahalılaştırmanın ötesinde bir sonuç yaratmayacağını savundu —daha sonra bu konuda Bakana uzun bir tamamlayıcı rapor da yollayacaktır. Bu nedenle, sert bir pahalı para dozu, enflasyonu kontrol altına almak için zorunluydu. Görüşmeden sonra, yazıldığı şekliyle Bakanın söyledikleri şunlardı:

> K., bir mali kriz peşinde (bunun işsizliğe yol açacağına inanmıyor).. Zorunlu oran her neyse —belki yüzde 10— onda ısrarlı ve bunu da üç yıl süreyle korumaktan yana.

Keynes'in uyarıcı yazılarıyla «Faizin Geleceği» konusunda hazırladığı kabataslak ders notlarından, onun o dönemdeki

tavrı daha da açık bir biçimde anlaşılabilir. Borçlanma ve tahsisatlar üstüne savaş sırasındaki kontrol mekanizmalarını yeniden koymadan, enflasyonist canlanmayı kırmanın tek yolunun, cari tasarruf (kısa dönemde, faiz değişikliklerine karşı duyarlı değildi) talebini azaltmak olduğunu düşünüyordu.[18] Yüksek dozajda pahalı para, işadamlarının fiyatların ve kârların geleceğiyle ilgili beklentilerini değiştirecek ve yatırımlarıyla sabit varlıklarını finanse etmek için tasarruflara olan taleplerini azaltacaktı. Varolan sorunların çoğu özünde spekülatif nitelikteydi ve sanayi kendini tam kapasitenin altında çalışır bulana kadar geniş bir güvenlik sınırı olduğu için Keynes, bunun ciddi bir işsizliğe yol açmayacağını ileri sürdü. Bununla birlikte Bakanın diğer birçok danışmanından farklı biçimde, Keynes'in pahalı parayı savunması altın standartına dönüş amacına yönelik değildi. Savunması daha çok, enflasyonun çağdaş toplum üzerinde yaratacağı yıpratıcı etkiyle ilgiliydi —bu temaya Barışın **Ekonomik Sonuçları**'nda[19] da değinmiş, daha sonra da yeniden ele almıştı. Yine, R.C. Hawtrey dışında, Bakanın çoğu danışmanından farklı biçimde, Keynes para politikasındaki değişikliklerin işadamlarının beklentileri üstündeki etkilerine, bu tür değişikliklerin bazen etkinlik yaratacağını kabul etmişse de, büyük önem vermişti.

Sonraki 25 yılda olan-biten gözönüne alınınca, 1920'nin olaylarının, Keynes'in daha sonraki düşünceleri açısından üstünde durduğu az sayıda politika önerisi fırsatlarından biri olduğuna bu noktada dikkat çekmenin yararı var. 22 yıl kadar sonra, döneme ilişkin resmi belgeleri toparlamak ve korumak için bir düzenleme yaptığında o da aynı şekilde davranmıştı. O zaman Richard Kahn'a (Keynes'in 1930'lardaki fikirlerinin gelişimine büyük etkisi olmuştu) yazdığı bir mektupta, bu belgelerin onda uyandırdığı tepkiyi benzer sözlerle dile getiren bir değerlendirme yapmıştır. Belgeler üzerine şunları söylemişti:

Bay Waley'in gün ışığına çıkardığı bu belgeler büyüleyici; insanın aklına yitirilmiş bir çağı getiriyor. Alışıldığı gibi, iktisatçılar bir görüş birliğinden yoksundular, hiçbir dayanak olmaksızın karşıtını karalama tutumları da hep aynı!

Beni en çok etkileyen, durumun tamamen umutsuz oluşu. Tüm denetimler bir yana bırakılmıştı. Vesika uygulamasını yenilemek politik açıdan olanaksızdı. Sermaye denetimi yoktu. Olağanüstü insafsız ve başına buyruk görünen ortak hisseli bankaları bir disipline sokma anlayışına ise çağın felsefesinde yer yoktu... Ortodoks olmayanlar da dahil, her türlü denetim yönteminin yokluğunda, öyle sanıyorum ki, o zamanki önerilerimin aynısını bugün de yinelerdim; yani piyasayı sarsmaya yeterli ve aksi halde ortaya çıkabilecek vahim sonuçların hiç olmazsa bir bölümünü önleyebilecek süratle, katı ve sert dozda pahalı para. Aslında iktisatçıların reçeteleri dikkate alınmıştı, ama oldukça ürkek biçimde. Eğer kesin hatlarıyla alınmış olsalardı, 1921'in tüm belaları önlenebilir miydi, bilmiyorum.

Bunun verdiği dersler konusunda ayrı bir yazı yazmayı düşünüyorum...

Savaşın sonunda ister istemez bulunması gereken alımgücünün büyük bölümü eğer savaş sonu psikolojik koşullarının etkisiyle piyasaya akarsa, sonuç 1919-1921 arasındakinden farklı olmaz.

Yetkililerin Merkez Bankası faizini 15 Nisan'da yüzde 7'ye yükseltme kararlarıyla aynı anda enflasyonist canlılık kırıldı ve toptan ve perakende fiyatların 1920'deki zirve noktalarından sırasıyla yüzde 50 ve yüzde 35 dolaylarında düşmesi sonucu İngiltere, tarihinin en sert ekonomik çöküş dönemlerinden birini yaşadı. Keynes 1921'de her ne

kadar öncelikle 1919 Barış Antlaşmalarının sonuçları ve onları tamamlama ya da değiştirme çabalarıyla uğraşmaktaysa da 1921 Ağustos ve Eylül'ünde, yani ekonomik çöküşün dip noktasındayken, **The Sunday Times**'da yayınlanan beş yazılık bir dizinin üçüncü bölümünde, ekonomik durgunluğun kökenlerini açıklamaya ve uygun bir politikanın anahatlarını vermeye çalıştı. Açıkça söylemek gerekirse, ifade tarzı oldukça Marshall'cıydı; 1920'deki politika önerilerinin temelinde yatan analizde olduğu gibi, Keynes, dalgalanmaları o zamana kadarki geleneksel modelle, büyüyen bir ekonomide işadamlarının iyimserlik ve kötümserlik yanılgılarına dayalı modelle açıkladı —bu yanılgılar, işadamlarının önce değişen gerçekliğe, ikincil olarak da parasal olgulara tepkilerinin yansımasıydı. Yanılgı olasılıklarını azaltmak için Keynes, Merkez Bankası faizinde değişiklikler yoluyla kısa vadeli kredinin maliyetini etkilemeye yönelik para politikasının, işadamlarının fiyat (ve kâr) beklentilerini ve dolayısıyla, değişen faizlerin hisse sahiplerinin kararları üstündeki etkileri sonucu, tavırlarını da etkileyeceği kanısındaydı.

Keynes'in o dönemdeki para politikası teorisi, R.G. Hawtrey'in, 1913'den, yakınlardaki ölümüne dek bir dizi kitap ve makalede sıkı sıkıya sarılmış olduğu teorisine benziyordu.[20] **İnceleme**'de de uzun uzun açıklandığı ve daha sonra Hawtrey'le uzun uzun tartıştığı gibi, bu dönemi izleyen birkaç yılda Keynes, hisse sahiplerinin kararlarının faizlere bağlı olarak ne ölçüde esneklik taşıdığı konusunda ciddi kuşkular duymaya başlamışsa da, Hawtrey'in para politikasına müdahaleyi öngören yaklaşımını ve beklentiler üstündeki vurgusunu paylaşmaya devam etti. Nitekim 1930'da Hawtrey'e, «öteki insanların çoğuna karşı, sizinle uyum içinde olduğumu hissediyorum» diye yazabilecek ve 1937'de onu «yanlış yapma eğilimlerinin peşindeki... büyük babam» diye niteleyecekti. (JMK, XIII, S. 132; XIV, S. 202 n)

1920'deki önerilerinde ve 1921'deki makalesinde henüz

tam olgunlaşmamış düşünsel çizgisi, 1922'de yayınlanan gazete makalelerinin geniş çapta bir yeniden değerlendirmesi olan **Para Reformu Üstüne Broşür**'de (1923) daha da açıklık kazandı. Burada da analiz çerçevesi yine büyük ölçüde Marshall'cıydı, oysa sunuş biçimi Marshall analizinin Cambridge okulunun öteki üyeleri tarafından geliştirilmiş biçimini yansıtıyordu. Örneğin, paranın değerinin belirlenmesi konusundaki nakit dengeleri yaklaşımının ifadesi, $n=p(k+rk')$ biçimini alırken hem Marshall'ın hem de Pigou'nun izinden gidiyordu. Burada **n** banknot ve dolaşımdaki diğer nakitleri, **p** bir tüketim birimi fiyatını (yani geçinme harcamalarını), **k** ve **k'** sırasıyla banknot ve banka mevduatı olarak halkın tuttuğu tüketim birimlerinin eşdeğerlerini, **r** de bankaların mevduat yükümlülüklerine karşılık bulundurdukları nakit rezervlerini temsil ediyordu. Marshall'ın formülünde olduğu gibi, **k** ve **k'**, sözkonusu topluluğun alışkanlıklarına da servetine de (gelirine de) bağımlıydı. Bununla birlikte, analiz, ilk biçimine göre daha çok kısa vadeli sorunlara yönelmişti, çünkü yukarıdaki nakit dengeleri yaklaşımı uyarlamasının ana hatlarını çıkardıktan sonra Keynes'in belirttiği gibi:

> **Uzun vade,** güncel sorunlar için yanıltıcı bir rehberdir. **Uzun vade**'de hepimiz ölmüş olacağız. Eğer, fırtınalı havalarda, fırtına geçip gittiğinde okyanusun yine sütliman olacağını söylemekle yetiniyorlarsa, iktisatçılar çok kolay ve hiçbir şeye yaramaz bir iş edinmiş olurlar.[21] (JMK, IV, S. 65)

Broşür'ün büyük bölümü, fiyat düzeyindeki değişmelerin toplumdaki çeşitli gruplar ve iş hacmi üzerindeki etkilerinin sıralanmasına ayrılmıştı. Bu analizin bir sonucu olarak, Keynes şu noktaya vardı:

> Bu yüzden enflasyon adaletsiz, deflasyon elverişsizdir. Bu ikisi arasında ise, eğer Almanya'nınki gibi gemi azı-

ya almış enflasyonları hesaba katmazsak, deflasyon daha berbattır; yoksullaşmış bir dünyada, **rantiye**'yi hayal kırıklığına uğratmasından çok, işsizliği kamçıladığı için daha kötüdür. Ancak, bir belayı bir kefeye, ötekini diğer kefeye koymak zorunda değiliz. Her ikisinin de kaçınılacak tehlikeler olduğunda uzlaşmak zor değil. Günümüzün bireyci kapitalizmi, tasarrufu bireysel yatırımcıya, üretimi de bireysel işverene havale ettiği içindir ki, istikrarlı bir değer ölçüsü varsayar ve onlardan biri olmaksızın da etkinlik sağlayamaz —belki varlığını bile sürdüremez. (JMK, IV, S. 36)

Aslında **Broşür,** fiyat istikrarını korumak için yetkililerin para politikasını aktif biçimde yönlendirmeleri yönünde sağlam bir savunma ve bu sonuca ulaşma yolları konusunda bir öneriler dizisi örneğidir. Teorik bölümlerinin başından sonuna kadar, Keynes'in amaçlarını güçlendirmeye yaramayan tek bir şey bulunmaz. Örneğin döviz kuru teorisinin ve döviz piyasalarının işleyişinin ele alınışı Keynes'in şu önermesiyle doğrudan ilişkilidir: fiyat istikrarını para politikası aracılığıyla korumayı amaçlayan resmi ulusal politikalar, ekonomiyi dıştan gelen enflasyonist ya da deflasyonist baskılarından korumak için esnek (ya da uyum sağlayabilen) bir döviz kuru rejimini zorunlu kılar. Benzer şekilde, Cambridge para teorisinin ele alınışı da doğrudan, Merkez Bankası faiz politikası ve devlet tahvillerinin alım satımı yoluyla, yetkililerin, fiyat istikrarını koruyacak şekilde davranmalarını sağlamak üzere, belli bir fiyat beklentisi içindeki işadamlarının gelecekteki fiyat düzeyi ya da üretim maliyetleri ve yatırım beklentilerini nasıl yönlendirebileceklerinin ele alınışına bağlıydı. Bununla birlikte,hisse senetleri burada yukarıda ele aldığımız, 1921 tarihli makalesindekinden daha önemsiz bir roldeydi.

Broşür, bankaların işleyiş kuralları gibi şeylerdeki doğal şikliklerden çok, olumlu yönetime verdiği ağırlık ve etkin-

liği savunmasıyla, Marshall, Pigou ve etkin izleyicileri olan öğrencilerinin Cambridge'li geleneğinden belirli bir kopuşu temsil ediyordu. Etkin para politikası doğrultusundaki bu tema, öncelikle 1925'de İngiltere'nin altın standartına dönüşü konusundaki tartışmalarda olmak üzere, daha sonra Keynes tarafından daha ciddi ele alındı.

Yukarıda belirtildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, İngiltere'de döviz kurunun değeri piyasadaki arz-talep değişikliklerine bağlı kılındı. Bununla birlikte, savaştan kısa bir süre sonra, resmi politikanın amacı, bir sabit kur sistemine dönüş ve sterlinin altın karşısındaki (dolayısıyla öbür paralar karşısındaki) değerinin 1914'den önceki düzeyde sabitleştirilmesi olarak belirlendi. **The Manchester Guardian**'da çıkan önceki makalelerinde olduğu gibi, Keynes, **Broşür**'de de, resmi politika konusunda çeşitli sorular ortaya attı. Birincisini «deflasyona karşı devalüasyon» biçiminde ifade etti: döviz kuru, savaş öncesi değerinden düşük olan piyasa değerine yakın bir oranda mı sabit kılınmalıydı, yoksa bir deflasyon yoluyla savaş öncesi değerine mi yükseltmeliydi? İkinci sorunu «kur istikrarına karşı fiyat istikrarı» diye adlandırdı: İngiltere iç fiyat düzeyini istikrarlı kılmaya mı yoksa döviz kurunu istikrarlı tutup fiyatları ona uydurmaya mı çalışmalıydı? Başkalarının kendisinden farklı görüşleri olabileceğini kabul ettiği halde, Keynes 1923-1925 yıllarında, bir iç deflasyon aracılığıyla altın standartına dönüş girişimlerine karşı basın yoluyla; çeşitli konferanslarda yaptığı konuşmalarla ve, yetkililer o talihsiz kararara yöneldiğinde, sorunun ele alınması için oluşturulmuş olan gizli Hazine Komisyonunda, Hükümet dönüş kararını vermeden hemen önce Maliye Bakanı ile yaptığı özel görüşmelerle bir kampanya yürüttü. Karşı çıkışı başlangıçta, esnek kura dayalı iç fiyat istikrarı rejimi doğrultusundaki önerisinin tercih edilmesi gereğini temel alıyordu. Olaylar gelişince de, giderek, İngiliz ekonomisinin uluslararası rekabetteki konumunun ışığında, yetkililerce hedeflenen döviz kurunun

çok yüksek olduğunu ve bu kuru tutturma yönündeki bir girişimin, doğacak ihracat düşüşü, ithalat artışı ve resmi altın rezervlerindeki azalmayı gidermek amacıyla Londra'ya kısa vadeli sermaye çekmek için gerekli olacak yüksek faizler yoluyla İngiltere'yi deflasyona sürükleyeceğini vurgulamaya başladı. İngiltere'de göreli fiyatlar ve maliyetler yeni duruma uyum sağlayıncaya kadar da bu deflasyonist baskı sürecekti ve eğer İngiltere dışında da belirleyici bir enflasyon yoksa, getireceği toplumsal çalkantılarla birlikte, İngilteredeki ücret düzeyinde bir düşüş anlamını taşıyacaktı.

Nihai karardan sorumlu olanların, Keynes'in söylediklerini altına dönüş politikası karşısında ciddi bir eleştiri olarak kabul etmelerine rağmen, bugün ulaşılabilen resmi belgeler, onun düşüncelerini, karar verme sürecinde samimiyetle ele almadıklarını gösteriyor. Bunun yerine, Keynes'in yaklaşımıyla ilgisiz stratejik varsayımlara sığındılar ya da geleneksel teoriyi kullanarak, uzun vadede her şeyin doyurucu olacağını ileri sürdüler, ama bu uzun vadenin ne kadar uzun olabileceğini belirtmek zahmetine de girmediler. Nihayet 28 Nisan 1925'de, Maliye Bakanı Winston Churchill, İngiltere'nin savaş öncesindeki paritede altın standartına dönüşünü, yani 1 sterlinin 4.86 dolara eşit kılındığını ilan etti. Sterlinin değerinde en az yüzde 10'luk bir aşırı-değerliliği yansıtan bu yinelenmiş sistem tam altı yıl beş ay sürdü.

Keynes, **Broşür**'ün analiz sistemini kullandığı ve bu kararın önkabullerine yüklenen bir kitapçıkla tepkisini ifade etti: **Bay Churchill'in Ekonomik Sonuçları.**[22] Keynes bu kitapçıkta, bu kararın özellikle kömür sanayii üstündeki etkilerine baktı ve madencilerin ücretleri üzerine binen baskının doğrudan doğruya altına dönüş kararından ileri geldiği sonucunu çıkardı. Şöyle yazdı:

> Onlar [madenciler] bu körü körüne ekonomik intiharın kurbanlarıdır. Onlar, 4.40 dolarla 4.86 dolar arasındaki «mütevazi açığı» kapama sabırsızlığındaki büyük

başları tatmin etmek için Hazine ve Merkez Bankasının imalatı olan bu «temel düzenlemeler»in sonuçlarını kendi bedenlerinde hissediyorlar. **Onlar** (ve sıradakiler), altın standartının istikrarını güvenceye almak için çok gerekli «mütevazi kurbanlar»dır. Kömür madencilerinin berbat durumu Bay Churchill'in ekonomik sonuçlarının ilkidir, ama eğer müthiş kısmetli değilsek, sonuncusu değildir.

Altın standartı, saf şansa bağımlılığı, «otomatik düzenlemeler»e körü körüne tapması ve toplumsal ayrıntılar karşısındaki ilgisizliğiyle, tepedekilerin vazgeçilmez simge ve putudur. Vurdumduymazlıklarında, geniş iyimserliklerinde ve ciddi hiçbir şey olmayacağı konusundaki rahatlıklarında, onların aşırı derecede ileri gittiklerini düşünüyorum. On defadan dokuzunda ciddi hiçbir şey olmayabilir —yalnızca bazı insanlar ve gruplar biraz acı çeker. Ama, eğer **laissez-faire** ve serbest rekabet önkabulüne dayalı bir iktisatın ilkelerini, bu önkabulleri süratle bir tarafa fırlatmakta olan bir topluma uygulamaya devam edersek, bir onuncu defanın büyük riski vardır (ve onu göze almak da ahmaklıktır). (JMK, IX, S. 223-4)

Bunları yazdığı sırada Keynes **Broşür**'deki Marshall'cı varsayımların ötesine geçmeye başlamıştı artık. Çünkü, çok sayıda taslak, politika sorunlarının —özellikle 1925'deki altın standartı kararını izleyen para politikası tartışması— yarattığı kesintiler ve kendi keyfi için hazırladığı yüzeysel bir eski para sistemleri tarihinden sonra, **Para Üstüne İnceleme**[23] adını alacak çalışmaya 1924 Haziran'ında başlamıştı. **İnceleme** çalışması ilerledikçe, **Broşür**'ün analiz biçimine göre değişen görüşleri, politika sorunlarını ele alış tarzına yerleşmeye başladı. 1930'larda olanlar, bu değişikliklerin önemini kanıtlamıştır.

4· Geçiş Dönemi, 1925-1931

İnceleme'nin hazırlanmasıyla geçen yıllar Keynes için birçok açıdan bir geçiş dönemiydi. 1925 Ağustos'unda, bir süre birlikte yaşadıktan sonra Diegliev Balesinden Lydia Lopokova ile evlendi.[1] Sonuç, Bloomsbury'nin geri kalan kısmından bir dereceye kadar epey uzak bir noktaydı: «Onlar, şimdi, onun yaşamının asıl geri planı olmaktan çıkıp tatlı bir eğlence durumuna geldiler».[2] Keynes evlenince Sussex Firle'de, Tilton'da bir çiftlik evi kiraladı ve yaşamını kabaca şöyle böldü: hafta içinde Londra, sömestr sırasındaki uzun hafta sonlarında Cambridge, tatillerde de Tilton. Bu arada, ilk kez Rusya'ya da gitti, Liberal Parti politikası ve siyasa oluşturma çalışmalarıyla daha da fazla ilgilenmeye başladı ve sanayi konularında giderek daha etkin biçimde yer aldı. Bununla birlikte iktisatçılar ve herhalde tarih açısından **Para Üstüne İnceleme** öncelik taşır.

Keynes, **İnceleme** için altı yıl iki ay harcadı. Bu süre içinde fikirleri sürekli değişiyordu ve bu kitabın basılmış son halinde, onun gelişiminin birçok aşamasının izlerine, tıpkı dökülmüş yılan derisi gibi yer yer rastlanır. Bununla birlikte, Keynes'in de önsözde belirttiği gibi «tamamlanmış bir çalışmadan çok bir malzeme derlemesi niteliğinde olmasına» rağmen, kitap Keynes'in iktisat çalışmasının oldukça anlamlı bir parçasıydı. **İnceleme**'nin oluşturuluşu sırasında Cambridge para teorisi birçok açıdan en etkin dönemini yaşıyor

du. Çünkü, Keynes, **İnceleme** üzerinde çalıştığında, ilk öğrencilerinden biri olan Dennis Robertson, **Benking Policy and the Price Level**'de[3] (Bankacılık Politikası ve Fiyat Düzeyi), (1926) yatırım kararlarını mali varlıklardan çok işletme sermayesi ya da sabit sermaye mallarının edinilmesi anlamında kullanarak, iktisatçıların dikkatini tasarruf kararlarıyla yatırım kararları arasındaki ayrıma çekiyor; A.C. Pigou ise **Industrial Fluctuations** (Sınai Dalgalanmalar), (1927) ile ilk çalışmalarını genişletiyordu. Aynı sırada, bir genç iktisatçılar kuşağı da —Joan Robinson, Richard Kahn, Piero Sraffa— her ne kadar o dönemde para konularında yayından çok tartışma ile sınırlı kalınmışsa da, ağırlığını bir ölçüde duyurmaya başlamıştı. Cambridge'deki Marshall'cılık sonrasının ilk temsilcisi olan bu kuşak, Keynes'in 1930 sonrasında para iktisatçısı olarak kaydettiği gelişme açısından hayli önemli olmuştu, ama etkilerinin izleri daha önceden gözükmeye başlamıştı bile.

Yine aynı dönemde, İngiltere dışındaki olaylar da insanların düşünce gücünü besleyen özellikteydi. Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal Rezerv Sistemi, 1922 sonrasında, parasal yönetimin ekonomik genişleme içinde fiyat istikrarını sağlamayı başarabileceğini dünyaya gösterir gibiydi. 1925'te sterlinin aşırı değerlendirilmesiyle İngiliz ekonomisinin içine girdiği yavaş tempolu, başarısızlığa doğru giden ve hiç de parlak bir görüntü vermeyen uyum süreci, parasal etkilerin sonuçlarını hissettirdikleri kanallar ve parasal yönetimin muhtemel rolleri —nerelerde etkin bir siyasa aracı olup nerelerde olmayacağı— konusunda sorular uyandırmıştı o sırada. Keynes'in teorik sorunlarla siyasa sorunlarını en derli toplu biçimde biraraya getirdiği basılı eseri **İnceleme**'nin arkasında yatan şey, muhtemelen işte bu dışsal ve düşünsel dürtüler etkileşimidir.

Broşür'de olduğu gibi, **İnceleme**'nin odak noktası da fiyat istikrarı sorunudur. Bununla birlikte, siyasa sorunlarına ilgisiyle Keynes, **İnceleme**'de fiyat düzeyi dinamiklerini orta-

ya koymaya çalıştı. Tek tüketim fiyatı düzeyi ve parasal etkilerin görece bileşik ele alınışıyla **Broşür**'ün nakit dengeleri miktar denkleminin formülasyonunda bu sorun yalnızca bulanık biçimde içerilmişti. Bu şekilde, iki yöne bakan bir kitap çıkardı: yöntemleri, varsayımları, belirli endişeleriyle Marshall'cı mirasa doğru, geriye dönük ve; beş buçuk yıl sonra yayınlanacak **Genel Teori**'nin ilgi alanlarından bazılarına doğru, ileriye dönük bir eser.

İnceleme, temel varsayımlarının bir bölümünde, bu alandaki eski çalışmaları yansıtıyordu. İlkin, mali değişkenlerdeki değişikliklerin gerçek değişkenlerin ekonomideki uzun vadeli denge konumlarını etkilemediği, paranın belirleyici olmadığı varsayımı sürdürülüyordu. Kitabın sonunda Keynes'in özetlediği gibi:

> Her şey söylenip yapıldığında, para teorisi, «çamaşır yıkanınca bütün kirler ortaya dökülür» gerçeğinin ayrıntılı biçimde işlenmesinden daha fazla bir şey değildir. (JMK, VI, S. 366)

Bu temel uzun vade varsayımına rağmen, kitabın asıl analizi boyunca, tersinin de sözkonusu olduğu tekrar tekrar gösterilmiştir. İkincisi, kitabın teorik bölümlerinin formel mantığı, fiyat değişiklikleriyle ortaya çıkan karışıklıklara tümüyle uyum sağlama mekanizmasıyla, ekonomide sabit bir «tam istihdam» üretim düzeyi olduğunu kabul etmiştir. Göreceğimiz gibi, Richard Kahn'ın kitapta bu temel varsayımın varolduğu konusunda Keynes'i ikna etmesi, Keynes'in çalışmayı bir yana atıp. önemli sonuçlar doğuracak bir tutum takınmasına, fikirlerini sil baştan yeniden gözden geçirmesine yol açan başlıca etmenlerdendi. Yine de, kitapta gerçek dünyanın biçimsel olarak değil, gerçek haliyle ele alınışında, Keynes hem fiyatlardaki hem de üretimdeki değişikliklerle ilgilenmiştir. Böyle yaptığında bile, yine de sistemde kısa vadede onu tam istihdama sürükleyen güçlerin

olduğunu varsayma eğilimindeydi. Durumun başka türlü de olabileceğini belirtir gibi olduğu tek yer tarihsel incelemelerinden birindeydi: 1890'ların ekonomik bunalımı sırasındaki olayları lanetlerken, parasal çözümün en elverişli çözüm olmadığını kaydetmiş ve «hükümetin [bayındırlık işleri biçiminde] alacağı yoğun önlemlerin başarı sağlamaya yetebileceğini» ileri sürmüştü. (JMK, VI, S. 151)

Bu önkabuller içinde hareket eden Keynes, **İnceleme**'de birçok açıdan Marshall'cı nakit dengeleri miktar denklemini kullanıyor ve onu geliştiriyordu. Böylece kitabın büyük kısmı toplam para stoku ve dolaşım hızını ele alıyor ve onları siyasa üretenler için daha kullanışlı bir hale getirecek tarzda, unsurlarına ayırıyordu. Bunun sonucunda, banka mevduatları, her biri kendi ayrı değişme hızına sahip olan, tasarruf mevduatları, ticari mevduatlar ve gelir mevduatlarına bölünmüş oldu. Bununla birlikte, mevduat türlerini ve hareketlerinin belirleyicilerini bu şekilde ayırarak, Keynes, yeni değişkenlerin büyüklüklerini doğru ölçmenin uygulamadaki olanaksızlığını kabul etmişti. Böylece «miktar teorisi» sadece para ve fiyat değişikliklerinin genel «niceliksel» analizi amacına uygun düşecek şekilde, «nitelik teorisi» olarak adlandırmanın doğru olacağı bir biçime dönüştü.[4] Miktar teorisini dolgun ve siyasa için kullanışlı kılma çabasında Keynes, denklemdeki çeşitli sayısal miktarlara uygun düşen fiyat düzeylerini tanımlama sorunuyla karşı karşıya kaldı. Bu, uzun ve karışık fiyat endeksleri, alım gücü standartları tartışması, tatlı bir kıvraklıktaki kıyaslamalarıyla[5] genel fiyat düzeyinin çeşitli unsurları arasında fiyatları belirleyen etkilerin dağılımı ve endeks rakamlarının oluşturulması için çeşitli prensiplerin ele alınışıyla, **İnceleme**'nin 2. Kitabının varoluş nedenini açıklar. Bu aynı zamanda Keynes'in kendi saf teorisinin candamarındaki «temel denklemler»ini geliştirmesinin yolunu da hazırlamıştı.

1930'dan bu yana sosyal muhasebe o kadar ilerledi ki **İnceleme**'ye ilk kez eğilen çağdaş iktisatçılar kendilerini

Keynes'in analizleri çerçevesinde çalışmak üzere yeniden yönlendirmek zorunda hissettiler; çünkü Keynes'in gelir, kazançlar, kâr ve tasarruf tanımları, hemen hemen bütün iktisata giriş kitaplarında rastlanan çağdaş kullanımdan farklı anlamlar taşımaktadır. **İnceleme**'ye eğilenler, bu engeli aşınca temel denklemlerde Keynes'in önceki ve sonraki çalışmalarında yer alan karşılaştırmalı statik unsurlardan kurtulup olayların akışının daha esnek bir analizine yönelen olağanüstü bir analiz mekanizması buldular: bu, çeşitli fiyat ve maliyet düzeylerini, üretim düzeyinin çeşitli alternatif durumlarını ve hem tahmini hem de gerçekleşen büyüklükleri içeren geniş bir değişkenler yelpazesine sahip bir mekanizmaydı. Yakın dönemin birçok yorumcusunu, Keynes'in bu eserinin geçerliliğini yeniden dikkate almaya ve, kusurlarına rağmen, enflasyonist durumlar gibi olayların analizinde onun sonraki çalışmalarından daha üstün olduğu yargısına yönelten, işte eserin bu zenginliğidir.

Temel denklemler doktrini yatırım (veya sermaye harcaması) ile tasarruf arasında bir ayrıma dayalıydı. Keynes (Robertson dışındaki) seleflerinden farklı olarak, ayrı nedenlerden dolayı toplumdaki farklı grupların elindeki bu iki unsurun eşit olmak zorunda bulunmadığı ve kısa dönemde bu eşitsizliğin ekonomik sistemi iniş veya çıkışa, enflasyon ya da deflasyona sürüklediği inancındaydı. Analiz, parasal gelirlerin hem tüketim malları hem de sermaye malları üreticileri tarafından kazanıldığı, ancak yalnızca birincilerin cari tüketime aday oldukları gözlemiyle başlar. Eğer her para kazanan, gelirinin yalnızca tüketim mallarının toplam üretimdeki payına eşit bir yüzdesini harcasa, her şey iyi olacak ve sistem dengede kalacaktı. Yok eğer, tüketim mallarına harcanan gelir yüzdesi onların toplam üretim içindeki payından farklılaşmışsa, Keynes, bu malların üreticilerinin, varolan durumda sürmesinden hoşnutluk duyacakları bir kâr düzeyinden beklenmedik[6] iniş veya çıkışlarla karşılaşacaklarını öne sürmüştü. Piyasadan gelen işaretler karşının

da işadamları tüm üretim bileşimlerini değiştireceklerinden, kârlardaki bu beklenmedik değişimler yatırım değişiklikleriyle sonuçlanacaktı. Sonuç, fiyatların izleyeceği kısa vadeli üretim ve istihdam değişiklikleri olacaktı.

Bunlar **İnceleme**'nin modelinin yalnızca kaba yapısına değiniyor. Çünkü kitapta aynı zamanda, parasal değişiklik kanalları olarak adlandırılabilecek bir olgu üstündeki vurgusuyla dikkat çeken çok gelişmiş bir mali sistem modeli, ekonominin dışsal sektörünün bütünleşmiş ve iyi geliştirilmiş bir modeli, enflasyon ve deflasyon tiplerinin kökenlerine göre yapılmış kullanışlı bir sınıflandırma ve **Genel Teori**'de çok önemli oldukları kanıtlanan teorik yapıların birçok habercisi de bulunuyordu. Bunlar arasında en çok dikkat çekenler şunlardı: yeni aktiflerin elde edilmesi istenen koşulların belirlenmesinde varolan aktiflerin rolünü vurgulayan ve serveti menkul kıymetler yerine para olarak tutmaya yönelik güdülerin oldukça kapsamlı bir tartışması; hem varolan aktifler hem de işadamlarının yeni tesis ve makinalara yatırım yapma kararları açısından, ekonominin işleyişi konusundaki teorilere beklentileri de sokmaya yönelik bir girişimin başlangıç noktaları ve yatırım kararlarının kavranışı yönündeki ilk adımlar. Bunlara ek olarak, deneysel bilgi zenginliği vardı, çünkü yeni araçlar geliştirirken, Keynes daima onların dünyanın güncel sorunlarına ve güncel siyasaya uygulanabilirliğine ve büyüklükler konusunda tahmini ölçüler elde edebilmenin nasıl mümkün olabileceğine dikkat etmeyi sürdürmüştür.

Keynes'in para politikasının rolü konusundaki düşüncelerinin kitap üstündeki etkisine bakılırsa, **İnceleme**'nin bazı analitik katkıları daha açık hale gelir. Bunlar en iyi şekilde aşağıdaki gibi özetlenebilir:

(I) Bir tasarruf-yatırım analizi çerçevesi elde etmeyi hedefleyen açık yönelim uzun vadeli faiz oranlarının önemini artırmıştır. **İnceleme**'de de, «doğal» ve piyasa faiz oranları

arasındaki ayrım fark edilir. Marshall'da üstü kapalı geçilen[7] böyle bir ayrım, Keynes'in İsveçli seleflerinden Wicksell'in çalışmasında yer almıştı, ama **İnceleme**'deki formülasyon (Keynes'in iktisat çalışmasında alışılmış olduğu gibi) bu konudaki yazının bilgisinden bağımsız bir biçimde geliştirilmiş gibidir. **İnceleme**'de doğal faiz oranı, fiyat değişikliklerine yol açan herhangi bir güç varolmaksızın, tasarruf ve sermaye harcamalarının eşitlendiği bir denge oranıydı. Öte yandan, işadamlarının yatırım kararlarını etkileyen piyasa oranı, halkın elindeki aktifleri ne şekilde (nakit, tasarruf mevduatı ya da hisse senetleri) tutacağı konusundaki tercihleriyle bankacılık sisteminin politikasının bileşkesidir. İki oran arasındaki farklılıklar, sermaye mallarının hisse senedi fiyatları karşısında ucuz ya da pahalı bulunuşuna göre, sistemde enflasyon ya da deflasyon yönündeki baskılara götürecekti.

(II) Uzun vadeli faiz oranı üstündeki vurguya, kısa vadeli faiz oranlarındaki değişikliklerin etkilerine verilen önemin azalması eklenmişti; bu, özellikle (kısmen belki 1920'lerdeki pratik maliye bilgisinin artışının bir sonucu olarak) Keynes'in işletme sermayesine yatırımın hacminin kısa vadeli faiz oranlarına karşı görece duyarsız olduğuna inanmasından sonra gerçekleşti.

(III) Merkez Bankası faizindeki değişiklikler konusunda kendisinin daha önceki vurgulamaları, çağdaşlarının çoğunun da buna büyük önem vermesi ve bunun belki de kullanışlı bir para politikası aracı olarak kalması karşısında, uzun vadeli faiz oranlarının önemine verdiği bu yeni ağırlıkla, Keynes, kısa vadeli faiz oranlarındaki değişikliklerin, kısa vadeli oranların geniş salınımları karşısında tarifsel olarak görece istikrarlı kalan uzun vadeli oranı nasıl etkileyebileceğini açıklama sorunuyla karşılaştı. Buradan hareketle, iktisatçıların faiz oranlarının vade yapısı olarak bildikleri şeyin bir teorisini geliştirdi. Daha önce yoğun biçimde ele alınmamış bir sorundu bu ve uzun vadeli faizlerin kısa dönem

esnekliğini engelleyen «geleneksel» beklenti faktörleriyle ilgili gözüküyordu.
(IV) Fonların çeşitli kullanım biçimleri üzerindeki yoğunlaşmasıyla ve aktif edinme eğilimleri üzerinde odaklaşan faiz oranı teorisiyle, **İnceleme,** toplam kredi arzından çok, belirli kullanım biçimlerine yönelik kredi arzının önemi üstünde doğal olarak daha fazla durdu.
(V) Gelir ve kâr enflasyonları (ya da deflasyonları) olarak adlandırdığı olgular arasında (artan işsizliğin parasal ücret pazarlığı üstündeki etkileri konusunda ne yaptıklarına bağlı olarak) bir ayrım geliştiren Keynes, sonuçları dolaylı biçimde ortaya çıktığından, para politikasının gelirleri azaltmaya «tek başına uygun olmadığı» bir durumu ortaya koydu.
(VI) **İnceleme**'de Keynes hareket alanını **Broşür**'ün doktrininden kaydırdı ve bir uluslararası değer ölçüsünün istenirliğini kabul etti. Böyle bir ölçünün olumlu ve olumsuz yönlerini geliştirme konusunda çok zorlandı, ancak özellikle dış borç alanında bunun önemli olduğunu kabul ettiğinden, altın standartından daha iyi bir standart önerme noktasına geldi. Bu standart (ki, Marshall'ın da benimsediği, Irwing Fisher'in standartlar cetvelini büyük ölçüde yansıtıyordu) uluslararası ticarete konu olan 60 malın fiyatlarına göre değer ölçüsünü dengeli kılmakla görevli bir uluslararası merkez bankası tarafından yönlendirilecekti (JMK, VI, S. 351-2). Model, sürekli sabit kalacak olan kur pariteleri etrafındaki geniş bir döviz kuru dalgalanma alanı gibi araçlarla, para politikasında ulusal özerklik açısından bazı korunma mekanizmaları da sunmuştu.
(VII) Sürekli sabit döviz kurlu **herhangi bir** uluslararası standartın en büyük dezavantajı, ülke içindeki koşulların, bu standarta bağlılığın gerektirdiğinden farklı bir para politikasını gerektirdiği durumlarda bir ülkeyi içine sokabileceği ikilemdir. Uluslararası sermaye hareketlerine açık böyle bir sistemde, sistemin bütünü için uygun bir uluslararası faiz oranları yelpazesi varolabilir, ama bu yelpaze açısından bir

ülkedeki etkinlik ücretleri düzeyi (verimliliğe göre ayarlanmış parasal ücretler) tam istihdama elvermeyecek ölçüde yüksek bulunabilir ve bu durumda sözkonusu ikilem, sistemin bu durumdaki bir üyesi için daha da keskin hale gelebilirdi. Bu koşullarda, ülkenin para konularındaki otoriteleri istihdamı korumak için para politikasını kullanamayacaktı, çünkü düşük faiz oranları sermayenin kaçışına ve altın ve döviz rezervlerinde azalmaya yol açacaktı. Bu rezerv kayıpları, yetkilileri er geç ya politikayı ters çevirmeye ya da standartı tümüyle bir kenara bırakmaya zorlayacaktı. Ayrıca para politikasını, parasal ücretleri düşürmek yönünde kullanmayı denemeleri de uzun, yavaş tempolu ve toplumsal açıdan yapratıcı bir süreç olduğundan arzu edilmeyen bir olaydı. Bu koşullarda yine de yetkililerin elinde bir yedek silah bulunuyordu: artan işletme sermayesi ihtiyacına yanıt verebilecek uygun bir kredi politikası eşliğinde borçlanmayla finanse edilen bayındırlık işleri ya da sermaye geliştirme projeleri yoluyla; varolan faiz oranlarında da istihdam artabilirdi. Bununla birlikte, bu, bayındırlık işleri açısından «özel bir durum»du. Genelde, uzun vadeli faiz oranlarında yoğunlaşan para politikası ve kredi arzının ekonominin farklı gereksinmelerine yönelik olarak ayarlanması, bütünsel ekonomik yönetim sorunlarının en uygun çözüm yoluydu.

İnceleme'nin yazılışının son aşamalarını ve yayınını kapsayan yıllar, Keynes gibi politikaya büyük ilgi duyan bir iktisatçı açısından dramatikti. 1928, Wall Street Borsasının 1920'lerin sonlarında yaşadığı olağanüstü yükselişin bitiminin ve doğan büyük çekişmenin başlangıcıydı. 1929 yılı, Almanya'nın 1924'deki tazminat ödemelerinin yeniden gözden geçirilmesini ve Liberal Parti'nin, tartışma zeminini geleneksel sorunlardan uzağa taşıma ve böylece önemli bir politik güç olarak varlığını garantiye alma çabasının bir parçası olarak, bir sermaye geliştirme ve çevre koşullarını iyileştirme

programı üstünde kampanya yürüttüğü İngiliz genel seçimlerini getirdi. Bunu izleyen yıl —ki büyük çöküşün ilk yılıydı— Keynes, Macmillan Maliye ve Sanayi Komitesinin etkin bir üyesi ve Başbakanın yeni Ekonomik Danışma Konseyiyle birçok komitesinin etkili üyesi olmuştu. Sonraki yıl boyunca ekonomik çöküş derinleşmeye devam ederken, nakit krizinin Batı Avrupa'ya yayılmasıyla, zaten zorlukla oluşturulmuş savaş sonrası uluslararası mali sistem de çöktü ve 1925'in döviz kurunda ciddi ödemeler dengesi sorunlarıyla çoktan karşılaşmış olan ve bu koşullarda bir uluslararası banker gibi hareket edemeyecek durumda bulunan İngiltere, umutsuz, deflasyonist bir bütçe ile döviz rezervlerinin tükenişinin ardından altın standartını terk etti.

Bu dönem boyunca Keynes, **İnceleme**'nin uygun bölümlerini varolan duruma uygulamaya yöneldi. Böylece, borsa patlamasının sonuçlarını ele alırken, **İnceleme**'deki, kredinin çeşitli kullanım biçimleri arasındaki ayrımı kullandı ve Merkez Bankasının bunu, sona erdirilmesi için sıkı para politikası gerektiren enflasyonun kanıtı olarak sunmaması gerektiğini savundu. Nakit dengelerinin sınai dolaşımdan borsa spekülasyonuna sapması sonucunda olağan kredi kaynakları kurumuş olan firmaların yol açtığı deflasyonist baskıyı önlemek için kredi arzını artırmak bile gerekebilirdi.

Benzer şekilde, gazete makalelerinde Hubert Henderson'la birlikte yazdığı, Liberal Parti'nin 1929 seçimleri programını destekleyen enfes bir politik broşür olan **Can Lloyd George Do It?** de (Lloyd George Bunu Yapabilir Mi?), Macmillan Komitesindeki 8 günlük özel tanıklığında ve Ekonomik Danışma Konseyi ve ilgili komitelerine sunduğu raporlarında İngiltere'nin durumunu ele alırken, Keynes, İngiliz ekonomisinin aşırı değerlenmiş 1925 döviz kuru altındaki sorunlarıyla başetmek için **İnceleme**'nin «özel durum»unu kullandı ve uzun vadeli faiz oranlarının uygun bir düzeye düşürüleceği bir fırsat çıkana kadar bayındırlık işlerinin İngiltere'deki işsizliğin çaresi olduğunu savundu. Bayındırlık

işleri konusundaki savunması geliştiğinde, Keynes, bayındırlık projelerinin yol açacağı artan istihdam ve geliri izleyecek artan ithalat talebinin ödemeler dengesi üstündeki sonuçlarını enine boyuna incelemeye başladı. Ardından da dış borçların sınırlandırılmasını savunmaya başlayarak ve eski serbest ticaret savunmasını terk ederek, durumu kolaylaştıracak bir ihracat sübvansiyonu için bir gümrük gelir tarifesinden yana çıktı.

Öte yandan, çok küçük bir denizaşırı sektörle, ekonomik koşullarına uygun düştüğüne inandığı bir döviz kuruna sahip Amerika Birleşik Devletleri'nde Haziran 1931'de yaptığı konuşmada, Keynes **İnceleme**'nin genel tutumunu izledi. Ortaya koyduğu gibi:

> Sanıyorum ki, bayındırlık işleri önerisi bu ülkede [ABD] Büyük Britanya'da olduğundan çok daha dayanaksız kalır. Büyük Britanya'da bir bayındırlık işleri programı için uzun süre büyük çaba harcadım. Savunmam şuydu: biz, öyle bir uluslararası sistemin merkeziyiz ki, faiz oranlarıyla oynayamayız, çünkü faizleri aşağı çekmeyi denersek çok fazla borçlanma olur ve altınımızı yitiririz...
>
> Bu ülkede sizin bu türden bir sorununuz yok. Siz kapalı bir sisteme sahipmişçesine hareket edebilirsiniz ve... böyle bir sistem için ben, uzun vadeli faiz oranlarına dayanan ilk yöntemimi kullanırdım.[8]

Nihayet, Alman tazminatları sorununa önerilen «çözüm»ü tartışırken, Keynes, «özel durum»un bir başka türü olarak görülebilecek bir yaklaşım getirdi. 1929'a kadar, Almanya'daki maliyet ve fiyatların, sonsuza dek süremeyecek olan dış borçlarla tazminat ödemelerinin karşılandığı bir duruma uyum sağlamış olduğunu savundu. Bu borçlanma kesilirse ve Almanya dışarıya tazminat ödemelerini transfer

etmek zorunda kalırsa ya ihracatı artmalı ya da ithalatı azalmalıydı. Bir sabit döviz kurları dünyasında böylesi değişiklikler, Almanya'daki etkinlik ücretlerinin, borçlanma sürmüşse bulunacakları düzeyin altına inmeleri gerekeceği sonucunu beraberinde getirirdi. Kullanılabilir tek siyasa aracı olan para politikası eğer ödemeler dengesi durumunu düzeltmek için kullanılırsa bir deflasyon yaratacaktı ki, bu da Almanya'da ekonomik ve politik istikrarsızlığa yol açardı; bu istikrarsızlığın da uluslararası ekonominin her köşesine uzanan önemli etkileri olurdu. Yeni tazminat önerilerine Keynes'in muhalefeti mantıksal olarak kaçınılmazdı

Hakkını vermek gerekirse, Keynes'in teorisiyle politika önerileri arasındaki tutarlılık oldukça güçlüydü. Daha da fazla kanıt gerekiyorsa, Keynes'in 1931 yazının sonundaki mali krize ve sonrasına tepkileri ideal bir örnektir.

1931 mali krizi hem 1918 sonrasında yeniden oluşturulmuş haliyle altın standartı sistemini hem de İngiltere'nin uluslararası ekonomideki muhtemel rolünü etkilemişti. Olayların ışığında, daha İngiltere altın standartını terk etmeden Keynes'in politika olanakları konusundaki görüşleri değişmeye başlamıştı. 1918 sonrası sistemin Orta Avrupa'da deflasyonist mali çöküşlerle hızlanarak yaklaşan yıkımı, artık bir değişim için yolun açık olduğu, uluslararası sorunların ikna girişimlerinde yeniden önemli hale gelebileceği anlamına geliyordu. Keynes, makalelerindeki ipuçları ve Başbakana mektuplarındaki açık önerileriyle, yeni bir sistem için zemin hazırlamaya başladı. İngiltere 21 Eylül 1931'de altın standartını terk ettiğinde ve sterlinin kuru İngiltere'deki etkinlik ücretlerine uluslararası rekabet gücü kazandırabilecek duruma geldiğinde, İngiltere, **İnceleme**'deki anlamıyla «özel durum» olmaktan çıktı. Keynes **The Times**'a yazdığı bir mektupta (daha sonra da **The Sunday Express**'e yazdığı bir makalede) bir gümrük vergisi konusundaki önerisini hemen geri aldı ve «üstünde durulacak acil sorunun gümrük tarifesi değil, para sorunu» olduğunu ilan etti (JMK, IX,

S. 243-44). Bu gazeteye yazan iktisatçıların görüşlerini dikkate alan Hazine, Keynes'e para sorunu üzerine görüşlerini sordu.

Keynes'in, Başbakana da yolladığı, onun da çeşitli yerlere aktardığı ve Keynes'in Başbakan'ın Mali Sorunlar Danışma Komitesi üyeliğine getirilmesine yol açan yanıtı, Hazinede yoğun tartışmalara neden oldu. Hazineden kabineye 1932 Mart'ında, İngiltere'nin altın standartı sonrası kısa vadeli politikasının ana hatlarını toparlayan bir yanıt geldi. Bu aynı zamanda, İngiltere'de 1951'e kadar egemen olan ucuz para politikasının kökenlerinin öyküsünden bir parça niteliğindeydi.

Keynes'in raporu, 1931 öncesinde bir altın standartı rejimi aracılığıyla paralarını sterline bağlamış olan ve/veya eylülde sterlinin altından kopuşunu izlemiş olan ülkelerin katılacağı bir konferans toplanmasını ve **İnceleme**'nin son bölümünde önerilen bir uluslararası değer standartının kabul edilmesini savunuyordu. Bu standart, uluslararası ticaretteki temel malların fiyatlarından oluşan bir endeksi 1929 düzeyine getirecek ve böylece onu, sadece **İnceleme**'de değil **Broşür**'de de çizilen ana hatlar çerçevesinde, İngiltere Merkez Bankasının altın için uygun haftalık satış ve alış fiyatları (döviz kurları içinde bir dalgalanma alanı) belirlemesi yoluyla istikrarlı kılarak yönlendirecekti. **İnceleme**'nin de kabul ettiği gibi, İngiltere açısından muhtemel iç ve dış istihdam çelişkisini ortadan kaldırmayacak olsa da, modelde sterlin için seçilen döviz kuru İngiltere'nin kısa vadeli çıkarlarına uygun düşenden farklı bulunduğunda, farklılık büyük olmayacak ve ilgili ülkelerde ekonomilerin düzelmesi İngiltere'nin ihracatına ivme kazandıracaktı. Model, «fiyat istikrarı ve kur istikrarı idealleri arasında iyi işleyen bir uzlaşma» olacaktı.

İngiltere'nin iç durumuna dönersek, rapor asıl olarak **İnceleme**'ye dayanıyordu; Keynes bayındırlık işlerine değinmemişti. Ekonomik düzelmeyi iç önemlerle sağlamak için

yetkililer, o günkü uzun vadeli faizleri belirleyen Birinci Dünya Savaşının büyük hükümet borçlarının değişimi için uygun koşulları beklemeyerek faiz politikasını uygulamalıydılar. Rapordan sonraki bir yılın iyi geçen kısmı için Keynes İngiltere'nin ya da başka bir yerin koşullarında bayındırlık işleri modelini güçlü bir şekilde savunmamıştı. Bu sırada Keynes bir dizi düşünce oluşturma yoluna girmişti bile —bizim **Genel Teori**'sine ilişkin kıldığımız düşünceler.

5 Genel Teori Yılları, 1931-1937

Nisan 1932'de, **İnceleme**'nin yayınlanmasından tam 15 ay sonra, Keynes kitabın Japonca çevirisinin önsözünü şu sözlerle bitirmişti:

> Eklemeliyim ki... bir buçuk yıl daha kafa yorduktan ve teorilerimin geniş çapta eleştirisi ve tartışılması avantajını elde etmiş olduktan sonra, ilerki sayfalarda doğal olarak birçok ekleme ve düzeltme yaptım. Bununla birlikte **İnceleme**'nin varolan biçimini yakın gelecekte yeniden gözden geçirmeye niyetim yok. Onun yerine, aşağıda... ortaya koyduğum görüşlerimin teorik temelini genişleten ve düzelten, tamamen teorik nitelikte bir kitapçık yayınlamak istiyorum. (JMK, V, S. XXII)

Aslında, «her şeyi yeni baştan ele alma» anlamına gelen o uzun süreci daha önce başlatmıştı.

İnceleme'yi neden bu denli çabuk bir yana bıraktı? Bunun nedenlerini anlamak için, kitabın basımını izleyen tartışmalara bir göz atmalıyız. Bu tartışmalar üç düzeyde gerçekleşmişti:

(I) Doğal olarak kitap yoğun değerlendirme ve yorumlara konu oldu. Başta F.A. Hayek ve Dennis Robertson'unkiler

olmak üzere değerlendirmelerden ve yayınlanmış yorumlardan ve A.C. Pigou gibi iktisatçılarla tartışmalardan sonra Keynes, kitapta düşüncelerini bütünüyle açıklayamadığı ve üstelik, incelediği süreci sunuşuyla sık sık tutarsızlığa düşecek şekilde, üretim hareketlerini ele almayı hedefleyen Temel Denklemler'in belirlenmesinde ciddi bir yanlışlık yapmış olduğu sonucunu çıkardı.

(II) 1930 Ağustos'unda. **İnceleme**'nin tamamlanmasından hemen önce, **«Lloyd George Bunu Yapabilir Mi?»** adlı metinden esinlenen Richard Kahn, bayındırlık işlerinin getirdiği doğrudan istihdamla bunların ekonomiye nihai etkisi (çarpan) arasındaki bağıntıyı incelemek için bir çerçeve geliştirdi. Kahn bunun bir taslağını eylülde Keynes'in başkanı, kendisinin de sekreteri olduğu Ekonomik Danışma Konseyi İktisatçılar Komitesine sundu. Sonraki aylarda, Colin Clark ve James Meade'le işbirliği yaparak, ilk taslağını geliştirdi ve onu **Economic Journal**'ın Haziran 1931 sayısında «İç Yatırımların İşsizlikle İlişkisi» başlığı altında yayınlamadan önce, anlamını daha da oturmuş bir hale getirdi.

(III) En önemlisi, 1931 başlarında, **İnceleme**'yi özümsemeyi, anlamayı ve kaçınılmaz olarak eleştirmeyi hedef alan ve Joan ile Austin Robinson, Richard Kahn, James Meade, Piero Sraffa ve diğer araştırma ve lisans öğrencilerinin de içinde bulunduğu, genç Cambridge'li iktisatçılardan oluşan Circus grubunun çalışmaya başlamasıydı. Circus'un bir buçuk dönemlik resmi toplantılarından (ve belki iki aylık da gayri resmi toplantılarından) sonra James Meade, Cambridge'de geçen bir yılın ardından Oxford'a döndü. Öyle bir konumdaydı ki, bunu izleyen birkaç yıl içinde ortaya çıkan gelişmelerden dolayı şaşırmadığını ileri sürecekti.[1]

Tartışmanın bu üç ayağı dört önemli güçlük getirdi:

(a) Temel Denklemler'in belirlenmesindeki, Hayek ve diğerlerinin işaret ettiği biçimsel yanlışlık, üretimdeki hareketler-

le ilgili sözel tartışmanın Denklemler'le tutarsız olduğu anlamına geliyordu.

(b) Kitabın biçimsel sunuşunda, tasarruf ve yatırım arasındaki farklılıklar, yatırım mallarının, tüketim mallarının ve bir gecikmeyle de emeğin fiyat düzeylerinde değişikliklere yol açıyor, bu da sonuçta kâr düzeyini etkiliyordu.[2] Bu yalnızca fiyat düzeyi değişiklikleriyle ortaya çıkan uyumu içerecek şekilde, sabit bir ulusal gelir ifadesine yönelmişti. 1930-31 dönemindeki olayların acı bir şekilde gösterdiği gibi, bir genel teori olarak yetersizdi. Yatırım ve tüketim mallarının arz eğrilerinin biçimleri üstünde yoğunlaştığından, Richard Kahn'ın çarpan konusundaki yazısı, bu çıkarsamaya ulaştıran ilk itiş gücü işlevi gördü. Bu formülasyonu kullanarak, Kahn —talep değişiklikleri karşısında zerre kadar üretim esnekliğinin bulunmadığı— **İnceleme**'deki denklemlerin, İngiltere'de işsiz sayısının ortalama 2-3 milyonda dolandığı 1930-31 dönemi koşullarına hiç de uygun olmayan sınırlı bir durumu yansıttığı sonucunu çıkardı.

(c) Circus'a bir ikinci katkı yine Kahn'dan geldi. Kahn, James Meade'le birlikte üretimin arz cephesinin esneklikten tamamen yoksun olmadığı bir durumda ek yatırımlar için kaynaklar konusunda açıklama getiren «Bay Meade'in Bağıntısı»nı geliştirdi.

(d) Kahn, Keynes'in Temel Denklemleri'nde tüketim mallarının fiyat düzeyinin (P) ve yatırım mallarının fiyat düzeyinin (P') belirleyicileri ile ilgili atıflara da yüklendi. Joan Robinson'un da 1933'deki bir yazısında kullandığı düşünceyi 1931 Nisan'ında iki notta geliştiren Kahn şunu ortaya koydu: «Sizin özel [tasarruf] tanımlarınızdan yola çıkılırsa, gayet açık ki, tüketime kârdan hiçbir payın ayrılmadığı en uç durum dışında, P ve P' doğrudan ilişkilidir.» Bu yüzden tüketim ve yatırım arasındaki fark yalnızca bir düzey farkıydı ve Keynes «[kendi] tasarruf tanımının keyfi simetrisizliğinin ardına... sığınmakta»ydı.[3] Çünkü, Kahn'a göre, P' arttığında P de artacaktı. Bu aynı zamanda yatırım artarsa

tüketimin de artacağı anlamını taşıyordu ve, Circus'la ve Kahn'ın bakışını çürütme doğrultusundaki birçok deneme ve yoğun düşünsel çabadan sonra Keynes artık **Genel Teori** haline gelecek şeyin eşiğindeydi.

Çeşitli kaynaklardan anlaşıldığına göre, bu eleştiriler Keynes'i etkilemişti. Birincisi, biraz daha önce, analizini üretimdeki değişiklikler açısından daha açık biçimde düzenlenmeye başladı. Bu süreç Circus'un resmi toplantılarından önce, ilk biçimiyle de olsa, tabii ki başlamıştı. İkincisi, 1931 Haziran'ında Chicago'da olduğu gibi (JMK, XIII, S. 343-67), **İnceleme**'deki durum en temel haliyle ortaya konduğunda bile, üretim değişikliklerine daha fazla dikkat etmeye ve sistemin tam istihdamdan daha düşük bir konumda kalma olasılıklarının işaretlerini —«özel durum» dışında **İnceleme**'nin içermediği bir durumdu— bir kenara atmaya da başladı. Bununla birlikte, Keynes'in **Genel Teori** noktasına ulaştığı yollara ve bu noktaya ulaşmasının politika önerilerinin gelişimi üstündeki etkilerine ayrıntılarıyla bakmadan önce, biraz uzağa atlamak ve işin nihai sonucuna bir göz atmak herhalde daha yararlı olacak.

Genel Teori, tüm incelik ve parlaklığına karşın, Keynes'in iktisata yaptığı katkıların belki de en zor anlaşılır biçimde yazılmış olanıdır. Bu kısmen, eski analiz yöntemlerinden «uzun kaçış mücadelesinin» (JMK, VII, S. XXII) ve özellikle **İnceleme**'nin deneyiminden sonra, tanımlama sorunları konusunda çektiği değişmez sıkıntısının bir yansımasıdır. Aynı zamanda Keynes'in benimsediği analiz biçimini de yansıtır. Sezgisel fikirlerini, **İnceleme**'nin dengesizlik durumları için çok iyi ayarlamış ardışık çerçevesi içinde işledikten sonra, Keynes, yöntemde yer alan farklı uzunluktaki zaman dilimleri konusunda karşılaştığı tanımlama sorunlarının onu genel amacından koparacağını anladı. Ve Haziran 1935'de J.R. Hicks'e şöyle yazdı:

> Yakında çıkacak kitabımda bir şeyi ısrarla sürdürmekten kaçınıyorum ve amacım bazı temel düşünceleri olabildiğince vurgulamak —daha fazlası değil.

Bu yüzden dengesizlik durumlarının ortaya konması için temelde pek elverişli sayılmayacak, ancak mesajını uzman olmayanlara iletme açısından çok yararlı bir karşılaştırmalı statik analiz biçimi kullandı. Yüzeysel bir bakış açısıyla bakıldığında gözden kaçabilen düzensiz karmaşıklıklarıyla «Cambridge didaktik stili»nin alışılmış sorunları, sosyal felsefeci ve peygamber Keynes'in düzenli müdahaleleri ve sorunu, aslında öyle olmadığı halde tek yönlü bir nedenselliksmişçesine ele alma şeklindeki oldukça Marshall'cı alışkanlığı, zorlukların başında geliyordu. Yine de, kitabın 384 sayfasında olayı nasıl toparlayabildiğine şaşmamak elde değil.

Kitaba bir bütün olarak bakarken —ve orada bulunanlara, çeşitli yorum ve eleştirilere verdiği basılmış ve basılmamış birkaç yanıtını ekleyerek—[4] kendi teorisinin yapılarını tamamlamadan önce Keynes'in geçmiş uygulamadan ve doktrinlerinden koptuğu noktaları belirlemekle işe başlamak muhtemelen daha iyi olacak. Bu noktalar en iyi şekilde şöyle özetlenebilir:

(I) Kitap, fiyatlardan çok, üretim ve istihdam üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu, Keynes'in fiyat değişikliklerini herhangi bir şekilde dikkate almadığı anlamına gelmez, ama asıl olarak, yeni teorisinin ana parçalarını geliştiren temel bölümlerde bu sorunu arka planda tuttuğu ve öyle ele aldığı anlamını taşır.

(II) **İnceleme**'de olduğu gibi, **Genel Teori**'de de her şeyin kendiliğinden ortaya çıkmasından çok belirsizlik egemendi. Keynes, belirsizlikten ne anladığını şöyle açıklamıştır:

> «Belirsiz» bilgiyle... kesin bilineni yalnızca muhtemel

olandan farklılaştırmayı kastetmiyorum. Rulet oyunu bu anlamda belirsizlik konusu değildir. Alınan bir zafer senedi [ya da çağdaş İngiltere'de ödüllü bir piyango] de öyle. Veya, yine yaşam beklentisi yalnızca belli bir oranda belirsizdir. Hatta hava durumu da yalnız bir nebze belirsizdir. Bu kavramın benim kullandığım anlamı, Avrupa'da bir savaş beklentisinin belirsiz olduğu, 20 yıl sonraki bakır fiyatı ve faiz oranları, ya da 1970'in toplumsal sisteminde özel mülk sahiplerinin hangi konumda olacağı ya da yeni bir buluşun eskimesi yönündedir. Bu konularla ilgili olarak, herhangi bir şekilde ölçülebilir bir olasılık oluşturacak herhangi bir bilimsel temel bulunmaz. Yalnızca, bilmeyiz. Yine de, eylem ve karar gerekliliği, bizi, pratik insanlar olarak bu savruk gerçeği gözönüne almaya iter...

Böyle koşullarda, rasyonel ekonomik insanlar olarak ayıbımızla yüzyüze kalmayacak bir şekilde davranmayı nasıl başarabiliriz? Bu amaca uygun bir dizi teknik bulmuşuzdur...

Bu... ilkelere dayanan bir pratik gelecek teorisi şu anda belirgin özelliklere sahip durumda. Özellikle, hiç de sağlam olmayan bir yere dayanıyor olmasından dolayı, ani ve sert değişiklikler sözkonusudur. Sakinlik ve hareketsizlik, kesinlik ve güvenlik durumu ansızın bozulur. Yeni plan ve umutlar, bir uyarı olmaksızın, insanlığın gidişinin sorumluluğunu yüklenecek... Süslü yönetim kurulu odaları ve güzel güzel giden bir piyasa için yapılmış tüm bu şık ve uslu teknikler çökecek gibi. Her dönem belirsiz panik korkuları ve aynı ölçüde belirsiz ve dayanıksız umutlar pek de yatıştırılmış bir durumda değildir ve yüzeyin biraz altında da olsa, yatıp durur.

... Klasik iktisat teorisini, gelecek hakkında çok az sey bildiğimiz gerçeğini bir yana bırakarak bugünle ilgilen-

meyi deneyen bu şık ve uslu tekniklerden biri olmakla suçluyorum. (JMK, XIV, S. 113-15)

(III) Zaman içinde değişen hareketli ve belirsiz bir dünyada, Keynes'e göre paranın kendine özgü bir rolü vardır —geleneksel teorinin zamanı pek dikkate almayan dengeler dünyasında ihmal edilen bir rol. Paranın rolü, gerçek dünyanın çeşitli özelliklerini yansıtır: olağan koşullarda[5] meşru bir şekilde uygulanabilir olan anlaşmalar parayla ifade edilir; ekonomideki çoğu piyasada mallar, karşılığında başka bir mal vermekten çok para vererek satın alınır. Para ile ifade edilen fiyatlar, ekonomik faktörler açısından temel bilgi kaynağıdır. Böylesi bir dünyada, gelecekteki gelişmeler konusunda varolan belirsizlik yüzünden günlük taahhütlere pek girmek istemeyen bireyler, Keynes'e göre, başka herhangi bir varlıktan çok para ya da onun yerine geçebilenleri tutmaya isteklidir. Bu yüzden de gelecek üstüne bakış değişiklikleri para talebini etkileyecektir.

(IV) Dünyanın bu belirsizliği karşısında, Keynes'e göre, ekonomik aktörlerin günübirlik hareket tarzlarında kabul ettikleri «anlaşmalar» bazı fiyatları içerebilirdi. Sonuçta, kısa dönemde fiyatlar hareketsiz olabilirdi ve kısa dönemli çalkantılara ekonomik sistemin tepkisi üretim ve istihdam gibi şeylerin hacminde değişikliklere yol açabilirdi.

(V) Belirsiz bir dünyada paranın oynadığı merkezi rol karşısında, Keynes, para miktarındaki değişikliklerin ekonomik sistemdeki gerçek değişkenlerin denge durumu üstünde hiçbir etkisi yokmuşçasına —bu onun ortodoks seleflerinin benimsediği konumdu— paranın etkisiz olamayacağını savundu. Keynes için para, arkasında gerçek değişkenlerin birbirini etkilediği, ama nihai sonuç üstünde bizzat hiçbir temel rolü bulunmayan bir perde değildi.

(VI) **Genel Teori**'de Keynes, seleflerinin, ekonomik sistemin otomatik olarak yalnızca tam istihdama yöneleceği yolundaki olağan varsayımlarının (kendisi de **İnceleme** gibi kitap

larında buna bağlıydı) yanlış olduğunu ve ekonomik sistemin tam istihdamın altında da dengede olabileceğini savundu. Geleneksel tam istihdam teorisinin yalnızca özel bir durum sayıldığı bir genel teori üretmiş olma iddiası işte bu görüşe dayanır.

(VII) Keynes, **Genel Teori**'sinin geleneksel göreli fiyatlar teorisi (ya da değer teorisi) ile para teorisinin bir bütünleşmesini temsil ettiğini savunmuştur, çünkü burada tekil talep ve arz hareketi toplam para hareketine bağlanmıştı. Roy Harrod gibi izleyicileri de dahil, halefleri başlangıçta bu iddiayı azımsamıştı. Başkaları da geçersiz olduğunu düşündüler, çünkü klasik araçlar ve varsayımlarla her ikisini bütünleştiren modeller oluşturabiliyorlardı ve bazı özel fiyatların esneklikten yoksun bulunuşu gibi, stratejik olarak seçilmiş birkaç varsayımla «Keynes'çi» çıkarsamalara ulaşıyorlardı. Bununla birlikte, çeşitli inanışlardaki iktisatçıların son çalışmaları ikna edici biçimde göstermiştir ki, belirsizliği ve dolayısıyla kaba değişim aracı rolünün ötesinde, bir aktif olarak paraya talebi gözardı etmekle, eski gelenek içindeki bu teori sahipleri Keynes'in ortaya koyduğu sorunların candamarını görmezden gelmişlerdir. Henüz kimse para ve değer teorisini başarıyla bütünleştirdiğini iddia etmese de, sorunun temelini görmüş oluşundan ötürü başarı Keynes'e aittir.

Yukarıdakiler, Keynes'in geçmişten kopuş noktalarının yalnızca çok genel bir dökümünü temsil eder. Bu kopmaları gerçekleştirerek ve kendi ekonomik sistem modelini sunarak Keynes kısa dönemli bir analiz çerçevesi içinde bir dizi köşe taşı üstünde yoğunlaşmıştı. Bu çerçeve ve uluslararası ticaretle yatırımı modelin dışında bırakması (bu da **İnceleme**'den bir ayrılık noktasıdır) birçok sorunu hasıraltı etmiştir, ama yukarda oldukça genel bir dökümü verilen bakış açısıyla bağıntılı olarak, çok yararlı ve etkili olduğunu kanıtlamıştır.

Üretim, yatırım ve nakit tutma kararlarının belirsiz bir gelecek konusundaki beklentilere bağımlı olduğu Keynes sisteminin ilk köşe taşı, üretim-gelir bağıntısıdır ki, bu, Marshall'ın çalışmasında ve Keynes'in faiz değişiklikleriyle tasarruf değişiklikleri konusundaki ilk yazılarında zimni olarak ifade edilmişti. Kabaca belirtirsek, kısa dönemde tüketimdeki değişmelerin öncelikle gelir değişiklikleriyle belirlendiğini, ama olağan koşullarda, tüketimin gelire göre daha az değiştiğini ileri sürüyordu. Tüketim eğilimi denilen bu bağıntıyı ele alırken Keynes, bağıntının biçimini ve konumunu zaman içinde etkileyecek[6] unsurların çoğunu dikkate aldı, ancak sunuşunda bunu düzenlemeye geldiğinde bunları arka planda bırakıp, genelleştirilmiş bir «psikolojik» bağıntı üstünde yoğunlaşma eğilimi gösterdi. Aynı şekilde, gelirler zaman içinde arttıkça, tüketime eklenenlerin giderek bu artışların daha küçük parçalarına karşılık düşeceğini varsaymaya yöneldi. Bu orantısız tüketim fonksiyonu biçimi, onun sık sık ifade ettiği, yatırımın birkaç kuşak sonra, gelirleri, tüketim taleplerinin doymuş olacağı ve toplumun ekonomik olandan daha önemli sorunların kaygısını duymaya başlayabileceği bir düzeye kadar yükselteceği yolundaki düşüncesiyle ilgiliydi. Bu ve buna ek olarak iyi bir yaşam konusundaki anlayışı da, tam istihdamı sağlamak için tüketimden çok yatırım değişikliklerini teşvik ederek «mutluluk»a olabildiğince çabuk ulaşma isteğini yansıtıyordu.

İlk köşe taşı, yani tüketim fonksiyonu, ikincisine, yani çarpana götürür. Çünkü, eğer arz esnekse (yani ekonomi tam kapasitenin altındaysa) yatırımdaki artışlar da, diyelim bayındırlık harcamaları biçiminde, gelirin büyümesini doğuracaktır; ta ki, bu yeni durumda artan gelirin tasarruf edilen miktarı yeni yatırım miktarına eşit oluncaya dek. Gelirdeki artışın tümü tasarruf edilmedikçe, gelirdeki genişleme artan yatırımın biriminden çarpan kadar fazla olacaktı, yani çarpanın boyutu gelirdeki marjinal artışı tüketme eğilimine bağımlıydı.

Sistemdeki üçüncü köşe taşı, işadamlarının ve başkalarının yeni sermaye mallarına (tesis, makina, bina vs.) talebi, ya da Keynes'in dediği gibi, yatırımdı. Burada, günlük üretim kararlarından çok beklentiler odak noktasını oluşturmuştu, çünkü sermaye varlıkları elde etme kararları, gelecekte bir üretim düzeyine ulaşmak için bugün alınacak bir aktiften beklenen kazançlarla, o aktifin o günkü maliyetinin karşılaştırılmasına bağlıydı. Beklenen kazançlar da kendi başlarına, son teknolojileri kullanabilmeleri ya da girdileri farklı fiyattan alabilmeleri doğal olan bir işletme ve benzer rakiplerinin gelecekteki düzeyleri gibi unsurlara bağımlıydı. Yatırım malları talebindeki değişmelerle kısa dönemde değişebilecek olsalar da, herhangi bir yatırımın maliyet unsurları da bilinirdi. Herhangi bir yatırımın getireceği kazançların gelecekte bir dönem boyunca büyümesi beklendiğinden, maliyeti bilindiğinde, her ikisini karşılaştırılabilir kılacak bir iskonto oranı olmalıydı. Keynes bu oranı sermayenin marjinal etkinliği olarak adlandırdı. Ardından da, işadamlarının yeni sermaye malları yatırımını, sermayenin marjinal etkinliğinin yatırım için gerekli fonların maliyetine (iktisatçıların dilinde faiz oranı) eşit olduğu noktaya kadar götüreceklerini ileri sürdü.

Sistemdeki dördüncü köşe taşı, Keynes'in faiz teorisiydi. Marshall'cı geçmişinden yola çıkarak Keynes tartışmayı, para tutma —ki benimsenen koşullar gereği bunun faiz getirmediğini varsaymıştı— güdüleri konusunda bir incelemeyle başlattı. Bunları değişim güdüsü (yani iki ödeme arasında parayı değişim amaçları için tutma ihtiyacı), ihtiyat güdüsü (yani beklenmedik gelişmelere karşı para tutma gereksinimi) ve spekülasyon güdüsü olarak böldü. İki parlak basitleştirme aracılığıyla Keynes onu faiz teorisinin candamarına yerleştirdiğinden bu son güdü daha fazla ele alınmalı. Birinci basitleştirme, ihtiyat ve değişim güdülerinin bir arada spekülasyon güdüsünden ayrı bir yere konabileceğini varsayarak ve bunları birarada tutarak, bu güdüleri karşıla-

mak için para talebinin esas olarak gelir düzeyinin bir fonksiyonu olduğu görüşünü getiriyordu. İkinci basitleştirme, parayı analiz amaçları açısından tanımlayarak değişimdeki tüm tarafların para ve uzun vadeli tahviller —tüm öteki senetler ya paraydı ya da hisselerin durumunda doğrudan sermaye aktiflerini temsil ediyorlardı— arasında tercih yapması gerektiğini getiriyordu.[7] Uzun vadeli tahvillerin özelliklerinden biri, faizlerdeki küçük değişikliklerin büyük fiyat değişikliklerine yol açmasıdır. Bu yüzden, İngiliz devlet tahvili gibi, yazılı değeri 100 sterlin olan ve yılda yüzde 10 veren bir sürekli tahvil alınırsa faiz oranları yüzde 11'e çıktığında, fiyat 90 sterline düşecektir. Böylece, bir aktif sahibi para ya da tahvil tutma tercihiyle karşı karşıya kaldığında, faiz oranının gelecek yıl yüzde 1'den fazla artmasını bekliyorsa, nakit tutmaya istekli olacaktı.[8] Bu bağıntıyla Keynes, servet sahiplerinin gelecek konusundaki beklentileri veri alındığında, faiz oranının, başka para tutma güdülerinin kavrayamadığı para miktarının kamu tarafından tutulacağı bir durumu sağlayacak şekilde uyum göstermesi gerekeceğini savunma noktasına ulaştı. Keynes'e göre böylesi beklentiler güçlü bir anlaşma unsurunu içerebilirdi, öyle ki, faiz oranlarını para miktarı yoluyla değiştirmeyi hedefleyen resmi politikalar pek etkili olmayabilirdi, çünkü faiz oranı anlaşma oranının uzağına düştüğünde, gelecekte yeniden bu orana döneceği yolundaki güçlü beklenti, sermaye sahiplerinin spekülasyon güdüsünde bir artış anlamına gelecekti. Kuşkusuz modelde para talebinin gelir düzeyine bağımlı bulunması ve gelir düzeyindeki değişikliklerin beklentilerce çekilen sınırlar içinde faiz oranını da etkileyecek olması, her değişkenin modeldeki öbür değişkenlerle karşılıklı ilişkisince belirlenmesi anlamında, modelin kesin sınırlı oluşu de mekti.

Bu dört köşe taşına, fiyatların, üretimin farklı unsurlarının arz fonksiyonlarınca belirlenmesinin, parasal ücretlerdeki değişikliklerin fiyatlar ve istihdam üzerindeki etkileri

nin, ticari çevrimin ve paranın temel özelliklerinin tartışılması eklenir. Teorinin kapitalist toplumun geleceğine etkileri ve Keynes'in fikirleri için öncü unsurlar arama çabası da ayrı.

Genel Teori'nin temel kavramlarını gözden geçirdikten sonra, genel bir değerlendirmesini sonraki bir bölüme bırakarak kitabın oluşum sürecine ve bu oluşumun Keynes'in siyasa konusundaki görüşlerine etkilerine dönelim.

> İlerde bir yerde çarpan içinde ima edilmesinin dışında **efektif talebe** ya da daha doğrusu, bir bütün olarak üretim için talep çizelgesine değinmiyorsunuz. Tarihsel olarak baktığımızda benim için en olağandışı şey, bir bütün olarak üretim için talep ve arz teorisinin, başka deyişle istihdam teorisinin, bir çeyrek yüzyıl iktisatta en çok tartışılan konu olduktan **sonra** silinmesidir. **Para Üzerine İnceleme** yayınlandıktan sonra, benim açımdan en önemli değişim, bunu birdenbire fark edişimdir. Ancak gelir artınca gelirle tüketim arasındaki açığın artacağı yolundaki psikolojik kuralı kendime hissettirdikten sonra bu gerçekleşebildi. Bu, benim düşüncem açısından büyük önem taşıyan bir sonuçtu, ama bu şekilde başka hiç kimseye açıklanmamıştı. Derken, epey sonra, likidite tercihi anlamındaki faiz kavramı geldi; ve gelir gelmez de kafamda oldukça açıklığa kavuştu. Ve en sonunda da yoğun bir karışıklık ve birçok taslağın ardından, sermayenin marjinal etkinliğinin özel tanımı her bir şeyi bir diğerine bağladı. (JMK, XIV, S. 84-86)

1936 Ağustos'u sonunda Keynes, sonradan onun biyografisini yazacak olan Roy Harrod'a düşüncelerinin gelişim sürecini bu şekilde özetlemişti. Bu sözlerle, kitabın içeriğini ve düşünce sistemini de oldukça anlaşılır kılmıştı. Keynes'in sezgileri her aşamada analizinden önce gitmişse de, gerçekte, 1931 kışı ve ilkbaharında **İnceleme** konusundaki ilk

kuşkularından **Genel Teori**'nin tamamlanmasına kadar süren yaratma süreci epey sıkıntılı ve zor geçmiştir.

Daha önce değinmiş olduğumuz gibi, Circus tartışmalarının getirdiği kuşkuların ipuçları Keynes'in 1931 yazında Chicago'daki Harris Vakfındaki konferanslarında ortaya çıkmışsa da, **İnceleme**'den ciddi olarak uzaklaşması asıl olarak 1931 yazının sonları ve sonbaharına rastlar. Richard Kahn'la yazışmalarının kaybolmamış bölümlerinden biri —20 Eylül 1931 tarihli olanı— Keynes'in **İnceleme**'deki gibi fiyat değişiklikleri yerine üretim değişikliklerini dikkate aldığını ve tam istihdamın altında da dengenin nasıl mükemmel biçimde mümkün olduğunu göstermek için basit bir gelir-tasarruf bağıntısı kullandığını gösterir. Bununla birlikte o aşamada, analizi ve çıkarsamaları deneme niteliğindeydi ve İngiltere altın standartını terk ettiğinde, hâlâ **İnceleme**'nin genel analizine bağlı kalan Keynes'in siyasa önerisinin, bu kitabın «özel durumu»nun bayındırlık işleri özelliğinin savunmasını bir kenara bırakmış olması şaşırtıcı değildir. Oysa bu savunmaya üç yıl boyunca sarılmıştı. Bayındırlık işlerinin ciddi bir savunmasına aşağı yukarı bir yıllık bir dönem boyunca tekrar dönmedi.

Bir yıl boyunca yeni düşünce sistemine, en azından sezgisel biçimde yöneldi. 1932 ilkbaharında Keynes, Üniversitede 1929'dan sonra ilk kez yeniden ders vermeye başladı. 1929'da **İnceleme**'nin basılmamış sayfaları üstünden ders anlattığında kullanmış olduğu «Saf Para Teorisi» başlığını koruduysa da, derslerin içeriği hissedilir biçimde değişmişti. Cambridge'de başkalarıyla yazışmalarından çıkarabildiğimize göre, bu dersler, **İnceleme**'nin dengesizlik çerçevesi içine, ama tüketim, yatırım ve üretimdeki hareketlerle ve önemli bir rol oynayan toplam arz ve talep analizi ile birlikte oturtulmuşlardı. Derslerinden sonra uzun yaz tatili boyunca Keynes, **İnceleme**'nin Japon okuyucularına belirtmiş olduğu gibi, yeni kitabı üstünde çalışmaya başladı. Başlangıçta oldukça hızlı gider gibiydi, çünkü eylüle doğru annı

sine, kitabının hemen hemen üçte birini yazdığını söyleyebilmişti. O dönemden, çeşitli bölümlerin taslakları, sonbaharda «Parasal Üretim Teorisi» diye farklı bir başlıkla verdiği dersten notlar ve bir Alman profesör için yazdığı bir **Festschrift**'de (anma yazısı) yer alan aynı başlıklı yazısı kaldı.[9]

Anlaşıldığına göre, 1932 sonbaharına doğru Keynes aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştı:

(I) Bir para ekonomisinin, bir takas ekonomisinden ya da paranın, değişim zincirinde yalnızca nötr, geçici bir bağ olduğu nötr para ekonomisinden temelde farklı işlediğine karar vermişti. 1932'ye doğru Keynes açısından, paranın ekonomideki varlığı büyük önem taşıyordu, çünkü para, denge dışı durumlarda **görell** fiyatların, özellikle de ücret ve faizlerin hareketini ve söz konusu denge durumunu belirliyordu. Bu, eski doktrinden esaslı bir ayrılışı gösterir.
(II) Tüketimdeki değişmelerin gelirdeki değişmeleri aynı yönde ama daha geriden izlediği bir gelir- tüketim bağıntısı görüşü geliştirmişti. Bununla birlikte, henüz bu görüşten ne çarpanın olgun biçimine yaklaşan herhangi bir şey çıkarmış, ne de açık seçik bir gelir tanımına dayanabilmişti.
(III) Sabit faizli tahvilleri ve para tutma konusundaki göreli istekleri (**İnceleme**'de kullanılan net varlıklar, sabit faizli tahviller ve para karışımı yerine) verili faiz oranlarına bağlantılı kılan bir likidite tercihi kavramı geliştirmişti.
(IV) Bir toplam arz ve talep analizi biçimi kullanarak, sermaye ve tüketim mallarının «fiyat bileşimleri» arasındaki bağlantıları işledi ama, analizin henüz sermayenin marjinal etkinliği kavramındaki keskinliğine ulaştıramamıştı.

1932 sonbaharından başlayarak Keynes, **Genel Teori**'sindeki düşünce sistemine doğru daha hızlı ve güvenle yönelmiş görünüyor. Üstelik, bu dönemden sonra, güveni siyasa önerilerine de yansıdı.[10] Siyasa önerisi kanalları eskisi

gibi çoktu ve 1932'den sonraki yıllarda, toplantı ve raporlarına Keynes'in egemen olduğu Ekonomik Danışma Konseyi Ekonomik Enformasyon Komitesi, düşüncelerini başarıyla doğrudan Whitehall mekanizmasına aktarmada önemli bir araç oldu.[11] 1932 Kasımı ile 1933 Nisanı arasında, önce Ekonomik Enformasyon Raporları Komitesinde, sonra **The Times**'da, **The Means To Prosperity**[12] (Refaha Giden Yollar) adıyla ardarda yayınlanan üç makaleyle, Keynes, bayındırlık işleri politikasını, yalnızca İngiltere için bir ilaç olarak değil, çöküş konusunda genel bir çare olarak da yeniden savunmaya başladı. **Refaha Giden Yollar**'ın Amerika'daki baskısından önce 1933 «Nisan Bir»inde **The New Statesman**' de çıkan «Çarpan» adlı makalesinde, görüşlerine yeni kanıtlar sundu. Bayındırlık işleri politikasına yaklaşımında Keynes çöküşle birlikte işadamlarının beklentilerinin, para politikasının ucuz para aracılığıyla **kendiliğinden** yatırımı canlandıramayacağı ölçüde, darmadağın olduğunu savundu. Sonuç, sabit sermaye ve işletme sermayesinde yatırım artışının bir toplam talep artışına öncülük etmek yerine, onun gelişimini gözlemek zorunda kalmasıydı. Bu yüzden, borçla finanse edilmiş bayındırlık işleri toplam talep düzeyini yükseltmek için başlangıçta zorunlu olacaktı ve ondan sonra da düşük faiz oranları özel yatırımlara ekonominin yeniden canlanması açısından olanak sağlayacaktı.[13]

Keynes'in kendi düşüncelerine artan güveninin bir başka işareti, alışıldığı gibi, düşüncelerine öncüller bulmaya başlamasıydı. 1932-33 kışında basın için **Essays in Biography**'yi (Biyografi Denemeleri) hazırlarken, 19. yüzyıl iktisatçılarından T.R. Malthus konusundaki bir denemesini canlandırdı. Bunu ilk olarak Londra Politik İktisat Kulübü için hazırlamıştı ve 1920'lerde aralıklı olarak Cambridge'de de okutmuştu. O sırada denemesini gözden geçirmek için Piero Sraffa'nın Ricardo konusundaki çalışmasını fırsat bilerek, son görüşlerinin köklerini Malthus'a uzatan bölümler ekledi.[14]

Refaha Giden Yollar, toplam talep düzeyini, uygun para ve borç politikalarının[15] getirdiği uzun vadeli ucuz (ya da o dönemler sürekli olarak savunduğu gibi, görece ucuz) paranın, özel yatırımı çekici kılacak ve düzeyini daha da artıracak şekilde kullanılabileceği bir noktaya yükseltmede bayındırlık işlerinin rolünü vurgulamasıyla, daha sonra **Genel Teori**'de vücut bulacak Keynes'çi siyasa mesajının ayaklarından birinin doğuşunu müştuluyordu. Keynes, korumacılığın bazı koşullarda istenir bir şey olduğu yolundaki 1930-31'deki tavrına döndüğünde, istihdam politikası ve ona ulaşmak için üstesinden gelinmesi zorunlu tecrübelerin, «ulusal kendine yeterlilik»in bazı unsurlarını istenir kılması kadar önemli görünen bir başka unsur da aynı anda gündeme geldi.[16] Bununla birlikte, bu genel siyasa önerisinin arkasında yatan sezgisel düşüncelerin keskinleşmesi ve profesyonel iktisatçılara uygun bir biçimde sunulması daha iki yılı aşkın zorlu bir çalışmayı gerekli kılacaktı.

1933'ün geri kalan bölümünde, Joan Robinson'a faiz teorisi hakkında yazdığı kısa bir not; yayıncısına, kitabı 1934 ortasına kadar hazırlayacağına dair verdiği söz ve «Genel İstihdam Teorisi» başlıklı bir kitap için bir içindekiler tablosu taslağının ötesinde, Keynes'in teorik gelişiminin durumu konusunda bulunabilen tek işaret, sonbaharda verdiği lisans dersleridir. Bunlarla Keynes bazı ön hazırlıklardan sonra kendi bağımsız teorisini oluşturmaya başladı. Sözkonusu dersler, geçmişten kesin bir kopuşu ve Keynes'in «klasik» dediği saf teoride parasal ücret esnekliğinin uzun vadede tam istihdamı sağlayacağını ileri sürmüş olan Pigou'nun son kitabı **Theory of Unemployment**'ın (İşsizlik Teorisi) bir eleştirisini biraraya getirmişti.[17] Kendi teorisinin sunuşunda Keynes, kendi ekonomik modelinde işadamlarının güdüsünün «klasik iktisatçılardaki **C-M-C'** (mal-para-mal) sorununun tersine **M-C-M'** (para-mal-para) üstünde yoğunlaştığını ileri sürüp, bir benzetme olarak Marx'ın gerçekleşme sorununu kullandı. Ortaya koyduğu gibi, işada-

mının sorununun temeli, önceden tahmin edilemeyen fiyat değişikliklerinde yatar ve eğer rakipleri onu izlemişse o bunlara üretim kararlarındaki değişiklikler ya da üretim faktörleriyle anlaşmalarda cisimleşmiş fiyatların gözden geçirilmesiyle etkide bulunamaz. Kendi bağımsız teorisinde Keynes iki ölçü birimi kullandı: istihdam ve gelir. Bu sonuncusu, hem planlanmış hem de gerçekleşen düzeyde bir harcama ya da tüketim eğilimi, bir çarpan, likidite tercihiyle belirlenmiş bir faiz oranı ve henüz tam öyle olmasa da sermayenin marjinal etkinliğine göz ucuyla bakan bir yatırım belirlenmesi teorisini tanımlıyordu. Bununla birlikte, denge dışı durumları açıklarken **İnceleme**'nin çerçevesine hâlâ epey benzeyen teorisini kullandığı durumlarda değişen gelir kavramı ve henüz tamamlanmamış yatırım teorisi yüzünden sonuç bütünüyle başarılı olmuyordu.

Aslında 1934, Keynes'in nihai harekete kalkıştığı ve Cambridge'li öğrencilere son düzeltmeleri yapılmış metinler üzerinden ders vererek tamamlanmış metne yöneldiği yıldı. Bu yıl, Richard Kahn'ın temel sorunlar, özellikle de modeldeki gelir tanımı üstüne «sıkı eleştirileri» ile; her değişkenin fiili ölçümü için uygun zaman aralıklarını kesin biçimde tanımlama sorunuyla **İnceleme**'nin çerçevesinden şimdi bildiğimiz karşılaştırmalı statik çerçeveye yönelen taslak ve yeni taslaklarla; sermayenin marjinal etkinliği kavramının. önce bir sözcük olarak, sonra da mükemmelleşmiş biçimdeki gelişimiyle; ve Columbia Üniversitesinden bir şeref unvanı almak için Amerika'da bulunduğu sırada Washington ve New York'ta Amerikan siyasasının yürütülmesi ve önerilerinin hazırlanmasından sorumlu olanlara teoriyi anahatlarıyla (ve uygun istatistiklerle) açıklama girişimleriyle doludur. Yılın sonunda, düzeltilmiş metinler üstünde bazı iktisatçılarla son yoğun tartışmalar dizisine ciddi biçimde girişti.

Bu tartışmalar iki aşamada yürüdü. Birincisi, Keynes'in ilk önemli öğrencilerinden olan ve seleflerine duyduğu saygı

da dahil çeşitli nedenlerle Keynes'in eserine bir bütün olarak pek yakınlık duymayan D. H. Robertson'la yaptığı görece kısır görüş alışverişleriydi. Kahn'la taslaklar üstüne yaptığı çalışmaları izleyen ikinci aşama, R. G. Hawtrey, Roy Harrod, Joan Robinson ve tabii Kahn'ı kapsıyordu.[18] Hawtrey'le yayından sonra da süren yazışmaları oldukça hacimliydi ama nihai sonucu pek etkilemedi. Ötekilerle, özellikle de Robertson'un yolundan giderek Keynes'in klasik seleflerine yönelik sert saldırısını önleme doğrultusunda başarısız girişimler yapmış olan Harrod'la görüş alışverişi daha verimli olmuştu ve 1936 Şubat'ında İngiliz kitapçılarında boy gösteren nihai ürünün ayrıntılı formülasyonuna damga vurmuştu.

Kitabın hem kitlesel hem de teknik yayın organlarında geniş çapta değerlendirilecek olması doğaldı. Değerlendirmeler çok çeşitliydi, övgü ve tutarsızlıkla karışık, heyecandan açık düşmanlığa kadar uzanıyordu. Doğal olarak, hevesli eleştiriler —Abba Lerner, Brian Reddaway, David Champernowne, Roy Harrod gibi— yayından önce eserden haberdar olan sempatizanlardan gelmişti. Gerçi Harrod, müsveddeler üstüne eleştirileri dikkate alındığında pek şaşırtıcı olmayan bir tutumla, kitabın iktisat teorisi açısından bir devrim niteliği taşımadığını vurgulamıştı. Kitabın çeşitli yerlerinde Keynes'in «hayali düşmanı» olan Pigou, bu nedenden çok, Keynes'in Marshall eleştirisinden dolayı kitabı olumsuz olarak değerlendirdi. Geleneksel teoriye derinden bağlı olan öbür eski kuşak iktisatçılar da kitabın özgün yanına pek kulak asmadılar ve değerlendirmeleri de buna göre oldu. Ama öncelikle H.D. Henderson ve Dennis Robertson'un temel sorunlarda farklı düşünmeleri Keynes'i hayal kırıklığına uğrattı; Robertson'u aralarındaki farklılıkların çok küçük olduğuna ikna etmek için epey uğraştıysa da başarılı olamadı.

Bu iki uç arasında «karma» diyebileceğimiz bir dizi değerlendirme ve yorum yer alıyordu. Bunlar arasında J.R. Hicks, A.H. Hansen ve Jacop Viner'inkiler belki de en ilginç

ve en önemli olanlarıydı. Bunlardan Hansen'inkiler en önce beğeni iletenlerdi. Birkaç yıl içinde Keynes'çi iktisatın Amerika'daki önde gelen yorumcusu olduysa da, başlangıçtaki yorumları teorik analizin değerini tümüyle sıfırlayacak kadar kayıtsız ve baştansavmaydı. Viner ve Hicks'ın tartışmaları daha önemliydi; Keynes'in yorumlarına konu olmaları bir yana, sonraki yapı üstünde de büyük etkileri oldu. Hicks'in London School of Economics'de bulunduğu teorik konum,[19] ekonomik bunalım karşısında müdahaleci olmayan politik çıkarsamalar üreten Avusturya genel denge geleneği olmuştu; Viner'inki ise, klasik gelenekteki iktisatçıların, bir yandan geleneksel teoriyle bağlılıklarını sürdürürken Keynes'in politika çıkarsamalarına da sağduyuyla ulaşmış oldukları Chicago Üniversitesine bağlıydı. Gerçi Hicks, Viner'e göre çalışmanın bütününe daha fazla yakınlık duymuştu ama, her ikisi de kitabın bir yol ayrımı anlamına gelen yönlerini, özellikle de belirsizliğin rolünü önemsememe eğilimindeydi ve Keynes'in ortaya attığı şeylerin, siyasa hedefleri açısından önemli olabilecek nitelikte, ama geleneksel teorinin bütününde yalnızca görece önemsiz düzenlemeler noktasında kaldığını göstermeye çalıştılar. Keynes her ikisini yanıtlarken, onların belirsizlik ve beklentileri ele alış tarzıyla, belirsizliğin varlığının varolan doktrinden en keskin kopuşu gerçekleştirdiği nokta olan, faiz oranının belirlenmesinde kendi para teorisinin ilgili sorunları üstünde yoğunlaştı. Viner'e belirttiği gibi, «tımarhane dışındaki biri parayı neden bir servet deposu olarak kullanmayı istesindi?» Ardından, bir yanıta zemin hazırlamak için şöyle sürdürdü:

> Çünkü, kısmen mantıklı kısmen de içgüdüsel olarak, parayı bir servet birikimi gibi tutma isteğimiz, bizzat gelecekle ilgili anlaşmalarımıza ve hesaplarımıza güvensizliğimizin derecesini gösteren bir barometredir Paranın elde tutulması sıkıntımızı giderir; ve paraya yakın olmak için gereksindiğimiz prim de bu sıkıntımızın

derecesinin göstergesidir. (JMK, XIV, S. 116)[20]

İktisat teorisinin dayanakları üzerinde yapılan verimli çalışmaların konusu olmayı sürdüren şey, Keynes'in katkısının işte bu yönüdür.

Gerçekten de **Genel Teori**, o dönemin iktisatçılarının ortasına büyük bir gürültüyle düşmüştü. Onların hiçbiri açısından hiçbir zaman herhangi bir şey bu ölçüde etkili olmamıştı. Sonraki birkaç yıl boyunca iktisatçıların yayınladıkları şeyler kitabın etkisini kanıtlıyor. Teorinin özünün başkalarına da gösterilmesi için bir genel biçim geliştirmeyi, Keynes'in köşe taşlarının gerçek anlam veya sonuçlarını ortaya çıkarmayı, ilgili ampirik büyüklükleri tahmin etmeyi ve çağdaş ya da geçmiş sorunları anlamak amacıyla Keynes'in yaklaşımını kullanmayı hedefleyen bir dolu girişim olmuştur. Bir dizi kitap ve monografi bir yana bırakılırsa, on yıl sonra bir ilk bibliyografya denemesi, bellibaşlı uzmanlaşmış dergilerde Keynes'in eseri üstüne yayınlanmış ya da büyük oranda ondan esinlenmiş 300 kadar makaleyi kapsıyordu. Bunun yanısıra, «entelektüel heyecan ve sosyal gelişme vaadinin mutlu birleşimiyle»[21] Keynes'in katkısı bir kuşağın geniş bir bölümünü ciddi bir konu olarak iktisata yöneltti. Hayır, hiçbir şey, hiçbir zaman bir daha aynen böyle olmamıştır: Keynes'in karşıtları bile, karşı çıkışlarını onun çerçevesine benzer bir pota içinde yeniden biçimlendirmişlerdir. **Genel Teori**'nin yayınlanmasını izleyen yıl boyunca, görüşlerini netleştirip eleştirileri yanıtlamasından, genç kuşak meslektaşlarının çalışmalarını özendirmesinden ve kitabın piyasaya çıkmasından hemen önceki gece açılışını yapmış olduğu Cambridge Güzel Sanatlar Tiyatrosuyla yoğun biçimde ilgilenmesinden anlaşılacağı gibi, Keynes, daha birçok pastayı parmakladı. **New Statesman**'ın sütunlarında İngiliz dış politikası üstüne sert polemiklere girdi, BBC'nin «Sanat ve Devlet» konusundaki önemli bir yayınına katkıda bulundu. Kraliyet İstatistik Kurumuna[22] W.S.

Jevons'un yüzüncü anma yılı dolayısıyla özenli bir yazı hazırladı ve Soyaçekim Derneğinde günün olgularıyla uzun vadeli sorunlara **Genel Teori**'nin gözüyle baktığı, «Nüfustaki Azalmanın Bazı Ekonomik Sonuçları» adlı bir konferans verdi. Tüm bunların yanısıra kendi olağan işleri de vardı.

Üstelik, **Genel Teori**'deki konumundan ileri gitmeye başlamıştı. Bu yönelişten kalan biricik işaret, «**İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi**'ne Dipnotlar» başlığıyla 1937 ilkbaharında yayınlanan bir diziden parçalardır. Bu, aynı adlı bir kitap için çıkarılmış bir içindekiler tablosu taslağıydı. Yine bazı dostlarına, önceki çalışmasının artık biraz uzağında bulunduğu yolunda sözler etmesi de aynı yönde işaretlerdi. Önceki kitaplarının birçoğu, en son yayınlanan kitabı için bir ilk dipnot dizisinden başlayarak geliştiğinden, böyle bir yeniden düşünme sürecinin sonuçlarının ne olacağını da kimse kestiremezdi.[23] 1937 yaz döneminde, birkaç ay süreyle bazı rahatsızlıklar hissettikten sonra bir kalp krizi geçirdi. Eski standartları ölçüsünde bir faaliyet düzeyine —başkalarının standartlarına göre hayret verici bir düzey demek daha doğru— dönebilecek durumda değildi, iktisat teorisine de bir daha eskisi kadar zaman ayıramadı. Yaşamının son dokuz yılı iktisadi analizin, savaş hazırlığı, savaş ve onarım sorunlarına uygulanmasına ayrılmıştı.

Kalp krizinden hemen önce, görüşlerinin resmi makamlar arasında ne denli çabuk yayıldığı beli olmuştu —önceki akılcı ikna çabalarının bir sonucuydu bu. 1934, 1935 yıllarında ve 1936'nın büyük kısmında, Ekonomik Enformasyon Komitesi üyeleri (Keynes de aralarındaydı) ve bazı Hazine görevlileri, İngiliz ekonomisinin 1929-32 çöküşünün derinliklerinden çıkışındaki ilerlemeden genel olarak tatmin olmuş durumdaydılar. Ucuz paraya dayanan ve belirlenmiş bir döviz kuru sayesinde doğrudan uluslararası niteliktoki karmaşık sorunların bulunmamasının kolaylaştırdığı bu ekonomik düzelme, başlangıçta konut yapımında bir sıçrama biçimini almış, ardından da öteki yatırım türlerine yayılmış

tı. Bu durum sürerken, gözlemciler konut yapımının talebi artıran bir etken olmaktan çıktığı zaman neler olacağı konusunda endişelenmeye başladılar. Konut yapımının ihmal edildiği uzun bir dönemi telafi etmiş olarak, buhran sonrasında gerekli tüm işletme sermayesi ve makinaların yerli yerine konduğu bir dönemde, İngiltere, nüfus hareketlerine ya da nüfustaki yavaş artışa karşılık olabilecek türden bir konut yapımı dışında bir yatırım uyarıcısı bulmalıydı. 1936 yılı ilerlerken, bir hammadde patlamasının ve silahlanma harcamalarının işaretleri görülmeye başlamıştı ufukta. Bu durumda, 1936 sonlarında Keynes, sonradan 1937 Ocak'ında **The Times**'da yayınlanacak olan «Buhrandan Nasıl Kurtulunur?» başlıklı bir yazı dizisi hazırlamaya başladı. Benzer önerileri Ekonomik Enformasyon Komitesine de yaptı ve Komite, Dennis Robertson'un Keynes'in para politikası görüşlerine karşı çıkmasına rağmen bu önerileri 1937 Şubat' ındaki raporunda benimsedi. Robertson yine de bayındırlık işleri konusundaki önerileri onaylamıştı.

Times'daki yazılarında Keynes, talepteki muhtemel dalgalanmaların önlenmesi üstünde durdu. Gelecekteki olasılıklar karşısında, ekonomik politikanın öncelikli sorununun varolan ekonomik canlılığın kendini aştığı, beklentilere uymadığı ve yatırımda azalmaya yol açtığı bir durumun engellenmesi olduğunu savundu. Yetkililerin, ekonomik iyileşme eldeki fırsatları tükettiğinde kullanılır türden tekrarlayan yatırım tiplerine sarılmaları gerektiğini, bu sayede talebi korumak için müdahalede bulunabileceklerini de savundu. Ekonomik düzelmenin, genel talep uyarıcılarının kısırlaşmaya başladığı bir noktaya ulaşmış olduğunu savunarak, yetkililerin, bu düzelmeden yeterince nasibini almamış olanlar için daha çok çaba harcaması ve talebin genel genişlemesinden çok doğru dağılımının sağlanması gerektiğini vurguladı.

Ardından da, ekonomik düzelmeyi koruyacak ve çöküşü önleyecek öbür araçları, öncelikle yatırım harcamalarını sı-

nırlamak için faiz politikasının kullanımını ele aldı. Pahalı para geçmişte ekonomik canlılığa eşlik etmişse de, yetkililerin pahalı paradan cehennem ateşiymişçesine sakınmaları gerektiğini, çünkü parayı bir kez kıymetli hale getirdiler mi faizlerdeki tırmanışı tersine çevirmenin güç olacağını savundu. Bu konuda şunları söylemişti:

> Eğer, ellerindeki kaynakları nakit olarak tutanların günden güne daha iyi koşullarla karşılaşacağı inancının yerleşmesine izin verilirse, yeterince düşük oranda uzun vadeli faizlere ulaşılamaz. Uzun vadeli faiz oranı daima, uzun vadede en iyisi olduğuna inandığımız noktanın mümkün olabildiğince yakınında tutulmalıdır. Bir kısa dönem silahı olarak kullanılması uygun olmaz.

Bunun sonucunda, İngiliz ekonomisinin uzun vadeli sorununun talep açığı olacağı beklentisiyle, yetkili makamları, özellikle silahlanma harcamalarını karşılamada vergi politikasını, gümrük indirimlerini ve ekonomik canlılığı kontrol altına almak, böylece de onu uzun ömürlü kılmak için dikkatli bir planlamayı kullanmaya zorladı.[24] Uzun vadeli beklentilerinin ışığında, önerilerinin çoğu **Genel Teori**'nin yazarından beklenebilir nitelikteydi.[25] O koşullarda alışılmamış olan, yetkililerin tepkileriydi. 1930'ların ortalarında bayındırlık işlerine önceki teorik karşı çıkışlarının büyük bölümünü bir yana bırakmışlardı. Eski karşı çıkış noktaları, bayındırlık işlerinin kaynakları özel sektörden kaydırması ya da iç borçların karşılanması olanakları üstündeki etkileriydi. Bunları terk ederek benimsedikleri savunma ise bayındırlık işlerinin kısa dönemde yararlı olmayacak biçimde, sonuç almak için çok uzun zaman isteyeceği ya da ucuz para ve korumacılığın varlığında gereksiz oldukları yolundaydı. Bu yeni savunma, Maliye Bakanı Neville Chamberlain tarafından da benimsenmişti. Ne var ki, 1936 sonlarında Sir Frederick Phillips, Keynes'inkine benzer görüşlere varmıştı. 1930'lar

boyunca Phillips, sürüp giden parasal tartışmaların oldukça ilgili bir gözlemcisi olmuştu ve sorumlu olduğu pratik sorunlar açısından, bu tartışmaların önemsiz olduğu inancına pek çok meslektaşına göre daha az meyletmişti. Kendi başına Keynes ve Ekonomik Enformasyon Komitesiyle aynı siyasa çıkarsamalarına ulaşmış olan Phillips, bu görüşleri kısmen de başarıyla, bakanları, bayındırlık işleri, vergi politikası ve ticaret politikası konusundaki önerilere uymaya ikna edebilmek için kullandı.

Sonraki aşama, önerilerin tüm kademelerde dikkate alınmasını getirdi; ancak bu süreç Hükümetin Baş Ekonomik Danışmanının sık sık bulunmaması nedeniyle biraz zaman aldı. Ne var ki, uygun bayındırlık projelerinin ertelenmesi yönündeki nihai öneriler kabine için hazır olduğunda, 1937 Ağustosu gelmişti ve uzun zamandır beklenen durgunluk da gelip çatmıştı. Burada ilginç olan, ilgili komitenin, dalgalanmalara karşı geliştirilen politikayı desteklemek için gerekli projeleri planlaması yanında önerileri gözden geçirmeye ve yeni bayındırlık projelerini savunmaya başlamış olmasıydı. Böylece, **Genel Teori**'nin yayınlanmasından hemen sonra, Keynes'çi devrimin etkisi, sınırlı biçimde de olsa, Whitehall'a ulaştı. Aynı etkinin bir süre sonra, aynı durgunluğu karşılamak için yapılan planlarla Washington'a da vardığı söylenebilir. Silahlanma sorunu etrafındaki resmi bütçe tartışmalarının gösterdiği gibi, doğrusu, Keynes'in düşünceleri tamamen kabul edilmiş olmaktan uzaktı. Ne var ki, yine de ortada bir başlangıç vardı. Savaş büyük bir değişikliğe yol açacaktı.

6 İktisatçı Devlet Adamı, 1939-1946

1937'de geçirdiği kalp kriziyle savaşın patlaması arasındaki dönemde Keynes az ya da çok faaliyet dışı kalmıştı. Gerçi **Economic Journal**'ın editörlüğünü, **The Times** ve Ekonomik Enformasyon Komitesi aracılığıyla siyasa tartışmalarına katkıda bulunmayı, Kolejinde yararlı olmayı ve fırsat bulduğunda mesleki dergiler için değerlendirme ve yorumlar hazırlamayı sürdürdü. **Genel Teori**'deki ya da muhtemel bir savaşa hazırlık sorunlarının tartışılması sırasındaki görüşlerine benzer şeylerin başkalarının da işbirliğiyle kabulünü sağlamaya gücünü öylesine yöneltmişti ki, bu dönemdeki çalışmasını, önceki bölümde olduğu gibi rastgele ele almak da mümkündür, savaş dönemi faaliyetleri çerçevesinde de ..

Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşında da Keynes iktisat politikası oluşturma konusuna derinden ilgi gösterdi. Önce dışardan ama yakın biri, sonra gayriresmi ve genellikle kuraldışı bir görevli olarak.

Savaş döneminde, Keynes'in rolü 1915-19'dakinden oldukça farklılaşmıştı. 1939'da, hem «mesleki» açıdan hem de geniş bir kamuoyunun gözünde, kuşağının en sivrilmiş iktisatçısıydı. Kamuoyundaki görünümü, önceki yıllar boyunca güçlenen ilişkileriyle birlikte Keynes'e, resmi ve gayriresmi görüşleri etkileme doğrultusunda büyük imkân yarattı. Öte yandan, savaş boyunca, 1940 yazında oluşturulan Maliye Bakanlığı Danışma Konseyindeki üyeliği dışında hiç

bir resmi görev almadı. Ama bu görev de ona Hazinede bir oda sağlamadı; aslında, yurtdışındaki resmi görevlerde yaptığı harcamaların ötesinde hizmetleri karşılığında hiçbir şey elde etmediği için, «yılı bir dolarlık» Amerikalıdan da ucuza geliyordu.

1915-19 dönemindeki düzenlemeye göre ortaya çıkan bu farklılıklar, olaylara katılma biçiminin de eski dönemlere göre önemli ölçüde farklı olması anlamına geliyordu: Dennis Proctor adlı bir Hazine görevlisinin dediği gibi, «o, sadece 'Keynes'ti; herkese ateş açabilecek kadar serbestti ve herkes, mevkii ne olursa olsun, gidip dertlerini ona dökebilirdi». «Sadece 'Keynes'» olmak, bu sorunlarla olgunlaştıkları yerde karşılaşıp, onları bu halleriyle kavrayabileceğinden ve gerçekte de böyle olduğundan dolayı, kuşkusuz bazı avantajlar getiriyordu. Bu yüzden, Hazine üyelerinden, diğer bakanlıklardaki (iktisatçı olan ve olmayan) dostları ve meslektaşlarından, Whitehall dışındaki dostlarından; doymak bilmeden (ama seçerek) okuduğu her türlü resmi belgeden dikkatini çekecek bir sorun bulabiliyordu. Sonuç (**Economic Journal**'da ya da gazetelerde yeni yayınlanmış ya da yayınlanmak üzere olan yazılarla sıkı sıkıya desteklenen) bir yaylım ateşi veya yüksek kademelerdeki bir dostla daha yüksek düzeylerde yankı bulan (Keynes'ten yanıt istenebilirdi) küçük bir konuşma ya da özel bir mektup olabilirdi. Bir resmi görevli, Güzel Sanatlar Konseyinin kuruluşu sırasında bir meslektaşına yazdığı mektupta Keynes'in çalışma alışkanlıklarını ve düzensizliklerini şöyle özetlemişti:

> Keynes Bakanı sıkıştırıyor: Bakan Wood'u sıkıştırıyor ve Wood da sana bu mektubu yazmak zorunda kalıyor. Kısacası, hem Keynes hem de Bakan, neden... diye soruyor.[1]

Bir «yarım-yarı-resmi görevli» (kendi statüsü için Key-

nes'in kullandığı deyim) olarak, ilgili makamları ya da politikacıları yeni politikalar konusunda normalden daha erken bir zamanda uyarabiliyordu. Örneğin, 1945'de Amerikalılarla borç görüşmeleri konusundaki yaklaşım ve taktiklerde Lord Beaverbrook'la durum böyle olmuştu. «Keynes» olarak, Amerikan Elçisi Winant ve danışmanı E.F. Penrose'la karşılıklı görüş alışverişinde bulunuyor; Oscar Cox ve Harry Hopkins gibi Amerikalı görevlileri ve (Amerikalıların durumu ve bakış açıları konusundaki birçok yazısı Keynes aracılığıyla yüksek düzeydeki görevlilere ve bakanlara ulaşan) Walter Lippmann gibi gazetecileri ve Rus elçisi Maisky gibi elçileri ziyaret ediyordu. «Keynes» olarak, kamuoyunun öbür liderlerine olduğu gibi, savaş finansmanı önerileri konusundaki bir tartışma toplantısında TUC Genel Kurulunun bir komitesine görüş bildirebilirdi, bildirdi de. Sonuçta, Keynes, kalemi kadar parlak olmamışsa da, etkisi çağdaş ekonomi politikası tarihinde özel bir rol oynayan (1930'lara göre daha da büyük oranda) bir «politik» iktisatçı olmuştu.

Yalnızca, savaşın altı yılı boyunca ve ölümüne kadarki 8 aylık barış dönemi sırasında onu ilgilendiren konuların yelpazesi çok geniş olduğu için, seçmeci olmak zorundayım.[2] Yapabileceğim tek şey, Keynes'in savaş sırasındaki ilkeleri ve uygulamaları konusunda bir fikir verebilmek ve mümkün olan durumlarda, savaş dönemindeki ana ilgi konularını önceki fikirleriyle ilişkilendirebilmektir. Bunu yapmak için dört alandaki faaliyetlerine bakmalıyım: Savaş döneminde iç finansman, savaş sonrasında iç ekonomik politikanın planlanması, savaş döneminde dış finansman ve savaş sonrası dış ekonomik politika.

Uygulamaları bazı özel durumlarda çok karmaşık olabilse de, savaş dönemi mali politikası kısmen daha dar bir genel ilkeler çerçevesiyle ilgiliydi. Herhangi bir siyasa önerisi çeşitli yollardan dört ölçüte uygun düşmeliydi: ulusal kaynakları savaş için harekete geçirerek ve bu yönlendir

meyi koruyarak ulusun savaş gücünü pekiştirmeli; ülke içindeki kullanılmamış kaynakları ve dış kaynakları değerlendirerek, kullanılabilir kaynakları mümkün olduğu kadar artırmalı; kaynakların barış dönemindeki olağan kullanım alanlarından transferinin doğurduğu sıkıntıları olabildiğince katlanılır hale getirmeli ve savaşın savaş sonrası dünyaya yayılan karışıklıklarını en aza indirgemeli. Tüm bu ölçütler hem eylemi hem de iknayı içeriyordu, çünkü sınırlamalar içinde mümkün olabilenler ve hatta bu sınırların kendileri de, savaştaki bir demokrasinin katlanabileceği şeylere yani kamuoyunun her koşulda bunların doğru olduğuna inanmasına bağlıydı. Başlangıçtan itibaren, hatta daha da öncesinde, Keynes savaş finansmanı sorunlarıyla iki açıdan ilgilendi: varolan sınırlamalar içinde mümkün olabilenleri en çoğuna çıkarmak ve bizzat bu sınırlamaları esnetmek.

Keynes'in savaş dönemi maliyesi sorunlarının tartışılmasına katkıları savaş patlamadan önce başlamıştı. Hastalığına rağmen, iki yıldan uzun bir süre önce bakanlara ve görevlilere uyarılarında, yazıları, sözlü basındaki konuşmaları ve basın organlarına mektuplarıyla, savaşa hazırlık —1930'ların İngilteresi için tam istihdama yönelme— iktisatını ele almıştı. Esas olarak para politikasında yoğunlaşan bu tartışmalarda Keynes şu noktaları vurgulamıştır:

(I) Yetkililer yüksek faizleri önlemelidir. Savaş döneminde uzun vadeli kredi faizi yüzde 2,5'u geçmemeliydi. (Bu, yıllardır Keynes'in bir hedef olarak savunageldiği orandı.) Böyle bir oran, barış dönemi faiz oranlarıyla sürekliliği sağlayarak, piyasa hareket tarzı açısından psikolojik faktörleri zedelemeyecek ve zorluklar bir kez aşıldığında da yetkililerin savaş sonrasında daha düşük oranlar belirlemesini kolaylaştıracaktı.

(II) Yetkililer, silahlanma için gerekli gerçek kaynakları elde etmek üzere vergi politikasına ve üretim tam istihdam düze-

yine yaklaştığında, fiziksel ve mali kontrollere dayanmalıydılar.
(III) Faiz politikalarını (I) maddesi gibi belirleyerek ve Merkez Bankası faizini 1930'lardaki yüzde 2'lik düzeyinde koruyarak, yetkililer, halka dilediği iç borçlanma alternatifini sunmalı ve bu nedenle de yeterince geniş bir tahvil yelpazesi oluşturmalıydı.
(IV) Özellikle savaştan önce, kaynakların tam olarak istihdam edilemediği sırada borçlanma zorunluluğu doğduğunda, yetkililer bunu, gelirlerde çarpan yoluyla meydana gelen artışın, tasarrufları mali piyasalardaki plasmanlar için elverişli kılmasından sonra yapmalıydı. Bu politika bu piyasalar üstünde geçici baskıları önleyecek ve böylece istenen faiz yapısının korunmasına katkıda bulunacaktı. Bu, ilk aşamalarda harcamalardaki artışı «finanse» etmek için başlangıçta bir kredi genişlemesi döneminin yaşanmasını da ifade ediyordu.[3]

Keynes'in, Münih'in devamı sanarak 25 Ağustos 1939'a kadar öngörmediği savaşın ilanı, 1930'lardan daha farklı bir durum olan tam hareketlilik ve tam istihdam kapısını açtı. Keynes daha sonra 1940 Şubat'ında yayınlanan **Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli**'deki fikir paketiyle hemen harekete geçti.[4] Mesajının gelişim öyküsü ve sunuluşundaki taktikler, işbaşındaki bir pratik-politik iktisatçı olarak Keynes açısından klasik örnekler sayılabileceğinden, bu konulara daha ayrıntılı bakmaya değer.

Keynes, **Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli**'nin mesajını ilk olarak, 20 Ekim 1939'da Marshall Derneğinde (Cambridge İktisat Fakültesinde lisans öğrencilerinin derneğiydi) yaptığı «Savaş Potansiyeli ve Savaş Finansmanı» başlıklı konuşmasıyla ortaya atmıştı. Dört gün sonra, bu kez «Alımgücünün Sınırlandırılması: Yüksek Fiyatlar, Vergi ve Zorunlu Tasarruflar» başlığı altında topladığı önerilerinin bir taslağını, **The Times**'ın yayıncısına (tek bir makale halinde yayın

lansın istiyordu), Sir John Simon'a (Maliye Bakanı), Bay Attlee'ye (Muhalefet Lideri) ve Hükümetin Ekonomik ve Mali Planlar Tetkik Heyetinden Sir Josiah Stamp, H.D. Henderson ve Henry Clay'le, R.H. Brand'a gönderdi.[5] 27 Ekimde, resmi görevlilerin, bakanların ve milletvekillerinin bulunduğu bir yemekte konuştu, sonra da taslak önerilerini ilgilenenlere dağıttı. Ortaya çıkan tartışma ve yorumlar sonucunda, önerilerini kısmen değiştirdi, hatta daha önemli olanların tartışılmasını saptırabileceği kaygısıyla, önerileri 14 ve 15 Kasım 1939'da **The Times**'da «Savaşın Bedeli»[6] başlığıyla yayınlanmadan önce, örneğin, zorunlu tasarrufların gerçek değerlerinin garanti edilmesi yolundaki önerisinden vazgeçti. Makalelerin yayınlanmasıyla **Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli** adlı kitapçığının ortaya çıkışı arasında Keynes, modelinin arkasındaki mantığı vurgulamak ve onu daha geniş çapta kabul görür hale getirmenin yollarını bulmak için hem kişisel konuşmalar hem de gazeteler (**The Times**'dan daha «popüler» olanları dahil) aracılığıyla yoğun bir tartışmaya koyuldu. Özellikle de, açıkça söylemek gerekirse, ilk önerilerine karşı isteksiz olan İşçi Partisi ve sendika liderlerini, modelini daha kabul edilir hale getirmek için ayrıntıları değiştirerek, ana ilkelerinin sağlamlığı konusunda ikna etme doğrultusunda doğrudan (bir yandan da Profesör Harold Laski, G.D. H. Cole ve Kingsley Martin aracılığıyla dolaylı yoldan) çaba harcadı. Örneğin, 24 Ocak'da, öğleden sonra TUC'un bir Genel Kurul Komitesine gitmeden önce, bütün bir sabah İşçi Partisinin önde gelenleriyle birlikte oldu. Bunu izleyen haftalarda, bir yandan her politik inançtan iktisatçılarla, City temsilcileriyle ve dostlarıyla tartışmalarını sürdürürken, Avam Kamarası üyelerine, Fabian Derneğine ve Ulusal Sendika Kulübüne hitaben konuşmalar yaptı. Bu tartışma sürecinin sonucu olarak, zorunlu tasarruflara yapılacak ödemeler için özgün modelinde çeşitli değişiklikler yaptı: aileleri kalabalık olan düşük ücretlilere parasal destekler; geçinme endekslerindeki temel tüke-

tim mallarının fiyatlarında istikrar sağlanması; serveti yeniden dağıtmak ve zorunlu tasarrufları geri ödemek için savaş sonrasında bir sermaye vergisi konması.

Kitabın, Keynes'e yakınlık duyan bir soylu tarafından ayarlanan ve Lordlar Kamarasında yapılan tartışmayla aynı güne rastlayan yayınından ve 11 Mart'daki bir radyo konuşmasından sonra, Keynes, politikasının benimsenmesi için hem özel kanallardan hem de kamuoyu nezdinde çaba harcadı. Bununla birlikte, özellikle de politikacılar karşısında başarısızlığının sürmesi sonucunda taktik değiştirdi. Kendisine yakın bir parlamenter olan Clement Davies'e 3 Mayıs da şunları söylemişti

> Bu aşamada az da olsa ilgi görme umudum yok. Görüşlerim hâlâ kaygıyla karşılanıyor. Sanıyorum ki, olayların gelişimi bazı yeni önlemleri zorunlu kılıncaya dek beklemek gerekecek.
>
> Varolan aşamada, mali programın yetersizliğinden çok, harcama programının yetersizliği üstünde durmanın daha işe yarar olduğu kanısındayım. Eğer ikincisinde nelerin gerektiğini gösterebilirsek, birincisinin yetersizliği de kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Böylece Keynes harcama programının yetersizlikleri üstünde yoğunlaşmaya yöneldi.

Almanların batı saldırısı ve 1940 ilkbaharında Fransa'nın düşmesi, hükümet harcamaları açısından gerekli uyarıcıyı sağladı. Bu, beraberinde bir politik kriz de getirdi; Neville Chamberlain düştü, hükümet değişti ve bunun sonucunda Keynes, yeni Maliye Bakanı Sir Kingsley Wood'un Danışma Konseyi üyesi olarak Hazineye girdi ve Bakanın gayriresmi danışmanlığına getirildi. Yeni bakanların ve olayların değişiminin yarattığı hava ile önceki ikna çabaları sayesinde Keynes Whitehall'da önerilerinin tüm ayrıntılarının olmasa da ilkelerinin ve analiz yöntemlerinin benimsenmesini sağladı.

Daha sonraki tüm savaş dönemi mali politikasının çerçevesini çizen 1941 bütçesi, hem esin kaynağı hem de sunuluşu bakımından tamamen Keynes'in damgasını taşıyordu.

Keynes'in nasıl mükemmel bir «politik» iktisatçı olduğunu göstermek açısından bu kadar bilgi yeterli. İlkelere gelince; onlar neydi? Savaşın patlak vermesinden sonraki tartışmalar boyunca Keynes'in ana uğraşı, kaynakların barış dönemindeki kullanılış biçimlerinden, özellikle de tüketimden, savaş dönemi kullanılış kanallarına aktarılmasının en iyi yöntemini ortaya çıkarmak oldu.[7] Yetkili makamlar hem silahlanma harcamalarını hem de artan hükümet harcamalarının çarpan yansımalarını karşılamak için daha önce kullanılmamış kaynaklara el atabilme olanağına sahip olduklarından, savaş öncesinde bu pek sorun değildi. O yüzden Keynes, talep genişlemesinin mali piyasalardaki sonuçlarıyla, bu genişlemenin finansmanının, ekonomi için vazgeçilmez olduğuna inandığı uzun vadeli ucuz para politikasını yok etmemesini sağlayacak yollar üstünde durdu. Bununla birlikte savaş, kaynak transferi sorununu daha da hassaslaştırdı, çünkü savaş yalnızca üretimdeki muhtemel artışları belirlemekle kalmayacak, normal olarak başka kullanım alanlarına, özellikle de tüketime ayrılmış olan gerçek kaynakları da gerekli kılacaktı. Keynes'e göre, yetkililer ek kaynaklar üstünde (yatırımdaki herhangi bir düşüş, geçmiş stoklara dayanma ya da cari hesapların bozulması dışında) dört yoldan egemenlik kurabilirlerdi:

(I) Bireyler, tüketim harcamalarını gönüllü olarak azaltabilirler ve doğrudan ya da dolaylı olarak, tasarruflarını, borç vermeyi sürdürerek ya da atıl nakitlerini artırarak yöneticilere sunabilirlerdi.
(II) Resmi enflasyonist politikalar başlangıçta zorunlu kaynakları, onları kullanabilecek olanlardan uzak tutabilirdi ve onları sonradan vergi ya da gönüllü tasarruflar aracılığıyla yetkililere aktaracak kişilere iletebilirdi.

(III) Makul ve kapsamlı bir vesika politikası, tüketimin merkezi kararlarla azaltılmasını sağlayabilirdi.
(IV) Artan vergiler halkın tüketim için kullanabileceği kaynakları azaltabilir ve onları yetkililere aktarabilirdi.

İlgili miktarların büyüklüğü ve bu yüzden ortalama (ve marjinal) tasarruf eğiliminin, özellikle de daha önce pek tasarruf yapmayan gruplarda keskin biçimde artması gereği karşısında Keynes enflasyona başvurmaksızın gönüllü tasarrufların savaşın başarıyla sürdürülmesi için zorunlu kaynakları sağlayamayacağına inanıyordu. Enflasyon, tüketimi azaltmada etkili bir noktaya yükseltilebilse de, bu noktadan sonra yeni fiyat artışları, bir gecikmeyle, ücretlerin dengelenmesi isteklerine yol açacaktı. Böyle gecikmeler ve savaşın bu mali yöntemle sürdürülmesi, tüm hoşnutsuzlukları, haksızlıkları ve vurgunculuklarıyla geniş ve sürekli fiyat artışlarını gerekli kılacaktı (JMK, IX S. 413-25)[8]. Tüketimi düşürücü bir araç olarak vesika politikasına gelince; Keynes bunun, kişisel tercihler açısından çok sınırlayıcı ve dolayısıyla hoşnutsuzluğu artırıcı olacağından ve yüksek gelirlilerin bir yolunu bulup herkesi kapsayan sistemden kurtulabileceklerinden ötürü sosyal açıdan adaletsiz olacağına ve böyle bir sistemin karmaşıklıklarının (hele henüz sabit miktar vesika sisteminin hakim olduğu bir dönemde), her önlemin kaynakları azami ölçüde savaş için ayırmayı hedeflediği bir dönemde büyük yönetsel sorunlar yaratacağına inanıyordu.

Böylece, ötekilerin elenmesiyle, mali önlemler, Keynes'in savaş dönemi mali düşüncesinin en önemli unsurunu oluşturmuş oldu. Yetkililer, vergilendirme aracılığıyla, kazanç sahiplerinin cari kaynakları üstünde savaş dönemi amaçları için egemenlik kuracaklardı. Vergi yükümlüsüne savaş sonrasında yapılmak üzere ertelenmiş ödemeler anlamına gelen kaynaklar üstündeki bu egemenliğin bir bölümü, ilk savaş sonrası ekonomik çöküşte, tüketimi artırmak için ser-

best bırakılacaktı. Ertelenmiş ödemeler şemasından kaynaklanan «zoraki tasarruflar» ve savaş sonrasında bir sermaye vergisi yoluyla bunların serbest bırakılması, savaş sonrasında gönüllü tasarruflar ya da enflasyonist finansman yöntemlerine göre çok daha eşit bir servet dağılımını garanti edecekti. Aynı anda, kendileri büyük çapta vesika konusu olan temel tüketim malları için bir sübvansiyon sistemi de işçi sınıfı ailelerinin bütçelerinde talebi istikrarlı kılacak ve aile yardımlarıyla birlikte savaş döneminde sosyal adalet açısından güçlü bir unsur olacaktı. Bu düzenlemeler demeti, vesika sistemi, temel olmayan tüketim mallarının ağır biçimde vergilendirilmesi ve gönüllü tasarrufların yardımıyla, bütün bir savaşın yükünü başarıyla karşılayacak kaynakları bireysel tüketimden sağlayacaktı. O sırada, fiziksel ve mali kontroller de savaş döneminde gereksiz yatırımları sınırlayacak ve başka kontrollerle de dış konum ayarlanacaktır.

Yalnızca hükümet hesaplarını dikkate alan Hazinenin dar bakış açısına karşılık Keynes'in önerileri, **Genel Teori**'nin sunduğu makro-ekonomik muhasebe çerçevesi içinde, özel önlemlerin uygunluğunu ve sorunun tüm boyutlarını ele alıyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu öneriler, sonradan kabul edilen mali politikanın candamarını oluşturdu.[9] 1941 Bütçe Raporundan sonra —bu, geniş ekonomik çerçevedeki ilk İngiliz bütçesiydi— Keynes, savaş dönemindeki çabalarının geri kalan bölümünü mali bakış açısının ayrıntılarını geliştirmeye harcadı. Bu çabasını, her zaman başarılı olmadıysa da, barış olasılıkları onu geçiş dönemini kolaylaştıracak önerileri geliştirmeye itene kadar sürdürdü. Öldüğü gün dahi, konusu normal koşullara geçişi sürdürmek olan başka bir bütçe politikası raporu yazmakla uğraşıyor olması çarpıcıdır. Bütçe politikası sorunlarına Keynes'çi yaklaşım, onun kamu işlerinin yönetimine en kalıcı katkılarından birini temsil eder.

1939'dan sonra yetkili makamlarca benimsenen vergile-

me ve döviz kontrolü politikalarının bir yansıması, faiz oranlarının 1914-18'deki rollerini oynayarak, ellerinde kısa vadeli sterlin birikimleri tutan yerli ve yabancılardan yetkili mercilere gerçek kaynak transferi sonucunu doğurmasının beklenmeyişiydi. Gördüğümüz gibi, 1920'li çöküş ve silahlanma yılları boyunca, Keynes düşük uzun vadeli faiz politikasını teşvik etmiş ve 1932 sonrasındaki fon politikasıyla resmi düzeydeki hareketsizliğin yol açtığı faiz artışına yüklenmiştir. Daha Hazineye girmeden önce, yetkililerde, savaşla ucuz paranın birarada gidebileceğini gösteren bir bakış ortamı yarattığından, ikna gücünün büyük olduğu apaçıktı. Bununla birlikte, savaş patladığında Merkez Banası faizinin anlaşılmaz bir şekilde ikiye katlanarak yüzde 4'e çıkarılması sonucu piyasada ucuz paranın sürekli olacağı doğrultusundaki beklentilerin kırılmasından ve ilk büyük savaş dönemi borçlanmasının görece başarısızlığından sonra Keynes'in gelişi, ucuz para konusunda Hazinenin sinirlerini sağlamlaştırdı ve onu, piyasayı daha iyi koşullara hazırlamaya ve böylece kısa vadeli borç talebinin yüksek tutulmasını ve uzun vadeli faizlerin savaş ertesinde düşeceği yolundaki beklentilerin güçlendirilmesini sağlamaya yöneltti. Buna ek olarak, Keynes'in faiz yapısının belirleyicileri konusundaki anlayışı (1930'lar boyunca Hazinenin sahip olmadığı bir şeydi) yetkili makamları eldeki çözümleri piyasa tercihlerine uydurmaya, böylece de uzun vadeli politika hedefleriyle uyumlu bir faiz yapısı sağlamaya teşvik etti. Mali denetimlerin rolü konusundaki görüşünde olduğu gibi, bu anlayış Keynes'in savaş sonrasına ilişkin önerilerine de uzanacaktı.

Savaş dönemi iç finansman politikasına ilişkin tartışmalarında Keynes daima savaş sonrcsı durumu da gözönünde tuttu. O, İngiltere'de savaş sonrası iç ekonomik politikanın gelişimini de, özellikle üç yönden etkiledi: çeşitli savaş sonrası politikaların toplam etkisini belirlemede kullanılan anı

liz yöntemi; 1944'deki İstihdam Sorunu Üzerine Rapor; ve 1945 Ulusal Borç Araştırması.

Düşünce yöntemi 1940-41 Bütçe tartışmalarına başarılı bir şekilde yerleştikten sonra, Keynes'in birçok ekonomik soruna makro-ekonomik yaklaşımı, başka politika oluşumlarında da kullanılmaya başlandı. Onun çerçevesini kullananlar, savaş dönemi potansiyel üretimini öngörme konusundaki kendi deneyimlerini izlediklerinden, başlangıçta yalnızca arz cephesiyle uğraşma eğilimindeydiler, ancak Keynes'in geçiş dönemindeki talep düzeyine ilişkin artan iyimserliğinin etkisiyle, savaş sonrası milli gelirini öngörmede, bağıntının her iki cephesini de dikkate almaya başladılar. Kaynaklar üzerine öbür düşünceler karşısında, savaş sonrasındaki dünyada neyin ülkenin «işine geleceği» konusunda yetkililere kabaca (ama öncekinden daha iyi) bir görüş sundukları için, Keynes'in savaş sonrası gelirlere ve faaliyet düzeyine ilişkin bu öngörüleri, yayınlanmadan önce, Beveridge sosyal sigorta önerilerinin Hazine ve Ekonomik Seksiyon tarafından geliştirilmesi türünden araştırmalarda kullanıldı. Beveridge deneyi, Keynes'in, Profesör Robbins'in ve Hükümet Sigorta Uzmanının Beveridge'de biraraya gelerek orijinal önerileri taslak aşamasında bir daha biçimlendirmelerine yol açmıştı.

Keynes'çi analiz yöntemlerinin sık kullanımı daha çok savaş sonrası siyasaya ilişkin tartışmalarda yer etti. **Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli**'nin sonrasında Keynes, İngiltere'nin iki savaş arasında yaşadığı yüksek işsizlik oranının yinelenmesinin bir açık ekonomide mümkün olabildiğince önlenmesinin gerekliliğine emindi. Bununla birlikte, Hazine görevlileri, belki kısmen iki savaş arasındaki deneylerinden ve kısmen de yüksek düzeydeki görevlilerin en «Keynes'çi»si Sir Frederick Phillips'in 1940 sonrasında çoğu kez Amerika'da bulunmasından dolayı, savaş sonrasına genellikle kötümser bakıyorlardı. İçlerinde en iyimserleri bile, ekonomik yönetimin, işsizlikte «savaş öncesi yüzde 10'luk en uygun

durum»dan daha iyisini sağlayabileceğinden kuşkuluydular. Bir keresinde, bir üst düzey görevlisi, Ekonomik Seksiyon üyesi James Meade'e, Seksiyonun savaş sonrası için tasarlanmış bir deflasyonist politikaya ilişkin tavrını soracak kadar ileri gitti.

Ekonomik gelişmeler üstüne Keynes'in görüşleri de zaman içinde değişti. 1920'de işsiz sayısı bir milyonda gezinirken genişleme politikasını savunuyordu; 1937'de ekonominin geleceği konusunda daha kötümser olmuştu ve işsizlik bu sayının epey üstündeyken ekonomik canlılığın sınırlanması doğrultusundaki önlemleri savundu. **Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli**'de bu kötümser hava sürmüştü ve savaş bittikten hemen sonra bir ekonomik çöküşün geleceğine inanmış gibiydi. F.A. Hayek'e göre, kitapçıkta, ertelenmiş ödemelerin geri verilmesi düşüncesiyle, buna verdiği ağırlık ve ilgili sermaye vergisi işte bu yüzdendir. 1943'e doğru yüksek talep düzeylerinin savaştan sonraki 10-15 yıl boyunca geçerli olacağını bekler duruma gelmişti ve 800 bin kişi gibi yüksek bir işsiz sayısını savaş sonrası milli gelir tahminleri açısından oldukça kötümser bir varsayım olarak görüyordu. Gelir düzeyini arz cephesinden hareket ederek tahmine çalışan meslektaşları, 1.2-1.5 milyon gibi yüksek işsizlik düzeyleri varsayma eğilimine girdiklerinde, Keynes, savaş sonrasında talep koşullarının böylesi tahminleri geçersiz kılacağını söyleyerek onlara sert bir biçimde karşı çıktı.

Bu koşullarda Keynes'in savaş sonrası istihdam sorunlarına daha etkin bir yaklaşım getirmek için kendini zorlamayışı, belki de şaşırtıcı değildir. Savaş döneminde aşırı zaman alan öteki uğraşılarının varlığında, başka işleri aksatma pahasına böyle bir çabaya girmesinin gereksiz olduğu inancındaydı. Bu inanç üç ayrı önkabule de yaslanır gibidir: bir sosyal sigorta politikasından farklı olarak, başarılı bir savaş sonrası istihdam politikası, somut anlamında pek az şey gerektirir, hatta savaş dönemi yasalarıyla dahi

da az ilgisi vardır; böyle bir politikanın başarısı ağırlıkla İngiltere'nin savaş sonrası dış ekonomik konumuna bağlı olacaktı ki, bu, giderek Keynes'in ilgi odağı oluyordu; ve böylesi bir politika için gerekli malzeme, esas olarak istihdam sorununa yönelik olmasalar da, çeşitli komitelerce dikkate alınmaktaydı. En önemlisi, işsizliğin, savaş sonrasında yetkili makamların yıllarca yüzyüze bulunacağı bir sorun olmayacağı inancındaydı.

Keynes'in görece düşük ilgisi konusundaki bir önemli nokta, Savaş Sonrası İç Ekonomik Sorunlar Komitesiyle (başlangıçta savaş sonrası istihdam gelişmelerini değerlendirmek için kurulan organ) ilgili ilk Hazine belgelerinin Hubert Henderson'un işi olmasıydı. Henderson 1930'larda iktisat teorisinde Keynes'ten esinlenen değişikliklere yakınlık duymamıştır ve savaş sonrası dünyada işsizlik sorununa herhangi bir çözüm bulma olanakları konusunda Hazinenin önde gelen kötümserlerinden biriydi. 1941'den sonra daha etkin bir çözüm için Ekonomik Seksiyon, özellikle de James Meade öncülük etmişti. Nitekim, bazı önerilerin, özellikle de Meade'in sosyal sigorta katkılarında karşı-çevrimsel değişiklikler konusunda getirdiği önerilerin geçmesini kolaylaştırmak için Keynes ağırlığını kullandı ve bunların Beveridge Raporuna, 1944 İstihdam Politikası Raporuna ve 1944 Sosyal Sigorta Raporuna sokulmasını zorladı. Bununla birlikte, Hazine içinde, resmi komiteler için ardarda düzenlenen hararetli Ekonomik Seksiyon raporlarına Hazineden budalaca düzeltmeler gelmesini önlemekten öte bir şey yapmasına gerek olmadığını hissetmiş gibidir. Keynes, bu düzeltmelerden birini, «az modern, süslü püslü giysilere bezenmiş Neville Chamberlain'den öte bir şey değil» şeklinde nitelemiştir. Keynes aynı zamanda gayriresmi olarak, Seksiyonun belgelerinin çok «akademik» hale gelmesini de önlemiştir. Savaş-Sonrası İstihdam Komitesi 1944 başlarında raporunu sunduğunda, Hazinenin hazırladığı bölümlerin «raporun öbür kısmından birkaç yıl önce yazılmış bir havada» olma-

sına rağmen, belgeyi «resmi görüşte bir devrim» olarak coşkuyla karşıladı. «Teorik iktisatın şimdi tam uygulanabilir olduğu bir noktaya ulaştığını» duyurarak, bu politika yürürlüğe girdiğinde «istatistikle gelen mutlulukta yeni bir çığır» açılacağını ifade etti.

Bu coşkulu karşılamadan sonra gelen White Raporuna Keynes'in katkısı sınırlı kaldı, çünkü savaş sonrası dış ekonomik politika konusunda bakanlık düzeyindeki ve başka resmi tartışmalara yoğun olarak katılıyordu ve 1944 Mart ve Nisan aylarında hastaydı. Bununla birlikte, T.S. Eliot'un daha önce değindiğimiz yorumuna ek olarak, 1944 sonlarında Sir William Beveridge'e söyledikleri, düşüncesinin ulaşmış olduğu nokta konusunda fikir verebilir: «Yüzde 3'lük bir işsizliğin hedeflenmesinde herhangi bir sakınca yok ama,» İngiliz ekonomisinin sarsıcı dış etkilere açık olması yüzünden «başarırsak da şaşıracağım».

Tam istihdamı sağlama konusunda tercih edilen yöntemle ilgili olarak, Keynes yatırımların uyarılmasına ağırlık vermenin daha iyi olacağı yolundaki, 1930'larda savunduğu görüşünde ısrar etmiştir. 1943 Temmuz'unda İngiltere Merkez Bankası müdürlerinden Josiah Wedgwood'a belirttiği gibi:

> Ortaya çıkan soru, neden büyük ölçekte yatırımı artan tüketime tercih etmek zorunda olduğum. Bu konudaki temel gerekçem, sermayenin doyum noktasına benzer bir yere henüz ulaşmamış olduğumuza inanmam. Sermayemizi maddi olarak artırsak, uzun vadede yaşam standartının yararına olacaktı. 20 yıllık geniş ölçekli yatırımdan sonra fikrimi değiştirmem gerektiği beklenirdi. Şu anda bile bu pek önemli bir sorun değil. Ancak savaştan sonraki ilk 10 yıl içinde —aslında bundan sonra da bir 10 yıl gerekli— konut harcamaları aleyhine olacak şekilde, gıda ve içkiye daha fazla harcama yapılmasını teşvik etmek kesinlikle toplumun çıkarına uygun değildir. Çünkü netice eninde sonunda bu olacaktır.

Buna bağlı bir başka nokta da, bu aşamada yatırım oranını etkilemenin, hem toplumsal, hem de politik açıdan tüketim oranını etkilemeye göre çok daha kolay olması. Kuşkusuz sağa sola dağıtarak tüketimi teşvik edebilirsiniz. Ancak bu, başka bir durumda insanların tasarruf edeceği ve yatırıma ayıracağı kaynakları vergilendirmeyle toplamak zorunda kalacağınız anlamına gelecektir ki, bu da varolan politik ve toplumsal ortamda çetin bir iş olur.

Belki bunun varolan politik ve toplumsal ortamdan kurtulmak için bir gerekçe olduğunu söyleyebilirsiniz. Ama konut ve kamu hizmetleri harcamalarının, onlardan kurtuluş için bir toplumsal devrim girişiminde bulunmayı gerektirecek kadar zararlı olduğu açık mı?

Filozof kralın halk için neyin en iyi olduğunu bildiği ve eşitsiz gelir dağılımı gereğini de beraberinde getireceğinden, birikimi, daha fazla birikimin gereksiz olduğu bir noktaya ulaştıracak şekilde teşvik etme doğrultusundaki varsayımı, uzun süre Keynes'in görüşünün bir parçası olmuştur. Herkes açısından elverişli bir yaşam standartına ulaşmak için gerekli birikim sorunu ortadan kalktığında, insanlar da ekonomik sorundan sıyrılıp «sonuçlara araçların üstünde değer verebilecek ve iyiyi yararlıya tercih edebilecek»ti. Toplumsal devrim ardından gelecekti. Ve sonra da serbest girişim güvenli biçimde yok olabilirdi.

Kendine has biçimde, Keynes'in savaş sonrası istihdam politikası tartışmalarına en önemli doğrudan katkısı, en geleneksel Keynes'çi çizgi, yani para politikası bakımından yatırımların uyarılmasını içeriyordu. İstihdam Politikası Raporu, para politikasının kullanımına ve sorunlarına pek önem vermemişti, ancak Başbakan Yardımcısı Attlee'den gelen bir savaş-sonrası sermaye vergisi raporu isteği bunu telafi etti. Oluşturulan Ulusal Borç Araştırma Komitesi, geniş ilgi alanı sayesinde, para politikası, borç yönetimi politikası,

sermaye vergisi ve tam istihdama katkıda bulunulacak şekilde bütçe bileşiminde değişiklikler üzerinde durabildi. Keynes'in dışında, James Meade ve Lionel Robbins gibi iki profesyonel iktisatcı daha komiteye üyeydi.

Komite, sermaye vergisi, ya da savaş sonrası gelecek konusundaki görüşleri 1940'dan sonra evrim geçiren Keynes'in deyişiyle «sermaye şakacılığı» üstünde pek az durdu. İlk aşamalarda para ve borç yönetimi sorunları öncelik aldı. Keynes, üç toplantıya «özel açıklama» niteliği vererek bu konularda ağırlığını koydu. İngiltere için geçiş dönemine özgü bir para politikası önerme noktasına gelmeden önce, tasarruf ve yatırım teorisine, faiz oranlarının belirlenmesine ve faiz oranları yapısındaki değişikliklere ilişkin olarak kendi yaklaşımını ortaya koydu. Önerilerini besleyen varsayımlar şunlardı:

(I) Gördüğümüz gibi, Keynes'in uzun süreceğini umduğu geçiş döneminden sonra, enflasyondan çok deflasyon daha beklenir bir tehlike olacaktı.
(II) Savaş sonrasında özel sermaye hareketleri üstünde döviz denetimi olağan işlerden sayılacaktı. İngiltere'nin durumunda, savaş dönemi sterlin birikimlerinin büyük bölümü sıfırlanmış ya da bloke olacaktı. (Bu konuda aşağıda daha çok açıklama bulacaksınız.)
(III) Geçiş döneminde, savaş dönemi tüketici vesikası, ana temel maddeler üstünde denetim, yatırım denetimleri ve yüksek vergileme korunacaktı.
(IV) Keynes, parasal ücret talepleri konusundaki değişen ortam yüzünden, tam istihdamın enflasyonist baskı yaratacağını kesin olarak onlamıştı. Belirttiği gibi, «etkinlik ücretlerini istikrarlı tutma hedefi (ne kadar çaba harcarsak harcayalım hissettirmeden yükseleceklerinden eminim) ekonomik olmaktan çok, politik bir sorundur.» Bu koşullarda Keynes, Avustralya Tam İstihdam Raporu üstüne bir yorumunda belirttiği gibi hareket etmişe benzer: «İnsan, yalnızca çözüm

bilmiyorsa bir tam istihdam ekonomisindeki ücretler sorununa gözünü kapar.» (Aralık 1944 ve Haziran 1945 tarihli mektupları.)

Para politikasını, kısa vadeli uluslararası sermaye hareketlerini yönlendirme görevinden ve temel anti-enflasyonist yüklerden kurtaran bu varsayımlarıyla ve sonraki tartışmalar için yapılan küçük ayarlamaları saymazsak **Genel Teori**'nin çizgisini sürdüren teorik yaklaşımıyla, Keynes, para politikasının, yetkililere uzun vadede azami hareket alanı bırakarak, kısa vadede resmi ve toplumsal ihtiyaçları karşılaması gerektiği görüşündeydi. Kısa vadeli amaç, yetkililerin istenir bir faiz yapısına karar verdiği ve halkın kullanılabilir borcu kendi likidite tercihlerince belirlenen biçimlerde tutabildiği bir durumla, uzun vade için elverişli beklentiler yaratmak için ucuz paranın korunması olmalıydı. Her ne kadar Keynes kısa vadeli faiz değişikliklerini kullanabileceklerini ve onun için daha da önemlisi, manevi ikna yöntemi kullanarak kısa vadeli ekonomik yönetimi destekleyici kredi kullanımı hacmini sınırlayabileceklerini kabul etmişse de, Hazine hiçbir şekilde kendi «karşı likidite tercihi»ni dayatmamalıydı. Eğer varolan uzun vade faizi, bir enflasyonist ölçekte uzun vadeli sermaye oluşumunu teşvik eder biçimde kronik olarak çok düşük bir hale gelmişse, tabii ki faizler artmalıydı, ancak bunun böyle olacağını ummuyordu. Bununla birlikte, her aşamada, faiz oranında olduğu gibi belirlilik bütün iç borçları parasallaştıracağından, piyasada bir ölçüde belirsizlik havası korunmalıydı. Kendisi için tuttuğu notlarda belirttiği gibi:

> Bridges [Araştırma'nın başkanı] diyor ki, herkes anladığı zaman oyun başlar. Aslında, yalnızca halk Hazinenin onu anladığına kanaat getirdiğinde oyun başlar.

Keynes'in faiz yapısını da içeren önerileri ve analizi genel

kabul gördü ve Sir Richard Hopkins tarafından düzenlenerek kaleme alınan (ve Hopkins'in ilk kez Araştırma boyunca okuduğu **Genel Teori**'den uygun alıntılarla donanmıştı) bir rapor 15 Mayıs 1945'de Maliye Bakanına sunuldu. Gerçi Keynes'in, kullanılan taktikleri onaylayıp onaylamayacağı bilinmiyorsa da, önerilerin, kesinlikle, Dr. Dalton'un 1945 sonrasındaki ucuz para denemeleri için bir temel oluşturduğu söylenebilir.

Savaş sırasında ve savaş sonrasından ölümüne dek geçen sürede Keynes'in gününün büyük bölümünü yutmasına ve muhtemelen başka her şeyden çok bunun zamanlamasıyla ilgili olmasına rağmen, dış mali politikaya yalnızca şöyle bir dokunmuş durumdayım. Yine yukarıda (bkz. S. 111-112) değinilen savaş finansmanının genel ilkelerini akılda tutarak, savaş sonrası planlamaya geçmeden önce savaş dönemi siyasasına kısaca bir göz atmak herhalde daha iyi olur.

Savaşın patlamasından kısa bir süre sonra, Keynes, her ne kadar büyük iç mali planıyla yoğun biçimde uğraşıyor ve fiziksel açıdan sağlam olmaktan uzak bulunuyorduysa da dış sorunların tartışılmasına fiilen girdi. Hazineye döviz kontrolü politikası üstüne bir uyarı raporu, Ekonomik Mücadele Bakanlığına Almanya'ya uygulanan ablukanın mali yönleri üstüne bir rapor ve Başkan Roosvelt'e, savaşın sürdürülmesinde Amerika'nın mali rolü konusunda, olayların baskısı yüzünden hiçbir zaman hayata geçirilmeyen bir rapor yolladı. **Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli**'nin basımından sonra, savaşın sürdürülmesi için İngiltere'nin denizaşırı varlıklarını koruyacak daha etkin bir döviz kontrolü politikasının gerekli olduğunu savunarak dış sorunlara eğilmeye başladı. Böylece, henüz Hazineye girmeden önce, daha sonra gerektiğinde uyguladığı şekliyle, dış mali politikayı yönlendirmek için bir ilkeler dizisi geliştirmişti. Bu ilkeler ve uygulamalar genellikle 1914-18 savaşının acı deneyiminin damgasını taşıyordu, çünkü dış mali konular üstüne not ve raporlarının çoğunda «geçen sefer», bazı hareket biçimin

rini önlemek ya da desteklemek için bir kanıtlama olarak sık sık ortaya çıkıyordu. Kısaca belirtirsek, Keynes'in ilkeleri şunlardı:

(I) İngiltere, etkin bir döviz kontrolüyle savaş kaynakları elde ederken, döviz rezervlerini ve gelecek için ayrılmış dış varlıklarını idareli kullanmalıydı. Öncelikle, savaştan ötürü piyasaları yok olmuş ve pazarlık güçleri düşük ülkelerden, dikkatli denizaşırı alımlar bu politikanın amacına destek olacaktı.
(II) Yetkili makamlar (I) deki dış varlıkların satışının savaş sonrasına uzanacak sonuçlarını en aza indirmeyi denemeliydiler.
(III) İngiltere, ortaya çıkacak bu yükümlülüğün savaş sonrası sonuçlarını yine en aza indirmeye dikkat ederek, sterlin alanı ve öbür ülkelerde azami dış kaynağa ulaşma olanağı yaratmaya çalışmak zorundaydı.
(IV) Düşmana karşı ekonomik mücadelede, İngiltere maddi önlemlere karşı mali önlemleri ön plana çıkarmalıydı. Özel olarak da, düşmanın kendi dış varlıklarını kullanmasını önleyemeyeceğine göre, önceden davranarak yaptığı alımlar, fiyat politikaları ve başka denetimlerle düşman yetkililerini, kaynaklarını gereksiz ya da oldukça pahalı alanlarda heba etmeye «kışkırtacak» girişimlerde bulunmalıydı. Aynı zamanda, yine benzer politikalarla İngiltere, düşmanın muhtemel ihracat gelirlerini asgariye indirmeliydi.

Keynes'in, düşmanın «kışkırtılması» doğrultusundaki ilkeleri savaş patlak verdiğinde reddedildi. Bununla birlikte, bütün diğer ilkeleri benimsenme olanağı buldu. Birkaç örnek vermek mümkün.

Keynes Hazine'ye girmeden, bir ölçüde onun yüreklendirmesinin bir sonucu olarak (rapor ve konuşmalarla, kendisine yakın parlamenterlerin Avam Kamarasında sorular sormasını teşvik ederek) İngiltere'nin döviz kontrolle-

rindeki açıkların çoğu giderilmişti. Giderilmeyenlerse, Keynes'in Hazineye girerken hazırladığı ilk raporlarından birinin konusu olmuştu. Uyarıcı raporunu ele almak için oluşturulan, bu ve benzeri sorunları ele alan Döviz Kontrolü Konferansı da kalan açıkların çoğunu kapattı. Bununla birlikte, Fransa'nın düşmesi ve ABD'nin dış mali sorunlarını çözebilmesi için İngiltere'nin yardımına koşacağı umudu (savaş patladığından beri Keynes bu umudu birçok resmi görevliyle paylaşmıştı), yalnız ve yalnız ülkenin varlığı tehdit altında olduğundan dolayı, İngiltere'nin dış varlıklarının üç yıllık bir savaşta tükenmemesi gerektiği yolundaki ilkenin terk edilmesini getirmişti.

Bu yüzden Keynes'in Hazinedeki ilk on sekiz ayı, 1941 Mart'ında Borç Yasasının kabulüne rağmen, genellikle, var olan döviz stokunun korunması ve dikkatlice idare edilmesinden çok, İngiltere'nin savaş gücünü ayakta tutacak döviz kaynaklarının bulunmasına ayrılmıştı. Yeni döviz kaynakları arayışının bir tamamlayıcısı da, İngiltere'nin dış varlıklarının şiddetle ihtiyaç duyulan nakitleri artırmak amacıyla kullanımının savaş sonrası sonuçlarını en aza indirgeme çabasıydı. Daha Hazineye girmeden önce, Keynes, dostu Samuel Courtauld'u, onun Amerika'daki yavru şirketi Amerikan Viskoz Şirketi'nin varlıklarını, geliri İngiliz Hazinesine gidecek şekilde dolar karşılığı tahvil çıkarmak için kullanmaya ikna etmeyi denemişti. Böyle bir tahvil ihracı, Hazineye çok gereksindiği dolarları sağlayacak, Courtauld'un yavru şirket üstündeki kontrolünü koruyacak ve şirketin satışını zorlayıcı yönde Amerikalılardan gelebilecek her girişimi de çekici olmaktan çıkaracaktı. Courtauld'dan olumlu bir yanıt almayı başaramamasına rağmen Keynes, açık satışa karşı, varolan varlıklar karşılığında borçlanma alternatifini ısrarla savundu. Keynes, İngiltere borç yardımını elde etmeden önce Bakan Morgenthau'nun bu tür varlıkların satışında ısrarlı olduğunu açıklamasından önce de sonra da bunu savundu. Ticari bağıntıların, patentlerin ve başka firma

lar arası bağlantıların önemine göre, böylesi varlıkların o günkü ve gelecekteki değerini azamileştiren borçlanma üstündeki ısrarı, Amerikan Viskoz'un sarsıcı bir fiyattan «gösteri» mahiyetindeki satışının da ortaya koyduğu gibi, mutlak bir başarı kazanmamıştı. Bununla birlikte, alternatif borçlanmanın tekrar tekrar gündeme getirilmesi, Keynes'in bu fikri 1941 başlarında Londra'daki Amerikalı görevlilere benimsetmeye çalışmasına fırsat verecek bir hava yaratmıştı. Bu tartışmalar, bazısı Keynes'in 1941'deki Amerika ziyareti sırasında gerçekleşen Washington temaslarıyla birlikte, İngiliz varlıklarının Amerika'nın verdiği borçlara karşılık gösterildiği iki büyük yükümlülük doğurdu. Bunlar, savaşın kritik bir aşamasında İngiltere'ye 425 milyon dolar sağladı. Benzer şekilde, İngiltere'nin tüm dış varlıklarını kaybetmiş ve böylece denizaşırı yükümlülüklerinin şekli konusunda Amerikan baskısına tamamen elverişli bir hale gelmiş olmasının kabul edilemezliği konusunda öteki Hazine danışmanları ve görevlileriyle birlikte Keynes'in yinelenen ısrarı, İngiltere'nin savaşı tek başına sürdürürken, «kasanın dibini kazır» durumda olduğu 1940 sonbaharının kapkaranlık günlerinde, sterlin egemenliğindeki birçok denizaşırı varlıkların panik halinde satışının önlenmesine katkıda bulundu.

Savaş dönemi uygulamaları ve anlaşmalarının savaş sonrası sonuçları üstünde Keynes'in sürekli biçimde durması, savaş dönemi dış finansmanının başka yönleriyle de ilgilenmesini getirdi. Newfoundland'a büyük miktarda doların borç olarak verilmesinin reddi için başarıyla diretti ve savaş sonrasında Kanada ile birleşmesini zorladı; Amerikan yardımını başka askeri ihtiyaçlar için ayırarak, İngiltere'ye savaş sonrasındaki zorlu geçiş dönemi açısından ihracat potansiyelini azamileştirecek şekilde elindeki döviz kaynaklarını kullanmaya başlama imkanı veren Borç Antlaşması'nın ikinci aşaması konusunda, ABD tarafı ile gerekli düzenlemeleri görüştü (Almanya ile Japonya'nın bozgunu arasındaki dönem); ve pek de başarı kazanamadan,

İngiltere'nin savaş sonrası denizaşırı yükümlülüklerini gelecekteki uluslararası ekonomik konumuna uygun hale getirmek için uğraştı.

Keynes'in İngiltere'nin savaş sonrası uluslararası ekonomik konumuna ilgisi, onu kaçınılmaz biçimde ülkenin başka ülkelere artan sterlin yükümlülüklerinden doğan sorunlarla ilgili tartışmalara çekti. İlk çabaları, Çin ve Yunanistan tarafından sterlin toplanmasını önlemeye yönelik olmuştu. Her iki ülke de savaş dönemindeki emisyon artışına sterlin desteği talep etmişti. Bununla birlikte, sterlin alanı ülkelerindeki (özellikle de Hindistan ve Mısır) duruma başlangıçta ilgisiz olmalarına ve 1942 Ocak'ında bile bu ülkelerin, savaşı, olağan ticareti finanse etmeye yetmeyecek düzeyde birikimlerle bitirebilecekleri konusundaki endişelerine rağmen, Keynes, bu birikimlerin büyüme hızını azaltmaya ya da İngiltere'nin savaş sonrası dış konumunu tehdit etmeyecek biçimde gelişecek hale getirmeye yönelik bir dizi önermeyle Hazinedeki meslektaşlarını bu sorunu düşünmeye yönlendirdi.

Daha önce mala çevrilmiş atıl kapasiteleri çekmek için böylece müttefiklerin kendi paralarıyla yaptıkları harcamaları rezervler açısından çok düşük bir maliyetle ve sterlin yığılması olmaksızın finanse ederken enflasyonist baskıları azaltacak ve yerel paralara güveni yeniden oluşturacak şekilde, Ortadoğu piyasalarında itibari fiyatının üstünde altın ve gümüş satma önerisi dışında, gelişen durum konusundaki önerilerinin çoğu Hint sorunu üzerine yinelenen tartışmalardan doğuyordu. Enflasyon ve değişen ticari hareket tarzları ve savaş dönemi savunma düzenlemelerinin özel niteliği Hindistan'da büyük sterlin birikimlerine yol açmıştı. İngiltere ve Hindistan'ın 1947 bağımsızlık çözümü yönündeki uyumlu hareketini çevreleyen politik gelişmelerin getirdiği kargaşa, savaş süresince çözüme giden yolları epey tıkadı.

Sonuçta, Keynes ve meslektaşları, sorunun üstesinden

gelmek için harcadıkları çeşitli verimli çabaları bir yana bırakıp, nihai çözümü savaş sonrasına ertelediler. Savaş durumundan barışa geçiş sırasında mali açıdan destek olması için İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşmasını izleyen tartışmalar sırasında Keynes'in Hindistan'a ve başka ülkelere ait birikimlerin serbest bırakılması konusundaki önerisi bakanlıkça uygun bulundu. Savaşın sonuna doğru 2 milyar 500 milyon sterlini aşan bu birikimler, Borç Antlaşması ile karşılıştırılabilir şekilde savaşı kazanan tarafın lehine sıfırlanacak ya da düşük veya sıfır faizle sırasıyla 1; 4; 8 oranlarında 5 yıl içinde aşamalı olarak serbest bırakılacak şekilde fon konusu olacaktı. Her ne kadar fiili ifade tarzı, dönemin gayriresmi anlaşmalarına ters biçimde, gerçek rakamlardan sakınmışsa da, Amerikan borç düzenlemelerinin koşulları bu çizgiyi büyük ölçüde izlemişti. Sonunda, çözüm, bu anlaşmaların ötesinde oldu. İngiltere'nin 1947'de dış konvertibiliteye ulaşma girişiminin başarısızlığa uğraması —ki kısmen Merkez Bankası ile bazı Hazine üyelerinin[10] tercih ettiği şekilde, centilmen anlaşmalarına güvenmeye dönüşün bir sonucuydu— ve savaş sonrası İngiliz-Mısır ilişkileriyle Hindistan'ın bağımsızlığının getirdiği sorunlar, yetkilileri 1970'lere dek sürecek olan bir savunmacı siyasa izleme noktasına getirmişti.

Amerika'ya borçlar ve geçiş dönemi finansmanı dışında, savaş sonrası dış ekonomik politika konusundaki resmi tartışmalara Keynes'in katkısı, esas olarak Bretton Woods kuramlarının (Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası) oluşturulması, temel malların fiyatlarının uluslararası düzeyde yönlendirilmesi için bir şema, İngiltere'nin savaş sonrası ticaret politikası ve 1915-19 deneyiminden sonra doğal olarak, müttefiklerin onarım politikası üstünde yoğunlaştı.[11] Yer darlığı yüzünden, her katkıyı ayrıntılarıyla ele almamız olanaksız, dolayısıyla, bundan sonraki sayfalarda bu konulardaki temel ilkeler üstünde durulacak.[12]

Savaşın başlangıcıyla Hazineye girişi arasında geçen dönemde Keynes, savaş sonrası uluslararası ekonominin şekli şemali üstüne fazla kafa yormamıştı. Bununla birlikte, 1940 sonunda, hem Enformasyon Bakanlığının, hem de Dışişleri Bakanı Eden'in, Almanya'nın Yeni Avrupa Düzeni konusundaki planlarına bir yanıt verme konusundaki talepleri Keynes'i bu sorunlar üstünde daha çok durmaya itti. Daha sonra Eden'in 1941 Mayısı sonundaki bir konuşmasında kullanılan «Alman 'Yeni Düzen'ine Karşı Öneriler» bunu izleyen çeşitli planlara ilişkin iyi bir gösterge olmuştur. «Öneriler»de aşağıdaki ilkelere dikkat çekilmişti:

(I) Birçok planı gerçekleştirecek araçlara sahip gözüken tek ülke olduğu ve büyüklüğü ve zenginliğiyle kendisini gözardı eden herhangi bir çözümü işlemez hale getireceği için, daha iyi bir savaş sonrası dünyanın yaratılması açısından, Amerika Birleşik Devletleri ile dostça işbirliği vazgeçilmez niteliktedir.

Bu ilke, Keynes açısından 1940 sonrasında iki doğal sonuç getirecekti:

(a) Savaş sonrası dünyanın birçok özelliğinden dolayı iddialı girişimleri başlatmak İngiltere açısından bir avantajdı. Çünkü bu şemalar Amerikalıları uluslararası işbirliği için karşı öneriler geliştirmeye ve böylesi önerilerle kendilerini bağlamaya itecekti. Eğer bu yükümlenme gerçekleşmez ve Amerikalılar etkin bir uluslararası işbirliğini reddederse, Keynes'e göre, uluslararası boyutu daha küçük olan çözümler için İngiltere'nin alternatif önerilerini desteklemek durumunda kalacaklardı.

(b) Her görüşmenin temel hedefinin Amerikan işbirliğini sağlamak olması zorunluluğundan dolayı, birçok durumda, hatta bir öneri demeti ortaya konduktan sonra bile, İngiltere adına görüşmelere katılanlar sonraki tartışmalar için epey geniş bir hareket alanına ihtiyaç duyacaktı.

(II) Savaş sonrasındaki her uluslararası para düzenlemesi,

başta sermaye hareketleri konusunda olmak üzere, döviz kontrolü mekanizmalarını kabul ederek malların çok yönlü bir temeldeki değişimini etkileyen parasal düzensizlikleri en aza indirerek, 1920-33 yıllarının **laissez-faire** uygulamalarından kesinlikle ayrılmalıydı.
(III) Ekonomik yönetimde ulusal özerkliği azamileştiren bir çerçeve içinde, istihdam, fiyat ve piyasa dalgalanmalarına karşı güvence sağlayacak önlemler gerekli olacaktı.
(IV) Para ve talep yönetimi konusunda savaş sonrasındaki kurumsal düzenlemeler, yaygın uluslararası ticaret ve dünyanın tüm pazarlarına ulaşabilme olanağı ile tutarlı olmalıydı.
(V) Savaş sonrasında Almanya'ya yönelik uygulamalar, bir politik durumu güçlendirme aracı olarak açlık ya da işsizliği içermemeliydi. İngiltere'nin savaş sonrası Almanya politikası, bu ülkenin ekonomik yeniden inşasını kolaylaştırmalı ve cezalandırıcı ya da engelleyici önlemler politik ve askeri alanlarda geçerli olmalıydı. Böylece Almanya, Orta Avrupa'nın politik istikrarı ve ekonomik sağlığı için vazgeçilmez olan ekonomik liderlik rolünü kazanabilmeliydi. Eğer İngiltere bunu yapmazsa, sonuç bölgedeki alternatif gücün, yani Sovyetler Birliği'nin egemenliği olurdu.
(VI) Savaş sonrası Avrupa için örgütlü bir bağış ve yeniden inşa yardımı gerçekleştirilmeliydi.

Bu ilkeler demeti, savaş sonrası uluslararası düzenlemelerle ilgili her tartışmada Keynes'in işine yaradı. İlk taslaklarından on sekiz ay sonra, İngiltere, savaş sonrası parasal düzenlemeler, mal politikası ve uluslararası ticaret için planlar hazırladı. İlk iki planın arkasında Keynes'in kalemi vardı, üçüncüsü James Meade'in eseriydi. Keynes'e göre, planların odak noktasında parasal düzenlemeler bulunuyordu, çünkü bunlar hallolmazsa hiçbir şeyin şansı olmazdı. **Hint Parası ve Maliyesi, Bröşür, İnceleme** ve **Refaha Giden Yollar**'daki parasal düzenlemeler üstüne eski denemelerin

ardından gelen Kliring Birliği, en iddialı olanıydı. Boyutu uluslararası ticaretin değerine bağlı olan bir kliring düzenlemesi doğrultusunda bir para biriminin oluşması fikrinden kopuşuyla; karşılaştırmaya dayanan bir kurala (bir ülkenin kotasıyla ilişkili olarak Birlik'ten alacağı-vereceği) göre döviz kuru değişikliklerine izin vermesiyle; gerek Birliğin boyutu, gerekse döviz kuru düzenlemesi kuralları ve sermaye hareketlerinin kontrolü aracılığıyla; uluslararası ekonomik düzenlemeler konusundaki sorumluluğun çoğunu, açık veren ülkelerden çok sistemde döviz fazlası olan ülkelere kaydırma girişimiyle[13] ve şemanın parçası olarak, hibe finansmanı, yatırım, mal istikrarı ve bir uluslararası polis gücünü içermesiyle, Kliring Birliği, eski denemelerin çok ötesine geçmişti. Üstelik bütün bunlar en mükemmel Keynes'çi ifadeyle kaplanmıştı ve yanlış anlaşılması mümkün olmayan yazarıyla bakanlıklararası komitelerin gazabından kurtulmuştu.

İngiltere'de Kliring Birliğinin ve öbür savaş sonrası şemaların hazırlık tartışmaları boyunca Keynes, uluslararası ekonominin sorunları için, başkalarınca tercih edilen Emperyal, ikili düzenlemelere karşılık, çok taraflı, liberal ve enternasyonalist çözümleri şiddetle savundu. Bununla birlikte, sadece doktriner olan ilkeler konusunda kötümserliği değişmedi; bu yüzden, nerede ortaya çıkarlarsa çıksınlar, onu, bazı meslektaşlarıyla (Amerikalılarla olduğu gibi) girtlak girtlağa getiriyorlardı. Tartışmalar boyunca, Keynes açıkça ortaya koymuştur ki, liberal çok taraflılığa, özellikle de ticaret politikası konusunda verdiği tavizlerin ölçüsü, neredeyse tamamen İngiltere'nin savaştan barışa geçişteki uluslararası mali sorunlarını çözmek için yapılan düzenlemelere bağlıydı. Bunlar için elverişli bir çözüm olmaksızın, savaşın getirdiği kayıplardan sonra, İngiltere liberal çizgide örgütlenmiş bir uluslararası ekonominin risklerini göze alamazdı.

Tabii ki planlar sonradan Amerikalılara gitti. Orada bu

görüşler ve daha az heyecan verici Amerikan önerileri üstünde uzun uluslararası görüşmeler yapıldı. Görüşmeler sırasında, savaş dünyası açısından Keynes'in zorunlu gördüğü ulusal özerklik konusu Amerikan önerileri nezdinde güçlenirken, İngiliz önerileri çerçevesinde zayıfladı. Amerikalılarla görüşme anları arasında, bu denli ilerlenmesinden ötürü bakanlara dua etme imkanı tanımak için istisnasız kesintiler oldu. İngiliz tarafında bu aralar Keynes'e ve onun savaş sonrasına ilişkin görüşlerini destekleyenlere, bazı Hazine görevlileri, çeşitli bakanlar ve İngiltere Merkez Bankasınca tercih edilen sterlin alanını temel alan ikili şemalara karşı, kendi liberal, çok taraflı düzenlemelerini daha büyük bir güçle yeniden savunabilmeleri için fırsat yaratıyordu. Genişleyen uzlaşmaya karşı olanlar onun kurumsal gerçekleşmesini önlemek için pek az fırsatları kaldığını anladıklarından, uluslararası görüşmeler uzadıkça, aralar daha da azap oluyordu. Aralık 1943 ile Mayıs 1944 arasında Keynes, daha sonra Uluslararası Para Fonu haline gelecek olan taslak düzenlemelerinin tartışılmasına sürekli olarak katılıyordu. Bir aşamada, hevesini yitirmiş bir meslektaşına durumu şöyle anlattı:

> Gidiş gelişlerle ilgili havayı yansıtmak tamamen olanaksız. Sadece Hoppy'nin [Sir Richard Hopkins] sakin elinin bir nebze düzene sokabildiği tam bir tımarhaneydi burası. Bakanlar bitmez tükenmez oturumlara katılıyor, karşılıklı saçmalıklarıyla birbirlerini çıldırtıyor; asıl sorumlu da Beaver, [Lord Beaverbrook —ya da Kunduz anlamında]. Yaklaşımı ve kafa yapısı canilikten başka bir şey değil... Bakanlar şimdi Ticaret Politikası için Para'yı bırakmış durumda ve, tahmin edebileceğin gibi, herşey yine karmakarışık.

Sonuç, Bretton Woods Konferansı ve Fon'la Banka için üstünde uzlaşılan bir plan olmuştu. Ancak kararlar **ad refe-**

rendum'du, parlamento onayını gerektiriyordu ve bakanlar İngiliz-Amerikan geçiş dönemi düzenlemelerinin maddeleri onaylanıncaya dek, bunları uygulamaya koymayı reddetmişti. Bu yüzden 1945 yılı boyunca Fon, ortaya çıkan ticaret politikası uzlaşması ve geçiş dönemi desteğine İngiltere'nin yaklaşım biçimi üstünde gümbürtü sürdü. Aralık ayında, Borç Antlaşmasının imzalanmasından sonra, Borç ve Bretton Woods antlaşmaları Parlamentonun onayına sunulup ticaret politikası görüşmelerinin ilerlemesi umudu ifade edildiğinde olaylar doruk noktasına ulaştı. Keynes yine, bir özel mektupta, bu kez, Amerikalılarla ve Whitehall'la neredeyse üç ay süren görüşmelerde yakın bir çalışma içinde bulunduğu Washington Büyükelçisi Lord Halifax'a durumu şöyle anlattı:

> Cehalet bulaşıcıydı. Konu halkı ilgilendirdiği halde, hiç kimse yapılmış olanları açıklama zahmetine katlanmamıştı. İşin içindekilere gelince; öylesine bulanık bir ortam oluşmuştu ki, Başbakan ve Merkez Bankası Başkanı gibiler ne verip ne aldığımız konusunda yalnızca belli belirsiz bir fikir sahibiydiler...
>
> Bununla birlikte, asıl tehlike, cehalet değildi. Büyükler açısından bunun olağan, halk açısından da önlenemez ve aslında oldukça doğal bir şey olduğu kanısındayım. Her iki siyasi parti teknik ayrıntılarla ilgisi olmayan sorunlar üstünde bölündü; ve her iki parti yöneticileri de liderliğin toptan terkinin en iyi yol olacağına karar verdiler. Sosyalistlerin bir bölümü, her koşulda anti-planlamaaa çok keskin bir **laissez-faire** kokusu aldıklarını düşündüler...
>
> Muhafazakarların bir bölümü —ki Max'ın [Beaverbrook] önderliğindeydi ve Winston'a [Churchill] çok yakın olan başkalarınca da desteklenmişti— önerilen Ticaret Politikasının gelecek açısından ciddi, özlü bir politika olarak

ağır basamayacağına ve bunun, sterlin alanının açılmasıyla birarada, bir imparatorluk ekonomik bloku fikrini köşeye sıkıştırdığına kanaat getirdiler.

Bu koşullarda Keynes'e, 25 yıl önceki Cassandra rolünün tersine birçok açıdan devlet adamlığı ve tasarı hazırlamaktaki ustalığının bir ürünü olan resmi politikayı, görüşmelerden döndükten hemen sonraki gün Lordlar Kamarasında parlak bir konuşmayla savunmak ve açıklamak kalmıştı.

Savaşın sonu, düşmana ne yapılacağı sorununu da gündemin başına getirdi. Ama daha önce belirtildiği gibi, Keynes'in 1940 «Öneriler»i, Alman ekonomisinin yeniden inşasını ve ekonomik cömertliği savunarak, konuya oldukça genel ifadelerle değinmişti. Bununla birlikte, sorunla ciddi olarak uğraşması için bir yıl daha geçmesi gerekti. Önce, bakanları ve görevlileri, planlamayla doğrudan ilgilenenlere bir tasarı içinde genel ilkeler sunmayı kabul etmeleri için iknaya çalıştı: «Bakanlar, önemli olan tek şeyin... geçen seferki yanlışları önlemek olduğunu varsaymamalıdır.» Tartışma başlatma amacındaki bu deneme pek başarılı olmadı ve görevlilerle gayriresmi tartışmaların ötesinde, bir Bakanlık memorandumu, Tazminatlar ve Ekonomik Güvenlik Bakanlıklararası Komitesinin (Malkin Komitesi) kuruluşunu sağlayana dek fazla bir şey olmadı. Komitenin 1942 Kasımı ile 1943 Haziranı arasındaki 38 toplantısında Keynes, iki Hazine temsilcisinden biriydi.

Komite tartışmaları sırasında Keynes, politikaya egemen olması gerektiğini düşündüğü ilkeleri açıkça ortaya koydu ve meslektaşlarını başarıyla ikna etti. İlk ilkesine göre, ne İngiliz hazinesi Almanya'ya destek olmalı ne de İngiltere mali yardım aracılığıyla tazminat ödeme kaynakları sağlamalıydı. Bu ilkeyle soruna yaklaşımı, zarar ve yardım ile işgal maliyetleri ve tazminatlar arasında ayrım getirmişti. Savaşın sonunun, yağmalanmış mülkiyet ve düşmanın ulus-

lararası iflasının ilanıyla Almanya'nın savaş öncesinde ve sırasında sahip olduğu uluslararası mali ilişkilerinin ve yükümlülüklerinin temizlenmesini getireceğini kabul etmişti. Arkadan gelecek işgal döneminde, Almanya'nın üretimi üstünde ilk yaptırım, yerel işgalle koruma ve onarım harcamaları olacaktı. Görece kısa olacağını varsaydığı bu dönemde, müttefikler, eğer Almanya'nın yaşam standartını garanti edilen bir düzeyin altına indirmez ya da Almanya'nın üretim kapasitesini orantısız bir şekilde azaltmazlarsa; önceden belirlenen azami miktarda aynî mal ve hizmet elde edebilirlerdi. Kuşkusuz, işgal, koruma ve onarım masrafları bu tür aynî tazminatları tamamen olanaksız hale getirebilirdi. İşgalden sonra, borç antlaşmasına göre kendi silahlı kuvvetlerine sahip olamayacak ve böylece savunma harcamalarının yükünden kurtulacak olan düşman, büyük güçlerin ya da bir uluslararası kuruluşun savunma ve barışı koruma maliyetlerine bir ihracat vergisiyle katkıda bulunacak ama artık başka tazminat ödemeyecekti. Bu çerçeve, tartışmalar sırasında Komitenin işine yaradı ve 31 Ağustos 1943'deki raporuna temel oluşturdu. Keynes 1943 sonbaharındaki Amerika ziyaretinde, savaş sonrası sorunlarla ilgili Amerikalı görevlilerle uzun görüşmesinde bu rapordan yararlandı.

İngiltere'nin tazminat politikasına temel oluşturabilecek bu umut verici başlangıçtan sonra olaylar akıp gitti. Resmi görevliler sorunlara alternatif yaklaşımları tartışmaya devam ettiler, ancak bakanlar ortaya çıkan çözümler üstünde bir sonuca ulaşamadılar. Keynes konuyla ilgili çeşitli Hazine görevlilerinin çalışmasına ilgisini korudu, ancak ikinci aşama tartışmaları için Washington'dayken Amerikan Hazinesince hazırlanan ve Almanya'nın sanayiden yoksun bırakılmasını hedefleyen Morgenthau planının bir taslağını elde edene dek daha fazlasını yapmadı. Planı Morgenthau ya da White'la resmen tartışmış olduğuna dair ortada bir kayıt yoktur. Ancak böyle bir planın varlığı İngiltere'nin çözüm

leri bakanlık düzeyinde reddetmesi ve ikinci aşama görüşmelerinin sonunda Başkan Roosevelt'le Almanya'nın savaş sonrası durumu üstüne yapılan bir tartışma Keynes için kötü bir durumun habercisi olmuştu. Londra'ya dönüşünden kısa bir süre sonra yazdığı gibi:

> Bu sorunun tümünde beni en çok dehşete düşüren şey çözümlerin, onlar üstüne sürekli ve yoğun biçimde kafa yormamış olanlarca (ilk ağızdan yaptığım konuşmalardan tanıyorum hepsini) sonuca ulaştırılacak olması...
>
> ... Çünkü, aslında, **iyi bir çözüm yok.** Üstünde konuşulmuş olan **tüm** çözümler sadece kötü değil, çok kötü.
>
> Kuşkusuz, geçen seferki **aynı yanlışları** yapmaktan sakınmalıyız. Ama bu pek **teselli değil.**

Kötümserliğine rağmen Keynes sorunun tartışılmasına katılmaktan geri durmadı. Sorunları netleştirerek, Almanya'nın ayakta kalmasını sağlamak ve ele alınan çeşitli önerilerin mali sonuçları üstünde daha kesin düşünülmesi için uğraştı. Sonuçta, Yalta kararlarını (alışıldığı gibi, resmi planları hesaba katmayan kararlarla) tamamlayacak olan Moskova Konferansına katılan İngiliz heyeti için gerekli talimatların hazırlanması çalışmasının içinde buldu kendini.

Almanya'nın askeri işgalinin ilk aşamalarıyla Yalta ve Potsdam'ın sonuçları ona cesaretini kaybettirmişti. Tazminatlar, müttefiklerin Almanlara asgari bir yaşam standartı konusundaki garantileriyle tutarsız olduğundan, Profesör Calvin Hoover 1945 Kasım'ında varolan siyasaya karşı düşüncelerini açıklamasını istediğinde, Keynes 6 Aralık'da onu şöyle yanıtladı:

> Daha önceki aşamalarda bu konudaki tartışmalarla gerçekten ilgiliydim. Ancak sonradan, hassas ve hat-

ta mümkün bir sonuç konusunda öylesine umutsuzluğa düştüm ki, bu denli tatsız bir konudan giderek uzaklaştım. Bu konuda bir yıl önceki, hatta daha da önceki özgün fikirlerimiz kanımca çok kötü değildi. Ancak, sadece çok belirli nedenlerden dolayı, dikkate alınmadılar... ve... şimdi, sadece bir politika değişikliği büyük felaketleri önleyebilir.

Korkarım ki, bu görüşlerim aramızda kalmak zorunda. Görüşlerimi kamuoyuna iletme özgürlüğümü bütünüyle kazanabilmem için, başka konulardaki resmi bağlantılarımın mutlaka kesilmesi gerek. Belki de o gün pek uzak değil, ama şimdilik, her halükarda, yarım-yarı-resmi bir görevli gibi davranmak zorundayım. Şimdi vicdanım pek rahatsız değil, çünkü, belirttiğim gibi, geçen seferki gibi konunun sorumluluğunu paylaşmıyorum. Ve yine çünkü, bu kez İngiltere'de de Amerika'da da çoğunluğun benim görüşlerimi paylaştığına inanıyorum; oysa geçen sefer, boşlukta bağıran biriydim ve bu yüzden de çığlık çığlığa bağırmak zorundaydım.

O dönemde Keynes Hazinede, savaş döneminde gösterdiği faaliyet düzeyini giderek azaltmayı umuyordu. Bunu tam anlamıyla hiçbir zaman başaramadı. Tam 4 ay kadar sonra, Bretton Woods kurumlarının ilk toplantısından hayal kırıklığına uğramış bir halde öldü.

7 Sonuç

Keynes'in meslek yaşamına ve çalışmasına yeniden bakarken, insanın aklına, bu kitabın muhtemel sonuç bölümleri açısından bir sürü şey geliyor. Bununla birlikte, etkisi bir yana bırakılırsa, o, çok yönlülüğüyle ve «yalnız 'Keynes'» olmaktaki ısrarıyla, bütün basit düzenleme biçimlerinin ve kategorilerin dışına çıkıyor. Sonunda, Keynes'in o alanda yapmış olduğu denemelerin çoğuyla karşılaştırılabilir nitelikte olan, Austin Robinson'un kısa biyografi sanatına katkısının şu son satırlarının tekrarıyla yetinilebilir: «Maynard Keynes kesinlikle eşsizdi.»

Yine de, başlamanın en iyi yolu, yaptığı her şeydeki karşılıklı etkileşim ve değişimle sürekliliğin yanyanalığını vurgulamaktır. Çünkü, çalışmasının bütününde sık sık görülen çağdaşlık, hatta devrim iddialarına rağmen, kendinden öncekilere ve ilk inançlarına bağları oldukça güçlüydü. Örneğin, varolan toplumsal düzenin dayanıksızlığının vurgulanması, bu düzeni korumanın en iyi aracı olarak akıllı işletmeciliğe olan ilgisi, İngiltere'de politik kurumlar ve kamuoyu oluşturma yöntemleriyle birlikte «Harvey Road Önkabulleri» ve bireye verilen önem bütün çalışmasına yansıyordu.

Orta Avrupa'nın ekonomik örgütlenmesine yönelik aynı bakış biçimi, **Barışın Ekonomik Sonuçları**'nı ve 1945 sonrasında Almanya'nın ele alınışı konusundaki önerilerini de

kaplamıştı. Marshall'ın yeniden ele aldığı biçimiyle, Fisher'ci değer formülünü andıran şeye olan aynı bağlılığı ilk yazılarında da vardır; **Para Reformu Üstüne Broşür**'de de, **Refaha Giden Yollar**'da da, İkinci Dünya Savaşında ideal uluslararası para düzenlemeleri konusunda Profesör Hayek ile sürdürdüğü tartışmalarda da. Büyük ölçüde Marshall'cı olan o aynı analiz yöntemleri, Marshall ve halefleri **Genel Teori**'deki gibi eleştiri hedefi olduğunda bile tüm çalışmasına yayılmıştı.

Bu süreklilik içinde deyim yerindeyse, bir toplumsal düzen görüşü diye adlandırılabilecek şey içinde yönetime duyulan ihtiyaç, yönetsel kurumlara ve yönetim sonuçlarına bakış açısından değişim de sürekliydi. Keynes'in ulusal para yönetiminin uygun rollerine, yöntemlerine ve hedeflerine bakışı bu açıdan çok iyi bir inceleme alanıdır; çünkü kurumları ve zorunlu istikrarı vurgulayan **Hint Parası ve Maliyesi**'nin uzun vadeli Ricardo'cu -Marshall'cı bakışından, 1920-1927 dönemindeki kısa vadeli faiz oranları aracılığıyla etkin yönetime, oradan da 1928-1932'deki asıl olarak uzun vadeli faizler kanalıyla etkin yönetime geçerek, 1932'den sonraki yıllarda kısa vadeli parasal ödemelerle tamamlanan uzun vadeli faiz yönetiminin karşılıklı etkileşimine sıçrayışını bu alan açıkça sergiler. Vurgulardaki bu kayma, değişen koşulların, yeni sorunların ve zorlu bir düşünsel çabanın karşılıklı etileşiminin bir sonucuydu. Keynes, şaşmaz bir şekilde, yeni koşulları ve sorunları önce eski analiz araçlarıyla ya da bunların küçük çaplı uyarlamalarıyla ele almayı dener, ve ancak, eğer bunların eldeki özel sorunlar karşısında yetersiz kaldıkları kanıtlanırsa uygun değişiklikleri yapardı, o kadar.

Peki ama, hem zamanının hem de zamanımızın iktisatı üstündeki etkisi neydi? Bu noktada en iyisi iki dönemi birbirinden ayırmaktır; böyle yapmamızın biricik nedeni, yanlışlığa yol açmasa da, iktisadi analizin farklı kollarının gelişiminin her ikisini de karmaşık bir hale getireceğidir.

> Onun analizini kısmen de olsa kabul etmeyenlerimiz bile hiç kuşkusuz düşüncelerimizde ondan etkilendik ve bugün, daha önce hangi noktada olduğumuzu tam anlamıyla bilmemiz oldukça zor. Şimdi, her zaman bilmiş olduğumuza inandığımız şeylerin hiç de az olmayan bir bölümünü herhalde ona borçluyuz.

Bu sözcüklerle Profesör Pigou —ki Keynes'in çağdaş iktisata katkılarının en büyük hayranıydı— onun çağdaşlarına etkisini bir ölçüde özetlemiştir.[1] Çağdaşları üzerindeki etkilerinden biri, sonuçta onunla aynı kanıya varsalar da varmasalar da, onları önkabullerini yeniden düşünmeye ve ileri sürdüklerini yeniden biçimlendirmeye, genellikle de süreç içinde değiştirmeye yöneltmesiydi. Bir başka düzeyde, **İnceleme**'nin ya da **Genel Teori**'nin yayınlandığı dönemde iktisatçı niteliği kazanmakta olanlara etkisi, bazen Chapman'ın **Homer**'ine Keats'in ya da Wordsworth'ün Fransız Devrimine ilk bakışta duydukları tepkiye kapılanlar üzerindeki etkisiyle karşılaştırılmıştır. Buradaki vurgu, heyecan ya da özgürlük kavrayışı üstündedir. Yalnızca 1930'ların ekonomik çöküşünün derinliklerinde değil, 1919'da da gerçek sorunlara bağlılık, bu ikinci düzeyle birçok kez birleşir. Austin Robinson, Keynes'in etkisinin bu yönünü 1972'deki bir tartışmada şunu hatırlatarak özetlemiştir:

> Keynes'i ilk kez 1919 sonbaharında gördüm. Geçimimi klasik bir akademisyen olarak sağlamam gerektiğini, bunun da oldukça zor olduğunu düşünen kolejimi memnun etmek amacıyla savaşta uçakları uçurmayı denemekten vazgeçerek Latince ve Yunancayı yeniden denemeye karar vermiştim. Livy üstüne bazı dersleri kestim; gidip Keynes'in barışın ekonomik sonuçları konusundaki derslerini izledim. Onu hâlâ orada, dershanede genç bir adam olarak görebiliyorum. Dünyaya, Barış Antlaşmasının haline öfkesi, dünya konusundaki endi-

şesi, bize anlattıklarının önemi; hepsi belleğime çakılı. Bu birkaç ders bile, benim ilgi alanımın klasikler değil, iktisat olduğuna karar vermeme yetti.

...Gerçekten birinci sınıf öğretmenler olan Pigou, Dennis Robertson ve ötekilerden —eğer becerebildiysek— profesyonel iktisatçı olmayı öğrendik. Ama Keynes'ten farklı bir şey öğrendik: dünya üstüne kafa yormamız, onun için endişe duymamız gerektiğini; eğer dünyanın sorunlarını doğru bir şekilde ele alacaksak bunu biraz oturaklı bir düşünsel çabayla yapmamız gerektiğini... eğer dünya konusunda biz kafa yormazsak başka hiç kimsenin de yormayacağını...[2]

Keynes'in dünyaya karşı tutkulu ilgisi ve sıkıntıları, gördüğümüz gibi, onu kuşağının büyük ekonomik tartışmalarının pek çoğunun içine itti. Kamuoyu tartışmasının havası Keynes'in bir tartışmacı olarak kuşku götürmez yeteneklerivle birlikte, kaçınılmaz olarak ışıktan çok hararet verdi. Bununla birlikte, sorunlar ve Keynes'in onların tartışılmasına yaptığı katkılar, iktisatçıları daha önceden rastlanmadık ölçüde siyasa sorunlarına soktuğu kadar, konulara Keynes'çi usavurma denilebilecek bir şekilde yaklaşan bir iktisatçı kuşağını da iktisat bilimine hediye etti.

Bazıları, özellikle de A.C. Pigou ve Dennis Robertson, Keynes'le olan tartışmalarında kaçınılmaz şekilde yara aldılar. Pigou, **Genel Teori**'den önce Maliye Bakanına, altın standartına savaş öncesindeki paritede dönülmesini tavsiye eden 1925 raporunun (bilinmeyen) baş tasarımcısı olarak Keynes tarafından iğnelendi. Yine de Ekonomik Danışma Konseyinin İktisatçılar Komitesinde, **The Times**'a ortak mektupların yazarları olarak ve akademik meslektaşlar olarak sık sık işbirliği yaptılar. Keynes onların **Genel Teori** konusundaki karşı çıkışlarını kabul etti, ama Pigou'nun eleştirisi temel düşünsel sorunlardan çok, Keynes'in Marshall'a yüklenmesinden alınmış olarak bu noktada yoğunlaşınca

Keynes'in canı sıkıldı. Yine de, her iki tarafın duyguları hemen düzeldi. Yazışmaların gösterdiği gibi, her ikisi de birbirlerine karşı çok saygılıydı ve Keynes, teorilerinin kabulü konusundaki endişesine rağmen, Pigou'nun itibarını korumakta kusur etmedi. Keynes, yaşamı boyunca **Genel Teori**'nin düşünsel sorunları konusunda Pigou'yu ikna etmeyi başaramadı; tıpkı her ikisinin de belirli bir zevk duyduğu yoğun yazışmalara rağmen R. G. Hawtrey'i ikna edemediği gibi. Her şeye rağmen karşılıklı saygılarını ve dostluklarını korudular.

Dennis Robertson'la durum farklıydı. Robertson'un kabul ettiği düşünsel farklılıklar konusundaki üzüntüsünün gerçek ve önemli olmasına rağmen, aralarındaki farklılık yalnızca düşünsel olsaydı, belki fazla bir sorun olmayabilirdi. Ama bu aşamada kişilikler devreye girdi. Ürkek, çekingen biri olan Robertson, 1914 öncesinde Keynes'in öğrencisiydi. 1920'lerde yakın çalışma arkadaşı oldular. Keynes geleneksel teorinin «egemenliğinden kurtuluşu»nun tohumlarını 1925'de Robertson'un **Banking Policy and Price Level** (Bankacılık Politikası ve Fiyat Düzeyi) üstüne tartışmalarıyla attı. Kendi iktisatçılığı da dahil, her zaman kuşkularla dolu bir kişi olan Robertson, birçok açıdan Keynes'in söylediklerine de karşı çıktı, tartışmaya mı, dostluğa mı boyun eğeceğine karar veremedi. Sonuçta Keynes'in bakış açısının ayrıntılarının gereksiz noktalarıyla uğraştı durdu, bu kuşkularını kendi konumunun tumturaklı bir savunması olarak kullandı ve bu yüzden ilişkiyi daha da zorlaştırdı. Eğer her şey burada kalsaydı, ilişkileri yine de sürebilirdi. Ne var ki, tartışmalarını Cambridge yaşamının başka alanlarına da taşıdılar ve sonuçta Robertson'u Londra'ya sürükleyen ciddi bir kopma oldu. Savaşla birlikte bir yakınlaşma vesilesi doğdu: savaş sonrası uluslararası mali politika konusunda yakın işbirliğine girdiler ve Keynes, Robertson'u Pigou'nun halefi olarak önerdi. Yine de kuşkular ve şüpheler hep ortada kaldı.

Ekonomik politika ile, ekonominin etkin yönetimiyle ilgilenmek, Keynes'in, kullanılmaya hazır ekonomik modellerin gerekliliğini vurgulaması anlamını taşıyordu. Teorisini mümkün olan her yerde, eldeki ya da bulunabilecek istatistiklere dayandırdı. **İnceleme**, belki de bu sürecin işleyişini görmek için elimizdeki en iyi örnektir. Bunun, çağdaşları üstünde pek çok etkisi oldu. Öncelikle, kullanılabilir istatistik serilerini geliştirmeye çalıştılar. İngiltere sözkonusu olduğunda, buradaki klasik durum milli gelir muhasebesi konusundaki çalışmalardı ve bunlar, Bowley ve Stamp'ın ilk çalışmaları üstüne bina edilerek, **İnceleme** ve **Genel Teori** ile savaş dönemi gereksinmelerinin etkisi altında, Colin Clark, Ervin Rothbarth, Richard Stone ve James Meade'in ellerinde savaş sonrasındaki tanınabilir biçimini aldı. İkincisi, Keynes'in çağdaşları, Keynes'in ortaya koyduğu sistemlerdeki farklı parametrelerin boyutunu ya da farklı bağıntıların biçimini kestirmeye çalıştılar. Bu alandaki en verimli çalışma herhalde Richard Kahn'ın **Lloyd George Bunu Yapabilir Mi?** de Keynes'in önerdiği borçla finanse edilmiş bayındırlık işleri şemalarının getirdiği birincil ve ikincil istihdam arasındaki bağıntıyı ortaya çıkarma denemesiydi. Keynes, çağdaş ekonometrinin ilk gelişme dönemlerinde çalışmanın meyvelerini de topladı, çünkü Keynes'ci bağıntıların tahmin edilme ve denenme süreci onun iktisatçılar üstündeki etkisini genel olarak artırdı. Bu noktada, ilk ekonometricilerin yol ve yöntemlerini sık sık sorgulamasına rağmen, uygulamaya dökülebilmeleri için Keynes'in böylesi araştırmaları teşvik ettiği unutulmamalı. İkinci Dünya Savaşı sırasında iki yıllık bir süre için Ekonometri Derneğinin başkanlığını kabul etmiş olması da hiç şaşırtıcı değil. Nihayet, Keynes'in siyasaya olan eğilimi, birçok iktisatçının sonraki siyasa üretme deneyimiyle birlikte, gerek yaşamında gerekse daha ileride, ekonomik sorunlar konusundaki tartışmanın geniş biçimde politikleştirilmesi bir yana bırakılırsa, siyasa araçlarını siyasa hedefleriyle bağlantılı kılma çabaları biçiminde çağdaş-

ları ve çağdaş iktisat üzerinde sürekli etkili olmuştur.

Bununla birlikte, Keynes yalnızca ekonomik politika sorunlarıyla ilgili becerikli bir iktisatçı olsaydı, çağdaşları üstündeki etkisi, ekonomik açıdan karışık savaş arası ve savaş dönemlerinde dahi, çektiği dikkati sağlamaya pek yetmezdi. Bu etki, 1920 ve 1940'ların sonları arasında, iktisatçıların gelecekteki haleflerine ve ilgili öğrencilerine yönelik iktisat öğretimlerinde meydana gelen köklü değişiklikleri açıklamada da yeterli olmazdı. Çünkü, bu dönem boyunca, iktisatın farklı kollarında, temel dersler ve ilgili ders kitaplarında ayrılan zaman ve yer açısından fark edilir bir değişiklik oldu. Nitekim 1920'lerde Taussig'in **Principles**'ının üçüncü baskısı ticari dalgalanmalara 1147 sayfasının 36'sını, para konularına 192 sayfasını; Carver'in önemli kitabı ise ticari dalgalanmalara 584 sayfadan sadece 9'unu ayırmıştı. 1940'larda, Tarshis'in 700 sayfalık kitabının 200 sayfası milli gelire ve istihdam sorunlarına (dış ticaret sektörü hariç), 57'si paraya ayrılırken, Samuelson'un best-seller'i, 9 baskısının (Marshall'ınkinden bir fazladır) birincisinde 608 sayfasının 126'sını ilk konuya, 75'ini de ikinciye ayırmıştı. Tabii ki bu değişimin ardında, Keynes'in siyasa görüşlerinin ve kişiliğinin ötesinde başka etmenler de olmalıydı, çünkü değişimin boyutu da hızı da (1930'ların sonlarındaki metinler 1920'lerdekilere çok benzer) tarihsel olarak çarpıcıdır.

Ortaya çıkan değişim, bileşik iktisadi analizin sıralamasının bir düzeyde yeniden düzenlenmesini öngörüyordu: yatırımları peşine takan tasarruflardan, bağımsız harcamaların (yatırım, hükümet harcamaları ve ihracat) çarpan etkisivle gelir düzeyi ve dağılımındaki değişikliklerin nihai tasarruflarını da etkilediği bir alternatif sisteme geçiş. Vurgudaki bu değişimin kökeninde —ki ekonomik analiz ve siyasa üretme süreci açısından çok verimli olduğunu kanıtlamıştır— Keynes'in de **Genel Teori**'nin ilerki yabancı dillerdeki basımlarında yer alan önsözlerde kabul ettiği gibi, ege-

men Marshall'cı İngiliz geleneği içinde, para iktisatını, nötr bir para ekonomisinin geleneksel uzun vadeli analizinin kısa vadede anlamsız, uzun vadede de belki yanlış olduğu kısa vadeli döneme; belirsizliğin etkisiyle farklı piyasaların dışsal değişikliklere farklı hızlarda uyum sağladığı gerçek bir dünyaya taşıma çabası yatıyordu. Bu, sükunete ya da güvenli öngörüye dayalı eski iktisatı, bir belirsizlik iktisatı haline getirme çabasıydı. Bu çabada Keynes, iktisatçıları kendisiyle aynı görüşte olsunlar olmasınlar, bir dizi kavramla başbaşa bıraktı. Eski kavramlaştırmada genellikle bunların birtakım habercileri olmuştu, ama şimdi bu kavramlar iktisatçıların dünyaya bakış açılarını değiştiriyorlardı. Keynes çağdaşlarını, aynı zamanda döneminin ortodoks iktisatının büyük bölümüne damga vurmuş olan tek ve şaşmaz düzen alışkanlığını yitirme noktasına getirdi. Bir de, vurgusunu tekil piyasalardan, ekonomik davranışın bileşik biçimlerine kaydırarak, uzun vadeli ekonomik büyüme sürecini anlama çabaları için zemin hazırladı ve başlangıçta bunları etkin biçimde destekledi. Öyle ki, bu, onun ölümünden beri iktisatçıların çalışma zamanlarının büyük bölümünü tüketegelmiştir.

Ancak, Keynes'in, iktisata ölümünden sonra yaptığı etkiye dönmeden önce, ele almam gereken bir soru var: niçin Keynes? Çünkü, iki savaş arasındaki olaylar, tali de olsa, hatta tutarsız da olsa, geleneksel analiz yöntemlerini değiştirme, geleneksel teoriyi Keynes'in çağının sorunlarına uyarlama yönünde birçok başka denemeleri de gündeme getirmişti. Bunların en dikkat çekicisi, Marshall'ın İsveçli eşdeğeri Knut Wicksell'i izleyen bir iktisatçı okulu tarafından İsveç'te[3] ve Marx da dahil bir dolu etkinin belirleyicilliğinde Polonya'da ortaya çıkmıştı. Sözkonusu iktisatçılar da, eğer bir sınıflama amacı güdülürse, Gunnar Myrdal, Eric Lindahl ve Michal Kalecki'yi.

Öyleyse neden Keynes? Burada kolay yanıt, iktisatın bugün ve geçmişte ilk dili İngilizce olan bir konu olmanı.

aynı anda ya da birkaç yıl erken de olsa, bir başka dilde geliştirilen ilginç düşüncelerin dünya çapında kolay kolay kabul görmemeleridir. Ne var ki, bu açıklama önce İngilizcede ortaya konan fikirlerin sonradan etkisini yitirmiş olması karşısında pek yeterli değildir (Jevons'un günümüzdeki etkisini, Fransızca yazmış olan Walras'ınkiyle karşılaştırın) ve iktisatçıların yabancı dillerle ilgili kolaylıkları konusunda oldukça güçlü varsayımlar doğurur. Hayır! Fikirlerin Keynes'çi ifadesinin üstünlüğü başka yeniliklere dayalı olmalı. Bu, her ne kadar Kalecki'nin bu alandaki iddiası bazılarının gözünde aynı şekilde güçlü görünse de, bir ölçüde, işlevsel niteliklerinden ileri gelir. Bir ölçüde de, konuları daha derinlemesine incelemek isteyenlere bu temel yapılar üstünde ilerleme fırsatı tanırken, konuyla ilgili olarak yoğun biçimde bilgilenmemiş olanlara ekonomik sistemin işleyiş yasalarını, temel ders kitaplarında süregiden ağırlıklarından da anlaşılabileceği gibi, göreli olarak daha net açıklama yatkınlıklarından ileri gelir.

Bu bizi yine Keynes'e götürür. Eldeki sorunlarla boğuşan bir devlet memurunun konularıyla ilgilenen ve onun diliyle (sözcükleriyle) yazan uygulamacı bir politik iktisatçıydı sözkonusu olan. Aynı zamanda, karşı çıktığı teoriyi de anlamış olan bir teoriciydi; «birçok zihnin işbirliğinin, zaman ve deneyimin» (JMK, XIV, S. III), kendi öngörüsünün ürünlerinin en iyi ifade biçimini bulabileceğine inanmış olan bir teorici. Üstelik, birçok kişiden farklı olarak, ileri sürdüğünün doğru olmasına çok dikkat etmiş ve önceden söyledikleri konusunda çoğundan daha az kaygı duymuştu.

Yine de, Keynes'in, iktisatçıların değer yargılarını değiştirme çabasının tüm derinlik ve incelikleri, çağdaşlarının iktisat anlayışına girmedi. Bunu görmek için, çalışması üstüne savaş sonrasında yapılan değerlendirmelerden bazılarına bakmak yeterli. Biri şöyledir:

Böylesine etkin bir beynin iktisat teorisine herhangi

bir katkıda bulunmayı başaramayışı dikkat çekicidir ve yine, İnceleme'nin birinci cildindeki endeks sayıları tartışması ve [**Genel Teori**'deki] «kullanıcı maliyeti» konusundaki birkaç nokta dışında —ki bunlar en fazla, yalnızca kavramlar ve vurgu açısından yeniydi— saf teoriye hiçbir damga vurmamış gibidir.[4]

Savaş sonrasının ilk ders kitaplarının iç dengesindeki kaymaya yansımış olan analiz odağı değişikliği daha başlangıcından itibaren eski geleneklere bir yama biçimini almıştı. Bu şekildeki en tanınmış yamama, Walras'çı genel denge üstünedir. Bu, J.R. Hicks'in çalışmasının ve Avrupalı bilim adamlarının İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göçünün etkisiyle daha sonra canlanacaktı. 1940'ların başlarında ana hatları tamamlanmış olan bu ekleme, Keynes'çi analiz biçimlerinin siyasa tartışmaları ve uygulamalı ekonometrik çalışmalarla, temel iktisat eğitiminde kullanılmasına olanak tanıyacak kadar güçlü görünen bir sonuç getirmekle birlikte aynı zamanda Keynes ile klasiklerin, klasik temelde, Keynes'çi belirsizliğin varolmadığı takas ekonomisinde birleşmesine de olanak sağladı. Bu birleştirmenin başarısının nedenleri kuşkusuz çok çeşitlidir, ama içlerinde özellikle, konunun büyük çapta matematikselleştirildiği bir dünyadaki eski geleneğin gücü ve kendisi ısrarla tersini savunduğu halde, Keynes'in katkısının teoriden çok siyasa üstüne olduğu doğrultusundaki güçlü inanç önemlidir.

Bu yeni bileşimin, savaş sonrası iktisatı üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. Her şeyden önce **Genel Teori**'nin çabasına rağmen, para teorisi ve göreli fiyatlar teorisi, yinelenen makro ve mikro iktisat başlıkları altında bir üniversite programı kapsamında sık sık farklı kişilerce öğretilen birbirinden ayrı kutular içinde kalmışlardır. İkincisi, ortaya çıkan bu melez yapı içinde **Genel Teori** özel bir olguydu[5] —sendikaların hareket tarzlarının bir sonucu olan ücretlerin esneklikten yoksun oluşunun ve hisse senedi piyasasındaki alı-

şılmış güçlü beklentilerin sonucu olarak faizlerin esnek olmamasının eksik talep koşullarında bu iki fiyatın düşmesini önlediği, dolayısıyla da sistemin uzun vadeli dengesini sağladığı bir durum. Doğrusu, iktisatçılar bu «dengesizlik» halinin gerçek dünyanın durumuna büyük ölçüde uygun olabileceğini kabul etmişlerdi, ancak bu, onun teorideki küçük yerini değiştirmemişti. Üçüncüsü, Keynes'çi iktisat bu haliyle, hemen savaş sonrasındaki fazla talep döneminde, sabit fiyatlar iktisatı ile bir tutulur olmuştur; fiyat hareketlerini, bir genel ekonomik davranış tarzının parçası olarak talep fazlası dışındaki kavramlarla veya ücretler, istihdam ve fiyatlar konusunda bulunabilen istatistiklerin rastgele incelenmesiyle en geniş biçimde oluşturulmuş bir sendika davranışları teorisi olarak açıklama amacını güden bu bir tutma, onu da güçsüz bir konumda bırakmıştır. Fiyat davranışının bir kenara bırakılma durumuna dördüncü bir unsur daha eklenmiştir: modelin, paranın önemsiz ya da çok önemli olduğu bir model olması ve Keynes'çi iktisatın öncelikle vergi ve harcama politikasını konu aldığı yolundaki inanç. Bu inanç, konut yatırımı dışında, yatırımın para politikasındaki değişikliklere duyarsız olduğunu kabul eden ilk ekonometrik çalışmalarla güçlendirilmiştir. Enflasyon bazılarına sürüp giden bir sorun olarak göründüğünde, bir monetarist karşı devrim için zemin hazırlanmıştır.

Çoğu kişinin Chicago Üniversitesi'nde Milton Friedman'ın çalışmasıyla birlikte andığı bu karşı devrim, 1900-1920 yıllarındaki Cambridge Marshall'cı sözlü geleneğini hatırlatan Chicago miktar teorisine dayalı bir sözlü gelenekten doğduğu kabul ediliyorsa da, 1936 sonrasında Keynes'i geleneksel teoriye yamama yolundaki bir dolu çabaya ve iktisatta Keynes'çi devrimin esas olarak iktisat politikasıyla ilgili olduğu sanısına herhalde çok şey borçluydu. Monetarist dirilişi kaplayan ilk çalışmalar, çeşitli biçimlerde tanımlanan, sayısal para arzındaki değişmelerin sayısal gelir düzeyinin en önemli belirleyicileri olduğunu ileri sürmek için,

asıl olarak para-gelir bağıntısının (bunun köklerinin, **Genel Teori**'nin para talebine yaklaşımında olduğu söylenebilirdi) istatistiksel ölçümü üzerinde yoğunlaşmıştı. Ortaya çıkan tartışma (başlangıçta teorik olmaktan çok istatistiksel sonuçların tartışılmasına gömülmüştü) sürecinde analitik bir çerçeve geliştirme çabası da buna eklendi. Yakın gözleme dayalı bu çerçeve, Keynes'in özel esnek olmayan durumlarından koparıldı, egemen genel denge geleneğinin mülkiyetine geçiverdi. Orada, fiyat düzeyinin üstündeki etkilerinin ötesinde, nihai sonuç açısından paranın pek önemi yoktu. Bunun savunucuları, özellikle enflasyondan fiyat istikrarına ya da fiyat istikrarından deflasyona geçişi içeriyorsa, değişimli dönemlerin zor olabileceği kanısındaydılar. Bu kısmi zorluklar bir yana (uzun vadede para belirleyici değildi), sistem kendiliğinden «tam istihdam»a yöneliyordu. Eğer siyasa oluşturanlar yalnızca kısa vadeli yönetim için para sisteminin kullanımını durdururlarsa, mali politikanın, talep düzeyini etkilemek açısından (asıl etkileri kaynakların özel ve kamu sektörleri arasında dağılımını değiştirmek konusundaydı ve bu sorun geleneksel değer teorisinin araçlarıyla daha iyi incelenebiliyordu) görece önemsiz olduğunu kabul edeceklerdi ve bazı uzun vadeli parasal kurallar koyarlarsa her şey gayet iyi yürüyecekti. Bazı açılardan bu, iktisat teorisinin Keynes sonrası sentezinin mantıksal sonucuydu. Bu, teorik öncüller ve siyasa önerileri arasında, Keynes'in **Genel Teori**'sinde, Profesör Robbins'e övgü dolu dipnotuna eklemeye değecek bir uyum sağladı (JMK, VII, S.20 n). Denebilirdi ki, Keynes'in kendisinin ilan ettiği devrimi izleyen thermidor'un* ürünüydü bu.

Son yıllarda iktisatçılar arasında Keynes'in ortaya attığı soru tiplerine yönelik bir ilginin canlandığı görülmüştür. Bu canlanmanın kökleri çok çeşitlidir: ekonomik yönetimin etkinliğinden tatmin olmamaktan, Keynes öncesi çizgi ola-

* Robespierre'in sonunu getiren günler. (Ç.N.)

rak görülen, iktisat teorisinin artan oranda resmileştirilmesinden duyulan rahatsızlığa kadar uzanır. Canlanma, ilgili kişilerin önemsediklerine, geçmişlerine ve düşünsel eğilimlerine göre çeşitli biçimlere bürünmüştür.[6]

İngiltere'de Cambridge'de odaklanan, ama güçlü İtalyan bağlantıları da olan bir canlanmanın yaratıcıları ve ona katılanlar, **Genel Teori**'deki düşünsel çekiciliğin etkisi altındaydı ve onları izleyenler, Keynes'in geleneksel teoriye saldırısını daha da ileriye, **Genel Teori**'nin ihmal ettiği uzun döneme götürdüler. Bu denemenin, zamanla aldığı ilham dışında Keynes'çi yapılarla pek ilgisi kalmadı (en yaygın araçlarını Kalecki'den aldılar) ve araştırmacıları, sistemin kısa-vadeli günlük işleyişiyle uzun dönemli bağlantılarını giderek bir yana bırakıp uzun vadeli Ricardo'cu sorunlar olarak adlandırmanın yerinde olacağı bir yöne doğru kaydılar.

Başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri'nde odaklaşan ama her ülkeden iktisatçıların da giderek artan ilgisini çeken bir ikinci canlanmanın kökeni daha çok ampirikti. Bu akım, değişen ekonomik koşulların mali yansımalarıyla alışılmış milli gelir hesaplarında toplanan mal ve hizmet üretiminin ardında yatan «fon akımı» ile ilgilendi. Bu çalışma henüz, teorik bir çerçeveden çok bir uygulama biçiminde ortaya çıkmış olsa da. insanları kapitalist ekonominin hareket tarzıyla uğraşan son önemli teorik girişimlere, yani **İnceleme**'ye ve **Genel Teori**'ye yöneltmiştir. Aynı zamanda, mali sistemin Keynes'çi belirsizlik koşullarına tepkilerinin sonuçları sorununu da yeniden ortaya atmıştır ki, çağdaş iktisat teorisi bunun sonucunda ekonominin hareket tarzını modelleştirmiştir.

Üçüncü canlanmanın kökenleri genel denge sisteminde ve Keynes sonrası ortodoks uyumdadır. Genellikle iktisatçılara yönelik dergilerin en matematiksel olanlarının sayfaları arasında gizlenmiş olsa da, buradaki konu, değer ve para teorisinin birleştirilmesidir. Ekonomik sistem içinde bi-

reylerin eylemlerinden; değer teorisinin geleneksel ilgi alanından; ve kaba denge düzenine rağmen, Keynes'in sisteminin dengesizlik koşullarıyla da uğraşabileceğinin kabulünden yola çıkarak, geleneksel denge analizi için, gerçek dünyanın özellikleri olan Keynes'çi belirsizliğin varlığının ve bilinebilenlerin eksikliğinin sonuçlarını incelemek ilk işi olmuştur. Bugüne kadarki sonuçları, 1936 sonrasının Keynes'çilerinin onun için söylediklerinden çok, doğrudan Keynes'in kendisine yönelik ilgiyi canlandırmasının ötesinde, Keynes'in kavramlarının geleneksel modele katılmasının bizzat denge kavramını zedelemesi anlamında hayli olumsuzdur. Yine de, para ve diğer teorilerini birleştirme amacını taşıyan çalışmalar sürüp gidiyor.

Bu yüzden, Keynes'in ortaya attığı sorunların, kendi çözümleri olmasa da çağdaş iktisatçıların çalışmalarının büyük bölümünün candamarında yer aldığını söylemek yanlış olmaz. «Saf teoriye en küçük bir damga vurmayan» birisi için yine de çok iyi! İlerleme kaydedildikçe, Keynes'in eserinin ve etkisinin yeniden değerlendirilmesi hemen hemen kaçınılmazdır.

Çağdaş iktisat araştırmaları arasında yaptığımız bu kısa ve dağınık gezinti en azından bazı açılardan, bizi gerçek dünyanın ve Keynes'in ilgilendiği sorunların bir ölçüde uzağına götürdü. Bu alanlarda Keynes'in etkisi ne? En büyük mirası, herhalde, ekonomik yönetimin ileri kapitalist ekonomilerde hükümetin zorunlu ve doğal bir faaliyeti olduğu anlayışının kabulüdür. Bu, devleti, ekonomik sistemin içerisinde hareket edeceği genel ilkeler ve/veya kurallar belirlemek biçimindeki eski rolünün oldukça ilerisine taşır ve buna, ekonomik güçlerin bu kurallar içindeki hareketinden olumsuz etkilenen ya da ekonomik işleyişe katılamayacak denli güçsüz olanların korunması ve destek görmesi eklenir. Bu, bütçe politikasının yönlendirilmesi, döviz kuru politikası ve para politikası gibi konuları dönüştürmüş ve hem iktisatçıların faaliyetlerini hem de siyasa tartışmasının doğasını

değiştirmiştir. Muhtemel siyasa tercihlerinin yelpazesini genişleterek ve ekonomik güçlerin engelsiz ama tam anlaşılamamış işleyişini kabul eden geleneksel mantığın gördüğü onayı sınırlayarak ekonomik politika sorunlarında çelişkilerin daha sık aralıklarla ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Kapsamlı ekonomik yönetimin etkilerinin, yöneticilerin ya da onların danışmanlarının beklentilerine karşılık düşüp düşmediği tartışılır. Keynes'in ölümünden bu yana ölçütler öyle değişti ki, örneğin, siyasa edimlerinin farklı ekonomileri istikrarlı kılıp kılmadığı tartışmasından artık pek eser kalmadı. Çünkü tartışma, iki savaş arasının ve 1914 öncesinin çok daha geniş hareket alanlarından, artık, genellikle yüksek istihdam ve üretim düzeyi etrafında görece küçük salınımların kabulüne kaymış durumda.

Batı ekonomilerinin 1945 sonrasındaki iyi piyasa işleyişlerinin ne dereceye kadar savaş sonrasındaki teknik buluşlar, yüksek düzeydeki silahlanma harcamalarınca alevlendirilen uzun süreli yatırım patlaması ya da, ortadaki gerçeklere uygun düştüğü kadar, açıklamadan sorumlu kişinin tercihlerine de uygun düşen başka genel unsurların sonucu olduğu ve ne dereceye kadar ekonomik yönetim ürünü olduğu tartışılır. İktisatçılar, ekonomik büyüme sürecini tamamen kavrayabilmiş değiller. Bununla birlikte, işadamları ve başkaları, iktisatçıların ve politikacıların, iki savaş arasında üretim ve istihdamda meydana gelen geniş salınımların yinelenmesini önleyebilme niyetlerine inandıkça ve bu inanç onların beklentilerini ve bunları izleyen yatırım, istihdam ve üretim kararlarını belirledikçe, Keynes'in etkisi de hissedilir hale gelmiştir. 1945'den bu yana geçen dönemde üretim düzeyinde yılda yüzde yarım artış cinsinden bir ekonomik iyileşme bile bugün 6 kat yüksek bir düzey anlamına geliyor. Böylesi bir gelişmeyi mümkün kılmanın ötesinde hiçbir şey yapmamış bulunsa bile, (gerçek böyle değil tabii) yalnız başına bu, bir insanın faaliyetlerinin anıtlaşması için

yeterli olurdu; bu insan yalnızca bir iktisatçı olsa dahi...

Ekonomideki bu düzelmenin Keynes'i kapitalizmin kurtarıcısı yapıp yapmadığı da tartışılır. Sistemin, olduğu gibi, ilelebet sürmesini istemediği çok açıktı. Ancak bundan da önemlisi, Stalin'in ve Hitler'in dünyası olarak gördüğü bu dünyada, reformdan geçmiş bir kapitalizmin hatalarına rağmen, ekonomik sorunun çözümünde en iyi yol olduğuna inanmıştı. Yeterli birikim sağlanabilecek, böylece toplum, onun ahlakiliğini, toplumsal geleneklerini, ekonomik işleyişini ve kurumlarını korumaktan vazgeçebilecekti. Bu noktada, «bir mülk olarak paraya aşk... bir ölçüde iğrenç bir hastalık, insanın tüyleri ürpererek akıl hastalığı uzmanlarına devrettiği o yarı-kriminal, yarı-patalojik eğilimlerden biri olarak kabul» edilebilecekti. Bir kedi düşkünü gibi, ama «kedisini değil kedisinin yavrularını seven, aslında kedisinin yavrularını da değil, yalnızca yavruların yavrularını seven ve kedi soyunun sonuna kadar bu davranışı sürdüren» o gözü dönmüş servet birikimcisi haris kişilik de böylece sonunu hazırlamış olurdu. (JMK, IX, S. 330-331)

Keynes belki saftı ya da en azından, sistemin değişmesi yönündeki beklentilerinde, aşırı derecede bir filozof kraldı. Ancak daha iyi bir dünya doğrultusundaki bakışı onun iktisatçılığına egemendi. Güzel sanatlara, iyi kitaplara —güzellik ve doğruluk arayışı içinde— yakın dostluklara düşkün ve yaşamın en sıradan konularının bu çok daha önemlileriyle çatışmasına pek izin vermeyen kişinin birçok yönden bir açılımıydı bu. O, Bloomsbury grubu üstüne yazılmış geniş edebiyattaki öykülerin de ortaya koyduğu gibi, zorlu ve sözcüğün bir anlamıyla da gururlu ve kibirli bir insan olabilirdi. Ancak Bloomsbury olanaklarının çok daha geniş biçimde bulunacağı bir dünya yaratma uğruna —Londra Sanatçılar Birliği, Camargo Balesi, Güzel Sanatlar Tiyatrosu ve Güzel Sanatlar Konseyi gibi kurumlar aracılığıyla hem kısa vadede, hem de uzun vadede— sezgisini, bilgisini, keskin gözlem gücünü ve sonunda da yaşamını adamayı hazırdı.

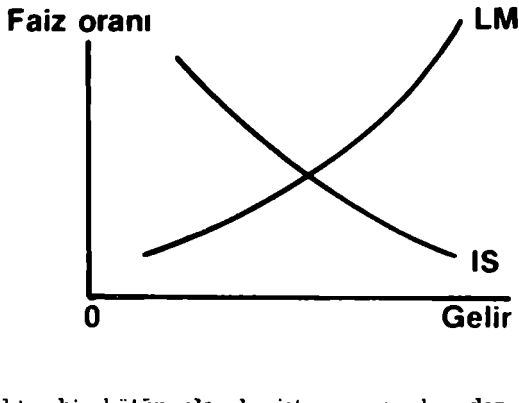
Ek: **Genel Teori**'nin Standart Sunuluşu Üstüne Bir Not

Sir John Hicks'in «Bay Keynes ve Klasikleri»i[1] sunuşu çağdaş iktisat ders kitaplarına tamamen girmiş olduğundan, bu kitapta **Genel Teori**'nin ele alınışının ışığında buna bir göz atmaya değer.

Hicks formülasyonunda, başlangıçta fiyatlar sabittir ve istihdamın gelirle doğrudan orantılı olarak değiştiği varsayılır. Para arzı dışsal veridir. Modelin tanımladığı denge koşulunda, tasarruflar yatırıma ve para talebi de para arzına eşittir. Faizlerse tasarrufları, yatırımı ve para talebini belirleyen bağıntıların odak noktasıdır. Hicks, bağıntıları şöyle sıralar:

'(a) Tasarruflar, gelir düzeyinin bir fonksiyonudur;
(b) Yatırım, faiz oranının bir fonksiyonudur;[2]
(c) Para talebi, gelir düzeyi ve faiz oranının bir fonksiyonudur.

Bu üç bağıntı, ilgili varsayımlarla birlikte, bir diyagram çizmemizi sağlar. Bu diyagramdaki eğrilerden biri, yatırımın tasarruflara eşit olduğu hallerde, gelir düzeyleri ve faiz oranları bileşimlerini gösterirken (IS eğrisi), öbür eğri, para talebinin dışsal veri olan para arzına eşit olduğu hallerde gelir düzeyleri ve faiz oranları bileşimlerini gösterir (Hicks'e göre LL, ders kitapları için LM eğrisi). Bu iki eğrinin kesiş-

tiği nokta, bir bütün olarak sistem açısından denge çözümünü işaret eder.

Geçen 37 yıl boyunca bu diyagram büyük bir pedagojik değere sahip olduğunu kanıtlamıştır. Çünkü bununla, öğretmen ve öğrenciler, ilgili bağıntıların biçimi konusundaki farklı varsayımların sonuçlarını ve çeşitli siyasaların ya da davranış değişikliklerinin sistemin işleyişi üstündeki etkilerini görebilirler. Bununla birlikte, Keynes'çi sistemin uygun bir temsilcisi olarak değeri kuşkuludur.

Keynes'in kendisi de, Hicks'in formülasyonunu 31 Mart 1937 tarihli bir mektubunda ele almıştı. (JMK, XIV, S. 79-81)[3]

Bu mektupta iki ana noktaya değinmişti:

(1) Hicks'in modelde öne sürdüğü, yatırım güdüsündeki bir artışın (yani IS eğrisinin yukarı kayması) faiz oranını da artıracağını ifade eden zımni faiz teorisi mutlak doğru olamaz.
(2) Davranışsal bağıntıların genel formülasyonunda cari gelirin kullanımı, beklentilerin belirlenmesindeki rolünü, özellikle yatırımlara ilişkin olmak üzere aşırı önemli kılıyor.

Bu ikinci nokta bizi muhtemelen konunun candamarına götürür. Her IS-LM diyagramı, belirli bir beklenti durumuna göre sonuçlanan bir çizimdir. Eğer beklentilerdeki bir değişiklik (yatırım güdüsünde bir artmayı içeren değişiklik gibi) bir eğride bir kaymaya yol açarsa, ötekinde de kaymaya

yol açabilir (diyelim likidite tercihini etkileyerek).[4] Her iki eğri de kayarsa, nihai sonucun ne olacağı konusunda diyagramdan açık bir öngörü elde edemeyiz. Ne yazık ki, birçok siyasa değişikliği her iki eğriyi de etkileyebiliyor, böylece diyagramın kullanımını zorlaştırıyor.

Bununla birlikte, eğer sistemde görece küçük değişiklikler sözkonusuysa, formülasyon muhtemelen rahatlıkla kullanılabilir. Ancak böyle olduğunda da, IS-LM eğrilerinin yalnızca bu küçük alanda çizileceği akıldan çıkarılmamalıdır, yoksa benim ve başka iktisatçıların çoğunun yaptığı gibi, sıfıra yakın bir nokta ile sonsuz arasındaki değer yelpazesi olarak ortaya çıkan durumlarda bunu uygulamamak doğrudur. Bu demektir ki, diyagramı hakkıyla çözmek için, sistemdeki değişkenlerin yalnızca küçük bir değişim alanı sözkonusu olmalıdır. Bunu yapmak için, eksenler kesinlikle kesik olmalıdır.

Bununla birlikte, bu demektir ki, sistem için normal diyagramda öngörülen bir denge çözümünün varlığı garanti olamaz: bu, sıfırdan sonsuza kadarki alanda sürüp giden eğrileri gerektirecektir.

Bu yüzden Hicks diyagramı, hem küçük davranış değişikliklerinin ya da bu davranışı etkileyen küçük siyasa değişikliklerinin[5] yansımalarını görme konusunda kullanışlı bir araç olmasına; hem de, eğrilerin şekilleriyle ilgili olarak çeşitli ders kitaplarında yer alan ve para ve mal piyasaları arasındaki bağıntılara ilişkin farklı görüşlerden doğan varsayımlarda Keynes'le halefleri arasındaki farklılıkların bazılarını göstermesine rağmen, geleneksel teoriye Keynes'çi meydan okuyuşun tümünü içermez. Bu, özel eğrilerin şekillerinin ötesinde bir konudur. Belirsizliğin kabulü, sistemde denge durumunun varlığının hiç de garanti olmadığı anlamına gelmelidir; hatta «özel durumlar» denen hallerde bile.

Dipnotları

ÖNSÖZ

1 Bir komisyon karşılığı yayınlandı. Keynes, baskı, ciltleme, tanıtma vs. gibi harcamaları karşıladı ve yayıncısı MacMillan'lara maliyetler üstünden bir komisyon ödedi. Fiyatları belirleyebilme olanağını bu sayede bulmuştur.

GİRİŞ

1 Q. Bell, **Bloomsbury** (London, 1974), S. 24.
2 27 Mart 1906 tarihli mektup. Tersi belirtilmedikçe, tüm vurgu ve noktalamalar özgün biçimindedir.
3 «İlk İnançlarım», **Collected Writings of John Maynard Keynes** (bundan sonra, metin ve dipnotlarda., JMK, X, S. 435-47, şeklinde belirtilecektir).
4 P. Levy, «Bloomsbury Grubu», M. Keynes (ed.), **Essays on John Maynard Keynes**, (Cambridge 1975) içinde, S. 64.
5 D. Garnett, **The Golden Echo** (London, 1953), S. 271.
6 Keynes, zorunlu askerliğe daha sıradan ekonomik alanlarda da karşı çıkıyordu- bkz. JMK, XVI, S. 110-15, 157-61.
7 Keynes'in askerliğe karşı çıkışı hakkında daha geniş bilgi için, 1960 Martı Economic Journal'inde Elizabeth Johnson ve Sir Roy Harrod arasındaki iletişiye bakınız. Bloomsbury'nin ağırlığı konusunda, örneğin, bkz. David Garnett, **The Flowers of the Forest**, (London, 1955) S. 148-50, P. Levy, «Bloomsbury Grubu», S. 66-70.

8 Üniversite araştırma bursu, devlet memurluğu ile birlikte yürütülebiliyor ve Cambridge'de olmayı zorunlu kılmıyordu.

9 Olasılık teorisinde de, her alanda olduğu gibi, iki ana okul vardır: bilimsel olan (olasılığı, geometri ya da teorik mekanik gibi bir bilim olarak ele almayı amaçlar) ve mantıkçı olan (olasılığı, önermeler arasındaki mantıksal bağıntılarla ilgilenen bir mantığın dalı olarak kabul eder). Keynes sıkı sıkıya bu ikinci okula bağlıydı.

10 Tinbergen'in **Statistical Testing of Business Cycle Theories: A Method and its Application to Investment Activity** üstüne 1939'daki yazısı (JMK, XIV, S. 306-20) bu yüzden **Probability**'nin 5. kitabındaki noktaları tekrar tekrar vurgular. Bugün üniversitelerdeki istatistik ve ekonometri öğretimi, yukarıda değinilen bilimsel teoriden türetilen Neyman-Pearson «nesnel» olasılık teorisine dayanmaktadır. Bunun çağdaş iktisattaki birçok sorun açısından Keynes'in «öznel» teorisiyle olan bağlantısını görmek için okuyucu G.L.S. Shackle'nin şu çekici ve anlamlı kitabına başvurmalıdır: **Epistemics and Economics: A Critique of Economic Doctrines**, (Cambridge, 1973), özellikle 6. kitap.

11 Pigou'unun 100 sterlini dışında, Keynes'in babası da yılda 100 sterlin vermeyi vaat etmişti ve derslerle denetleyicilikten de belli bir ücret gelme olasılığı vardı. Keynes, **Probability** ile başarı kazanır ve Kings'den burs kazanırsa geliri 120 sterlin daha artacaktı. Keynes'in biyografisini yazan Sir Roy Harrod, 200 sterlin dolayındaki Hindistan Bürosu maaşının yerine bu oldukça düşük gelir ve ek ücretleri koyarak Keynes'in belli ölçüde riske girdiği görüşündedir. Bununla birlikte ortalama yıllık ücretlerin 53 sterlin, ortalama yıllık maaşların da 130 sterlin dolayında olduğu bir çağda, 200 sterlin de pek küçük bir miktar değildi. Eğer Keynes 1974'de yıllık ortalama ücretlere göre aynı oranda bir gelir elde etseydi, 200 sterlini, vergi öncesi 8215 sterlin anlamına gelecekti. Aslında Hindistan Bürosundan ayrıldıktan sonraki ilk tam vergi yılı içinde Keynes'in tüm kaynaklardan elde ettiği gelir 780 sterline ulaşmıştı.

1 A.C. Pigou (ed.), **Memorials of Alfred Marshall**, (London, 1925), S. 84.
2 L.C. Robbins, **The Nature and Significance of Economic Science**, (London, 1932). İktisatçıların 1930'lardaki düşüncesi üstüne oldukça etkileyici bir kitap.
3 JMK, X, S. 161-231 içinde yer alıyor.
4 A.C. Pigou, «İktisatçı», **John Maynard Keynes** 1883-1946, (Cambridge, 1949) içinde, S. 21.
5 Pigou, op. cit. S. 174.
6 Keynes Tinbergen'in çalışmasını (eleştirisini) **Economic Journal**'daki yardımcı editörünün isteği üzerine ve çalışmayı destekleyen Milletler Cemiyeti için bir ilk taslak üstüne yorumda bulunduktan sonra ele aldı. Eleştiriyi ele aldığında, yardımcı editörüne, bu çalışmanın kendi uzmanlık alanının dışında kaldığını ve değerlendirmesinin zaman kaybı demek olacağını kabul ettirdi. Gerçekten de Tinbergen'in ayrıntılı yönteminin kavranışında bazı biçimsel yanlışlar olmuştu ama varsayımların sorgulanması oldukça kendine hastı.
7 R. Harrod, **The Life of John Maynard Keynes** (London. 1951), S. 2-5, 183, 192-3.
8 İzleyen bölümlerde ağırlıkla, Keynes'in **A Revision of the Treaty**'de (JMK, XIII, özellikle 1. bölüm) bu süreç konusunda yazdıklarına, Austin Robinson'la tartışmalarına ve Keynes'in yayınlanmış ve yayınlanmamış yazılarındaki değinmelerine dayanıyorum.
9 Bu yüzden 1944 Şubat'ındaki bir tam istihdam notunda şöyle yazabilecektir: «Teorik iktisadi analizin uygulanmaya elverişli olduğu... [yeterli istatistiklerle] apaçık ve tartışma götürmez şekilde gün ışığı gibi belirgin olacağı bir noktaya ulaşmış durumda.» Benzer şekilde, 28 Ocak 1939 tarihli **New Statesman**'da, İngiliz siyaset sahnesindeki en iyi kişilerin, farkına vardıkları takdirde, partisel politik faaliyetteki gerçekdışılıkların çoğunu azaltabilecek olan kendisi gibi liberaller olduğunu bu yüzden belirtebilecektir.
10 Bununla birlikte, sistem bir kez biçimlendirildiğinde, Keynes Hazine içinde onun en güçlü savunucusu haline gel-

di. Ancak resmi muhalefet yüzünden 1943'de sistem lehine ve Bakanlığın pasifliğine karşı Lordlar Kamarasında ilk konuşmasını yapacaktır.

11 Deneme ve konuşmalardan iyi bir seçme JMK, IX, bölüm 4'de vardır.

MARSHALL HAKKINDA BİRKAÇ NOT, 1908-25

1 Pigou, op. cit. S. 323-324.

2 Ele alınan alandaki değişikliklerin sonuçlarının ekonomik faaliyetin bütünü karşısında görece çok küçük olduğu ve rahatlıkla gözardı edilebileceği varsayımına dayanarak, «başka her şey aynı kalır».

3 Değer teorisini ele alırken, Marshall, paranın değerinin sabit olduğunu varsaymıştı. Marshall'ın para teorisini görece ihmal etmesinin sonuçlarından biri, paranın iktisatın geri kalan kesimlerinden ayrı bir ekonomik kafeste hapsedilmesiydi —bununla birlikte bir yerde bu kaderdi, çünkü aynı bakış her yerde kullanıldı, kısmen bu bölünmeyi yoketmeyi hedefleyen Keynes'çi devrimin akademik kabulünden bu yana da kullanılır durumda (S. 156-9).

4 İki yaklaşım, sözkonusu büyüklüklere ilişkin farklı tanımları gerektirebileceğinden ve gerçekte de böyle olduğunu ortaya koymak için farklı semboller kullanıyorum.

5 Marshall'ın yazılarında para talebi tartışılırken gelir ve servet kavramlarını birbirinin yerini tutar şekilde kullanma eğilimi vardır.

6 Marshall'ın modellerinde nakit birikimleri yaklaşımı hiçbir zaman bir bankacılık sistemiyle sunulmamıştır. Bununla birlikte, banka rezervlerindeki değişikliklerin (altın ya da konvertibl banknot arzındaki değişikliklerden ileri geliyordu) iskonto oranları üstündeki etkileri ve borçların hacmi aracılığıyla, bankaların borç eylemine rastlanır.

7 Okuyucu, Marshall'ın «gerçek faiz oranı» kavramını kullanışının günümüzdeki kullanımından farklı olduğuna dikkat etmelidir. Irving Fisher'den türetilen günümüz kullanımı, gerçek faiz oranını, borç vadesi süresi için

beklenen enflasyon oranına ayarlanmış parasal (ya da nominal) oran olarak tanımlar.

8 Ödemeler dengesi, ticaret akımlarını, görünmeyen kalemleri, yatırım kalemlerini ve rezerv hareketlerini içerir.

9 R. S. Sayers, «Genç Keynes», **Economic Journal**, Haziran 1972, S. 594.

10 1917 başlarında Maliye Bölümü ikiye ayrıldı ve Keynes, daha önce de ana ilgi konularından biri olan denizaşırı maliyeyle ilgili kısmın başına geçti.

11 JMK, XVI. S. 264. Sözler, Hazineden meslektaşı olan Basil Blackett'e ait.

12 «Borç Antlaşması İkinci Aşaması Washington Görüşmeleri», 12 Aralık 1944.

13 Keynes, Barış Konferansındaki deneyiminin bir sonucu olarak üç bölüm daha yazdı. «Lloyd George: Bir Kesit», aslında **Economic Consequences**'m bir bölümüydü, ancak kitabın basımından önce 1933'de ortaya çıktı; «Melchior: Bozguna Uğramış Bir Düşman», 1931-32'de Bloomsbury toplantısında okunmuştu, 1949'da piyasaya çıktı; ve «Üçlü Konseyin Bir Toplantısı». Böyle bir toplantının kabanotları Maurice Hankey'e yollanmıştı, 1972'ye dek yayınlanmadı. Her üç bölüm de JMK, X içinde yer aldı.

14 **American Economic Review**, Eylül 1946.

15 Bunların bazıları JMK, XVII, XVIII ve IX içinde yer alır

16 Konsültasyon ilk kez **Economic Consequences of the Peace**'in basımından sonraki iki ay içinde olmuştu. Bu gerçek, onun biyografi yazarının, kitabın yayınından sonra «İngiliz resmi çevrelerinden uzaklaştırılmış olduğu» (Harrod, **The Life of John Maynard Keynes**, S. 254) yolundaki yargısının geçerliliğini kuşkulu kıldı.

17 1920 Ocak ayının öncesindeki 9 aylık ekonomik canlılık döneminde geçinme endeksi yüzde 12.5, toptan fiyatlar da yüzde 36 artmıştı. Bu çevrimdeki nihai artışlar sırasıyla yüzde 35 ve yüzde 51'di.

18 Daha önce Marshall'm da yapmış olduğu gibi, Keynes, tasarruf hacminin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı görece çok duyarsız olduğuna inanıyordu. Tüm iktisatçılık yaşamında bu görüşü korudu.

19 JMK, II, S. 149 ve devamı.

20 1914'den önce Hawtrey Cambridge Ekolü denen grubun tek «monetarist» üyesi olmuştu, ötekiler paranın ekonomideki rolünü görece azımsıyordu.

21 Buna rağmen, temel formel analizin varsayımları, uzun vadeye ait olanlardı. Örneğin, k'nın belirleyicilerini ele alırken gelir ve servet arasındaki kaymaları, yukarıda belirtildiği gibi, uzun vadeli dengeyi varsayar. Benzer şekilde, Tract boyunca, Marshall gibi Keynes de işsizliğin sistem içinde kısa süreli bir sapma olduğunu varsayıyordu.

22 ABD'de, **The Economic Consequences of the Sterling Parity** (Sterlin Kurunun Ekonomik Sonuçları) adıyla yayınlandı. JMK, IX içinde tam metin olarak yer alır.

23 Cambridge'de bu alandaki bilim adamları, Keynes'i eski paralar üstüne çalışmasını basmaya zorlamışsa da, hobisinin bir sonucu olduğu ve böyle şeyleri yayınlamayacağı gerekçesiyle reddetmiştir. Çağdaş bilim adamları da hâlâ yeteri kadar ilgi çekici bulduklarından, **Collected Writings** içinde, **Social, Political and Literary Writings** (Sosyal, Politik ve Edebi Yazılar) başlıklı ciltte yer alacaktır.

GEÇİŞ DÖNEMİ, 1925-31

1 Annesinin sakladığı gazete kupürlerine bakılırsa, evlilik, film dünyasındaki birçok olay gibi, uzun yazılar ve fotoğraflarla İngiliz ve dünya basınında geniş biçimde yer almıştı.

2 Harrod, op. cit. S. 369.

3 Keynes, kitaptaki fikirlerin geliştirilmesiyle samimi biçimde uğraşmıştı. Nitekim günümüze kadar gelen yazıları ve Robertson'un, V. ve VI. bölümlerde «yer alan fikirlerin ne kadarının ona, ne kadarının bana ait olduğunu hiçbirimiz bilmiyorduk» şeklindeki sözleri bunu açıkça gösterir. Robertson'un para teorisine giriş klasiği **Money** (1922 ve 1928) ve **A Study of Industrial Fluctuation** (1915) (Endüstriyel Dalgalanma Üstüne İnceleme) adlı kitabı da anılmaya değer.

4 E. Eshag, **From Marshall to Keynes: An Essay on the Monetary Theory of the Cambridge School** (Marshall'dan

Keynes'e: Cambridge Okulunun Para Teorisi Üstüne Bir Deneme), Oxford 1963, S. 23.

5 «Kaleidoskopun hareketinin sonucu, parasal değişikliklerin fiyatlar üstündeki etkisi konusunda neredeyse en iyi benzetmedir» JMK, V, S. 81.

6 Beklenmeyen rastlantısal kâr ve zararlardan söz ederken Keynes daha sonra Gunnar Myrdal'ca kullanılan ciddi bir yanlış yapmıştı. Kâr ve zararlar önceden görülse de görülmese de temel denklemler yine geçerlidir.

7 Bkz. yukarıda adı geçen eser, S. 48-49.

8 N. W. Harris Vakfı, **Reports of Round Tables: Unemployment as a World Problem** (mimeo), (Açık Oturum Raporları: Bir Dünya Sorunu Olarak İşsizlik), (Chicago, 1931). S. 303.

«GENEL TEORİ» YILLARI, 1931-37

1 Circus'un işleyişi konusunda biraz bilgi sahibiyiz. Bununla birlikte, oturumlarından yazılı bir şey kalmamış gibidir. Kalanlar ve yaşayan üyelerince onaylanan bir tartışma gündemi, JMK, XIII, S. 203-207, 337-343 içinde yer alır.

2 Buna en iyi örnek **Widow's Cruse**'dir. Bkz. JMK, V, S. 125. Yanlış, **Widow's Cruse Yanılgısı** olarak anılmaya başlanmıştır. [**Widow's Cruse**, Kitab-ı Mukaddes'deki bir hikayeye atfen türetilmiş bir terimdir — Ç. N.]

3 Her iki alıntı da bu noktayı Keynes'e kabul ettirme yolunda Kahn'ın son girişimlerinden birindedir. Bkz. JMK, XIII, S.219 ve 203-207.

4 Bunlar birarada JMK, XIV içindedir.

5 Kuşkusuz, eğer parasal sistem büyük istikrarsızlık gösteriyorsa, paranın rolleri değişebilir. Ancak böyle bir istikrarsızlık, tarihsel deneyimlerin gösterdiği gibi, paranın normal rolleri ayrışmadan önce, oldukça aşırı olmalıdır; yani hiperenflasyonist.

6 Vergi oranlarında değişiklikler, işletmelerin tasarruf uygulamaları, göreli fiyatlarda değişiliklikler ve piyasa yapıları vb.

7 Özvarlıkları ve sermaye varlıklarını biraraya getiren

Keynes'ın buradaki analizi Treatise'de yer alan önceki analizi kadar zengin değildir.

8 Daha genel konuşursak, eğer faiz oranındaki artış hızının varolan faiz oranını geçmesini bekliyorsa, o zaman nakit tutacaktı.

9 Bu ve sonraki dönemlerde, Keynes'in kaleminden çıkan General Theory ile doğrudan ilişkili her şey, öğrencilerin ders notlarıyla birlikte JMK, XIII'de yer alır.

10 Gerçekten de, İngiliz Hükümetinin Savaş Kredisini 1932 yazında yüzde 5'den yüzde 3.5 temeline çevirmesi sırasındaki tartışmasında likidite tercihi formülasyonunun izlerine rastlanır, ancak bunların önemi daha sonra anlaşılarak daha kolay geliştirilmiş gibidir.

11 Bu Komitenin çalışmasının ve 1930'ların politikasına etkisinin iyi bir ele alınışı konusunda, Susan Howson ve Donald Wirch'in Ekonomik Danışma Konseyi üstüne hazırladıkları kitaba bakınız. Bu noktada okuyucunun bilmesi gereken tek şey, eski, resmi Konseyin kendi deneyimiyle birlikte 1931 mali krizinin kurbanlarından biri olduğu ve Ekonomik Enformasyon Komitesinin 1939'a dek onun yerini aldığıdır. Üyeleri arasında Sir Josiah Stamp (işadamı, iktisatçı ve komitenin başkanıydı), H. D. Henderson ve 1935'den sonra da D.H. Robertson ve iki Hazine memuru, Sir Frederick Leith-Ross ve Sir Frederick Phillips bulunuyordu.

12 JMK, IX içinde yeniden basılmıştır.

13 The Means to Prosperity, kendi banknotunu çıkaracak güçte bir uluslararası merkez bankası önerisini de içeriyordu. Bu birçok açıdan Treatise'deki fikirlerin mantıksal gelişimiyse de, Keynes ve H.D. Henderson'un Ekonomik Enformasyon Komitesinde, Dünya Ekonomik Konferansında böyle bir şema önerilmesi için İngiliz Hükümetini ikna çabalarını da yansıtıyordu. Bu girişimleri tamamen başarılı olmadı. Treatise'deki halinden farklı biçimde, yeni şema faiz oranlarında değişmeleri de kapsıyor, böylece 1945 sonrasındaki Bretton Woods düzenlemelerine yöneliyordu.

14 Deneme, gözden geçirme süreci üstüne bir notla birlikte JMK, X içinde yer alıyor.

15 Borç yönetimi politikası, yetkililerin iç borçların vade ya-

pısıyla ilgili hareketlerine işaret oldu. Keynes, uzun vadeli faiz oranı üstünde durarak, **Treatise**'de uzun ve kısa vadeli oranların bağıntısı konusunda bir teori geliştirmişti. **General Theory** ilerleme kaydettikçe, **Treatise**'in bakışı likidite tercihinin bir benzerine doğru evrildi. Burada faiz oranları, aktif-tutma anlaşmaları ve beklentilerine göre halkın bu vadeleri gönüllü olarak tutmasını getirecek şekilde ayarlanmıştı. Bu koşullarda, Keynes, İngiliz yetkililerince izlenen fon politikasının (yani uzun vadeli borç arzını artırıp kısa vadelininkini azaltmak) faizleri yükselteceğine ve ekonomik düzelmeyi zedeleyeceğine inanıyordu. Bu politikayı eleştirmesini mümkün kılan az sayıda fırsatı, özellikle de büyük bir sigorta şirketinin iktisatçı-başkanı olmanın getirdiği fırsatları değerlendiremedi.

16 «Ulusal Kendine-Yeterlilik», **New Statesman and Nation**, 8 ve 15 Temmuz 1933. Biyografisinde, Sir Roy Harrod bu yazıyı kısmen Başkan Roosevelt'in 3 Temmuz'da fiilen sona erdirdiği Dünya Ekonomik Konferansının saçmalıklarından Keynes'in «geri çekilişi»ne bağlar. Bununla birlikte, Keynes bu yazının içeriğini 19 Nisan'da Dublin'de ortaya koyduğunda, bu görüşler zor desteklenir gibidir.

17 Pigou'nun kitabı öncelikle saf teori konusunda bir çalışma olduysa da, günün olaylarını da ele almıştı. Bunlara baktığında, yazar, işsizliğe karşı kısa vadeli çözümler arasında bayındırlık işlerine değinmişti. Burada, birçok başka iktisatçıyla birlikte, 1914 öncesinden beri varmış olduğu bir sonuca yalnızca atıf yapmıştır. Ardında yatan teorik tartışmaları ihmal etmişse de, David Low'un JMK, IX, S. 337 içinde yeniden yayınlanan karikatürleri 1933'lerdeki bu politika konsensüsünü kusursuz biçimde yansıtır.

18 Bu tartışmaların, yazışmalar gibi elde bulunan unsurlarıyla kitabın uygun taslakları için bkz. JMK, XIII ve XIV.

19 Bir iktisat hocası olarak Cambridge'e henüz yeni gelmişti.

20 Hicks'in yorumunun daha ayrıntılı bir tartışması için bu kitabın Ek'ine bakınız.

21 J. Tobin, **The New Economics One Decade Older** (Princeton, 1974) S. 57.

22 JMK, IX içinde yeniden basılmıştır.

23 **A Revision of the Treaty, A Treatise on Money, General Theory** üç örnek oluşturur.

24 Manevi kabullenmenin artan ek ihtiyaçlar vasıtasıyla borsa spekülasyonunu önleyebilmesi ve işadamlarının hisse senedi fiyatları konusundaki beklentilerini istikrarlı kılmasına ilişkin olarak para politikasına bir ölçüde küçük bir rol vermişti.

25 Lord Kahn son olarak, Keynes'in, işsizliğin bir milyon kişiyi geçtiği bir dönemde sıkı bir siyasa önererek, istediği ve kaçınılmaz gördüğü silahlanma programının gereklerini karşılamak için «hatırı sayılır bir rezerv işsizler ordusu» tutmaktan yana olduğunu ileri sürdü («Keynes Aslında Ne Demek İstedi?», **The Sunday Telegraph**, 24 Eylül 1974). Keynes'in önerisi üstüne böyle bir olayı oturtmak mümkün olsa da, bu fikri destekleyecek kanıtlarım henüz yok.

İKTİSATÇI DEVLET ADAMI, 1939-46

1 Wood'dan (Eğitim Dairesinden) Burlow'a (Hazine) mektup, 14 Şubat 1945. Sözkonusu bakan R. A. Butler'dı.

2 Savaş maliyesinin ve savaş sonrası planlamanın daha iyi bilinen konularına ek olarak, Keynes'in ilgi ve etkisi, Londra'nın savaş sonrasında yeniden inşası, sömürgeler kalkınma politikası, savaş sonrası pamuk ticareti, savaş sonrası iç yönetimi, ilişkileri, kamulaştırma ve tabii ki Güzel Sanatlar Konseyi ve C.E.M.A.' ya da (Müzik ve Güzel Sanatları Teşvik Komitesi) yayılmıştı.

3 Bu maliye fikrinin resmileşmesi, bazı yönlerden **Treatise'** deki fikirlere dönüş gibiyse de, Dennis Robertson ve başkalarıyla **General Theory**'i izleyen çekişmenin bir sonucuydu. Bkz. JMK, XIV, S. 207-210, 218-220, 229-233.

4 JMK IX içinde yeniden basılmıştır.

5 Anıldığı şekliyle Stamp Survey, Ekonomik Enformasyon Komitesince hemen savaş patlamadan önce geliştirilmişti. Daha sonra Savaş Kabinesi ve Merkezi İstatistik Bürosuna uzandı.

6 Kanıtlama aşamasında zararsız bir yazıçmadan sızan yazılar İngiliz basınından önce Alman basınında yer aldı.

7 Keynes, denizaşırı varlıkların satışı ve yatırımda azalma ya da denizaşırı yükümlülüklerde bir artışı da mümkün

görüyordu. Olup biten hakkında biraz fikir verebilmek için, 1938'le savaşın doruk noktası olan 1944'ün karşılaştırılması öğretici olur. Her iki yılın ulusal hesaplarını ele alınca ortaya şu tablo çıkar: artan üretim (esas olarak 1940-41 dolaylarında ulaşılmıştı) 1320 milyon sterlin, azalan tüketim harcamaları 530 milyon sterlin, azalan yatırım 220 milyon, cari hesaplarda bozulma 140 milyon sterlin Rakamlar 1938 fiyatlarıyladır ve C.H. Feinstein, **National Income, Expenditure and Output of the United Kingdom, 1855-1965** (Cambridge, 1972) Ek. Tablo 5'den aktarılmıştır. Rakamlar bu dönemde dayanma gücünde ortaya çıkan aşınmayı içermiyor, 1940'dan sonra bunlar zaten yüzeyseldi.

8 Keynes, işçilerin daha yüksek parasal ücretler istemeden önce yaşam standartlarında yüzde 10'a kadar bir düşüşü kabul edecekleri kanısındaydı. Bu noktadan sonra, ücretler, toplu pazarlıkla ilgili kurumsal koşullarca belirlenen bir gecikme ile fiyatları izleyecekti. 1914-18 savaşında bu ara 6 aydan bir yıla kadar olmuştu, ancak 1939-40 koşullarında, endeksler konusunda daha bilinçli olan sendikalarla bu ara daha kısalacak ve kaynak transferi için gerekli fiyat artışları da, geçinme endekslerinin yüzde 125 kadar yükselmiş olduğu 1914-18 döneminden daha büyük çapta olacaktı.

9 Burada yalnızca mali politikadan söz ediyorum. Savaşın başarıyla sürdürülmesi, kısmen fiziksel kontrol ve işgücü tahsislerini desteklemeye yarayan mali önlemlerden daha fazlasına bağlıydı

10 Merkez Bankası, Londra'nın bir mali merkez olarak savaş sonrası konumundan endişeliydi ve centilmen anlaşmalarını resmi olanlara tercih ediyordu. Keynes'in yukarıda değindiğimiz yorumunun arkasında bankanın bu tavrı yatar.

11 Tüm maddeler savaş arası yıllarda Keynes'i ilgilendirmişti. Aslında, hammaddelerle ilgili olarak bağlantılar öyle sıkıydı ki, savaş sonrası sistem konusundaki ilk taslağının önüne, 1938'de yaptığı «Hükümetin Gıda Maddeleri ve Hammadde Stoklama Politikası» (**Economic Journal**, Eylül 1938) başlıklı konuşmasının kopyasını iliştirmişti.

12 Harrod'un yazdığı biyografiye ek olarak en iyi kaynaklar Gardner ve Horsefield'in eserleridir.

13 Geçmişte, açık veren ülkeler her zaman rezervlerinin muhtemel tükenişinin zorladığı bireysel önlemlerle yüzyüze kalmıştı.

SONUÇ

1 Pigou, «İktisatçı» S. 22. Pigou'nun **General Theory**'yi yeniden değerlendirişi konusunda bkz. **Keynes's «General Theory»: A Retrospective View**, (London, 1950).
2 Kent Üniversitesi Keynes Kolejinde Birinci Keynes Seminerindeki tartışmada yer alan değerlendirme; D.E. Moggridge (ed.) **Keynes: Aspects of the Man and his Work** (London, 1974), S. 99-100 içinde.
3 İsveç kaynaklı gelişmelerin özellikle de İsveç'teki ekonomik politikalar açısından gerçek değeri hâlâ bilimsel tartışma konusudur. Bkz. Gastafsson'un yazısı.
4 P. A. Samuelson, «Genel Teori», **Econometrica**, Temmuz 1946.
5 Genellikle neo-klasik sentez olarak anılan bu melez yapıyı Joan Robinson gayrı-meşru Keynes'çi sistem olarak adlandırmıştır. [**Collected Economic Papers**, vol. III (Oxford, 1965), S. 100]. Frank Huhn da onu şimdi «neo-klasik piç» olarak adlandırıyor.
6 Sözü geçecek genel yorumlardaki yazın tipleri için Ek Okuma İçin Not'a bakınız.

EK

1 **Econometrica**, Alisan 1937. Bu sunuş Amerika'da A.H Hansen tarafından yaygınlaştırıldığı için, genellikle Hicks-Hansen diyagramı olarak bilinir.
2 Ders kitaplarında yaygın olan daha genel Hicks formülasyonunda, hem tasarruflar hem de yatırım, gelir düzeyinin ve faiz oranının her **ikisinin** de fonksiyonudur.
3 Sir John Hicks bu mektubun büyük bölümünü bir değerlendirme ile birlikte «Bulgular ve Belgeler», **Economica**, Şubat 1973 içinde yayınlamıştır.
4 Benzer şekilde para arzında LM eğrisinin kaymasını ifade eden bir artış, beklentiler üstünde yatırımları, dolayısıyla da IS eğrisini etkileyerek böyle bir etkide bulunabilir.
5 Örneğin, vergi politikasında, yatırım güdüsünü etkileyen bir değişiklik.

Kronoloji

1883 5 Haziran'da, Cambridge, Harvey Road'da doğdu
1897 Eton'da burslu öğrenci
1902 Cambridge'de Kings College'e girdi
1903 Apostles grubuna katıldı
1905-6 Devlet memurluğu sınavı için iktisat çalıştı
1906 Hindistan Bürosuna girdi
1908 Cambridge Üniversitesinde iktisat okutmanı
1909 Cambridge King's College'de öğretim üyeliği
1911 **Economic Journal**'ın editörü
1913 **Indian Currency and Finance** (Hint Parası ve Maliyesi)
1913-14 Hint Parası ve Maliyesi Kraliyet Komisyonu üyesi
1915 Savaş Yılları Hazinesine girdi
1919 Paris Barış Konferansında Hazine temsilcisi
1919 Barış Antlaşması yüzünden haziranda Hazineden istifa
1919 **Economic Consequences of the Peace** (Barışın Ekonomik Sonuçları)
1920 Üniversite iktisat öğretim görevinden istifa
1921 **A Treatise on Probability** (Olasılık Üstüne Bir İnceleme)
1922 **A Revision of the Treaty** (Antlaşmanın Gözden Geçirilmesi)
1923 **A Tract on Monetary Reform** (Para Reformu Üstüne Broşür)
1924 Cambridge King's College'in mali yöneticisi
1925 Lydia Lopokova ile evlendi
1925 ve 1928 Rusya'ya yolculuk

1929-1931 MacMillan Maliye ve Sanayi Komisyonu üyesi
1930-39 İktisadi Danışma Konseyi Üyesi
1930 **A Tratise on Money** (Para Üstüne Bir İnceleme)
1931 **Treatise** üstüne «Circus» grubu
1931 **Essays in Persuasion** (İkna Üstüne Denemeler)
1933 **Essays in Biography** (Biyografi Denemeleri)
1936 Cambridge, Güzel Sanatlar Tiyatrosunun açılışı
1936 **The General Theory of Employment, Interest and Money** (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi)
1937 İlk kalp krizi
1940 **How to Pay for the War** (Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli)
1940 Maliye Bakanı danışmanı
1941 İngiltere Merkez Bankası direktörü
1941 National Gallery Mütevelli Heyeti üyesi
1942 Müziği ve Güzel Sanatları Teşvik Komitesi (sonraki Güzel Sanatlar Konseyi) üyesi
1944 Bretton Woods Konferansı
1944 Borç Antlaşması Washington İkinci Aşama görüşmeleri
1945 İngiltere'ye ABD kredisi üstüne Washington görüşmeleri
1946 Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının kuruluşu için Savannah Konferansı
1946 Kraliyet Yararlılık Nişanı ve Kraliyet Topluluğu üyesi
1946 Son kalp krizi. Sussex, Tilton, 21 Nisan.

Ek Okuma İçin Not

Keynes'in yazıları için temel kaynak, Elizabeth Johnson ve Donald Moggridge'in Kraliyet Ekonomi Kurumu için hazırladıkları ve Macmillan ve St. Martin's Press tarafından yayınlanan **The Collected Writings of John Maynard Keynes** (John Maynard Keynes'in Toplu Eserleri) adlı dizidir. Bu kitabın yazıldığı tarihte, dizinin aşağıdaki ciltleri basılmıştı:

I **Indian Currency and Finance** (1913) (Hint Parası ve Maliyesi)

II **The Economic Consequences of the Peace** (1919) (Barışın Ekonomik Sonuçları)

III **A Revision of the Treaty** (1922) (Antlaşma'nın Gözden Geçirilmesi)

IV **A Tract on Monetary Reform** (1923) (Para Reformu Üzerine Bir Broşür)

V **A Treatise on Money, 1 The Pure Theory of Money** (1930) (Para Üzerine Bir İnceleme, 1 Paranın Saf Teorisi)

VI **A Treatise on Money, 2 The Applied Theory of Money** (1930) (Para Üzerine Bir İnceleme, 2 Uygulamalı Para Teorisi)

VII **The General Theory of Employment, Interest and Money** (1936) (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi)

VIII **A Treatise on Probability** (1921) (Olasılık Üzerine Bir İnceleme)

IX **Essays in Persuasion** (1931) (İkna Üzerine Denemeler) (tam metin ve ek denemeler)

X **Essays in Biography** (1933) (Biyografi Denemeleri) (ek biyografik yazılarla birlikte tam metinler)

XIII **The General Theory and After: Part I, Preparation** (Genel Teori ve Sonrası: I. Bölüm, Hazırlık)

XIV **The General Theory and After: Part II, Defence and Development** (Genel Teori ve Sonrası: II. Bölüm, Savunma ve Gelişme)

XV **Activities: India and Cambridge, 1906-14** (Faaliyetler: Hindistan ve Cambridge, 1906-14)

XVI **Activities: Treasury and Versailles, 1914-19** (Faaliyetler: Hazine ve Versailles, 1914-19)

Önümüzdeki birkaç yıl içinde altı yeni cilt daha hazır olacak:

XVII **Activities: Treaty Revision and Reconstruction, 1920-22** (Faaliyetler: Antlaşma'mn Gözden Geçirilmesi ve Yeniden Oluşturulması)

XVIII **Activities: The End of Reparations, 1922-32** (Faaliyetler: Tazminatların Sonu, 1922-32)

ve Keynes'in 1939-1946 dönemindeki çalışmalarını kapsayan üç Faaliyetler cildi. İki dünya savaşı arasını kapsayan son üç Faaliyetler cildi ile çeşitli makale ve yazışmaları içeren üç cilt, genel endeks ve bibliyografya ile birlikte daha sonra çıkacak.

İktisat bilgisi çok geniş olmayanlar, Keynes ve eserlerinin tadına varmak için işe **İkna Üzerine Denemeler** ve **Biyografi Denemeleri** ciltlerini okumakla başlayabilirler. Bunlardan birincisi, 1919 Barış Antlaşması üstüne yazıların yanısıra, **Bay Churchill'in Ekonomik Sonuçları, Lloyd George Bunu Yapabilir Mi?, Refaha Giden Yollar, Savaşın Bedeli Nasıl Ödenmeli?** gibi denemelerden oluşmaktadır. **Biyografi Denemeleri** ise Malthus, Jevons ve Marshall'ın biyografilerini, 1919'da Paris'de bulunan politikacıların portrelerini, Keynes'in dostları ve çağdaşları hakkındaki notlarını ve Bloomsbury anılar kulübü için hazırlanmış iki yazıyı içermektedir: «**Melchior: Yenilmiş Düşman**» ve «**İlk İnançlarım.**»

Keynes üzerine oldukça geniş bir kaynak vardır ve aşağıda belirtilenler yalnızca bu kitapta ele alınan konularla

ilgili kısa bir rehber niteliğindedir. Küçük bir bölümünü okuyanlar bile, bunların düşünce tarihinde mitosların önemine ilişkin çok iyi örnekler içerdiklerini göreceklerdir. Zira Keynes'çi iktisat, her ikisi de ancak şimdi dağılma sürecine girmiş olan en az iki güçlü mitos etrafında gelişmiştir. Keynes'in kendi selefleri ve çağdaşları hakkındaki bazı vaaz benzeri yorumlarından güç alan birinci mitos, 1936 öncesi bunalım politikalarını ve siyasa önerilerini, ücret kesintilerine ağırlık veren ve karşı-çevrimsel kamu işleri siyasasını reddeden görüşler olarak kabul etmektedir. Bu mitos, Keynes'çi iktisatın iktisat teorisi ile ciddi bir bağlantısı olmadığını savunan görüşle birlikte, bazı gözden geçirmeci yazarların, kamu yatırımlarını destekleyen Keynes'in selefi ve çağdaşı iktisatçılardan (ve bunlar çok fazladır) örnekler vererek, neden gürültü kopartıldığını sormalarına yol açtı. Joan Robinson ve John Eatwell'in **An Introduction to Modern Economics** (Çağdaş İktisata Giriş) (Londra: McGraw Hill, 1973) adlı kitaplarının da gösterdiği gibi bu ilk mitosun yok olup gitmesine daha çok zaman vardır. Keynes'çi iktisatın gelişmesini izleyen ikinci mitos neo-klasik sentezin oluşması sırasında ortaya çıkmıştır. Keynes'in **Genel Teori**'sini sadece katı ücretler ve likidite tuzağına ilişkin özel varsayımlar olarak görür ve böylece onu iktisat teorisi genel anlayışı içinde özel bir konuma oturtur. Bu mitos üniversite ders kitaplarının birçoğunda hâlâ egemendir. Keynes'in yaşadığı dönemin ekonomik olaylarının arka planını en iyi yansıtan kitap, R.S. Sayers'in **A History of Economic Change in England 1880-1939**' udur. (İngiltere'de Ekonomik Değişimin Tarihi 1880-1939), Londra: Oxford University Press, 1967.

İktisadi düşünce ve iktisat politikası açısından, özellikle Keynes ve görüşleri ile ilgili olarak aşağıdaki kitaplara başvurabilir:

E. Mantoux, **The Carthaginian Peace or The Ecconomic Consequences of Mr. Keynes** (Kartaca Barışı veya Bay Keynes'in Ekonomik Sonuçları), Londra: Oxford University Press, 1946.
D. Winch, **Economics and Policy: A Historical Study** (İktisat ve Siyasa: Tarihsel Bir Çalışma), Londra: Fontana, 1972 (gözden geçirilmiş baskı).

S. Howson, **Domestic Monetary Managament in Britain, 1919-**

38 (İngiltere'de Yurtiçi Para Yönetimi, 1919-38), Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
S. Howson, «'A Dear Money Man?': Keynes on Monetary Policy, 1920» ('Değerli Para Adamı' mı?: Para Politikası Üstüne Keynes, 1920), Economic Journal, Haziran 1973.
S. Howson, ve D. Winch, The Economic Advisory Council, 1930-39 (Ekonomik Danışma Konseyi, 1930-39), Cambridge: Cambridge University Press.
D.E. Moggridge, British Monetary Policy 1924-31: The Norman Conquest of $ 4.86 (İngiliz Para Politikası 1924-31: Normanların 4.86 dolar Zaferi), Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
R.S. Sayers, Financial Policy 1939-45 (Mali Politika 1939-45), Londra: HMSO and Longman, 1956 (Keynes'in rolüne ağırlık veren, savaş dönemi siyasasına ilişkin nefis bir resmi tarih çalışması.)
H. Stein, The Fiscal Revolution in America (Amerika'da Mali Devrim), Chicago: University of Chicago Press, 1969 (özellikle ilk yedi bölüm).
J. R. Davis, The New Economics and The Old Economists (Yeni İktisat ve Eski İktisatçılar), Ames: Iowa State University Press, 1971.
T. W. Hutchinson, Economics and Economic Policy in Britain, 1946-66: Some Aspects of their Inter-relations, (İngiltere'de İktisat Politikası ve İktisat, 1946-66: Karşılıklı İlişkilerinin Bazı Yönleri), Londra: Allen and Unwin, 1968 (İngiltere'de 1930'lar üzerine yararlı bir ek).
R. N. Gardner, Sterling-Dollar Diplomacy (Sterlin-Dolar Diplomasisi), Londra: Oxford University Press, 1956.
J. K. Horsefield, The International Monetary Fund, 1945-65, I Chronicle (Uluslararası Para Fonu, 1945-65, I Tarihçe), Washington: International Monetary Fund, 1969 I. Bölüm.

Keynes hakkındaki temel biyografi çalışması Sir Roy Harrod'un **The Life of John Maynard Keynes** (John Maynard Keynes'in Yaşamı) isimli kitabıdır. Kitap yararlı olmakla birlikte, incelediği kişiye yakınlığı ve, yazarı politik konularda Keynes'le her zaman uyuşmasa da, politik tartışmalara girmesi önemli bir handikapıdır. En iyi kısa biyografi çalışması ise Sir Austin Robinson'un **Economic Journal**'ın Mart

1947 sayısında yayınlanan «John Maynard Keynes, 1883-1946» isimli çalışmasıdır. Bu çalışma, aşağıda değinilecek olan Keynes üstüne denemelerin toplandığı Lekachman koleksiyonu içinde yeniden basılmıştır. Keynes, çağı ve etkisi üstüne başka birçok «biyografik» inceleme daha vardır. Bunların hepsi, bilgi açısından büyük ölçüde Harrod ve Robinson'un çalışmalarına bağımlıdır ve yukarıda değinilmiş olan birinci mitosun etkisindedir.

S. E. Harris, **John Maynard Keynes: Economist and Policy Maker** (John Maynard Keynes: İktisatçı ve Siyasa Yapıcı), New York: Scribners, 1955.

M. Stewart, **Keynes and After** (Keynes ve Sonrası), Londra: Penguin Books, 1967.

R. Lekachman, **The Age of Keynes** (Keynes'in Çağı), New York: Random House, 1966, Londra: Penguin Books, 1969.

Oldukça yardımcı ve ilginç bir derleme Milo Keynes'e aittir: **Essays on John Maynard Keynes** (John Maynard Keynes Üstüne Denemeler), Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

Bloomsbury üstüne yazın geniştir ve hızla büyümektedir. Çeşitli biyografilere, anılara ve incelemelere rehberlerle en iyi kısa giriş kitapları şunlardır:

Q. Bell, **Bloomsbury**, Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1968, Omega, 1974.

D. Gadd, **The Loving Friends: A Portrait of Bloomsbury** (Seven Dostlar: Bloomsbury Portresi), Londra: Hogarth Press. 1974.

S. P. Rosenbaum (ed.), **The Bloomsbury Group: A Collection of Memoirs, Commentary and Criticism** (Bloomsbury Grubu: Eleştiri, Yorum ve Anıların Bir Derlemesi), Londra: Croom Helm, 1975.

Keynes ve olasılık teorisi üstüne, Olasılık Üstüne Bir İnceleme'nin (JMK, VIII) yeni baskısına R.B. Braithwaite'ın yazdığı önsöz kadar, D. A. Gillies'in **An Objective Theory of Probability** (Nesnel Bir Olasılık Teorisi) isimli kitabına da bakınız. Londra: Menthuen, 1973.

Klasik para teorisi ve Keynes'le ilişkisi üstüne en iyi giriş kitabı şudur: E. Eshag, **From Marshall to Keynes: An Essay on the Monetary Theory of the Cambridge School** (Marshall'dan Keynes'e: Cambridge Okulu'nun Para Teorisi Üstüne Bir Deneme), Oxford: Blackwell, 1962. Fikirleri özgün kaynaklarına kadar izlemek isteyenler için, en iyi başlangıç noktaları şunlardır:

A. Marshall, **Money, Credit and Commerce** (Para, Kredi ve Ticaret), Londra: Macmillan, 1923.

A. Marshall, **Official Papers**, (Resmi Yazılar), (ed. J. M. Keynes), Londra: Macmillan, 1925.

K. Wicksell, **Interest and Prices** (Faiz ve Fiyatlar) (İngilizceye çeviren R. F. Kahn), Londra: Macmillan, 1936.

I. Fisher, **The Purchasing Power of Money** (Paranın Alım Gücü), New York: Macmillan, 1911.

Cambridge didaktik üslubu konusunda bakınız, L. E. Fouraker, «The Cambridge Didactic Style», **Journal of Political Economy**, Şubat, 1958.

Yukarıda değinilen birinci mitosa sık sık konu olacak şekilde, Keynes üstüne çeşitli rehber kitaplar vardır:

J. Robinson, **Introduction to the Theory of Employment** (İstihdam Teorisine Giriş), Londra: Macmillan, 1937.

L. Klein, **The Keynesian Revolution**, (Keynes'çi Devrim), New York: Macmillan, 1947.

D. Dillard, **The Economics of J. M. Keynes: The Theory of a Monetary Economy**, (J. M. Keynes İktisatı: Bir Para Ekonomisi Teorisi), New York: Prentice Hall, 1948, Londra: Crosby Lockwood. 1950.

A.H. Hansen, **A Guide to Keynes** (Keynes İçin Rehber), New York: McGraw Hill, 1953.

Bir Marksist inceleme için bakınız, P. Mattick, **Marx and Keynes: The Limits of the Mixed Economy** (Marx ve Keynes: Karma Ekonominin Sınırları), Londra: Merlin, 1971.

Keynes'in **İnceleme** ve **Genel Teori**'deki düşüncesinin, bu iki eseri iktisadi analizdeki diğer çağdaşı eğilimlere bağlayarak kışkırtıcı bir sunuluşu için bakınız, G.L.S. Shackle,

The Years of High Theory: Invention and Tradition in Economic Thought 1926-39 (Yüce Teori Yılları: İktisadi Düşüncede Yenilik, ve Gelenek 1926- 39), Cambridge: Cambridge University Press, 1967.

Keynes'çi iktisat üstüne denemeleri içeren ve oldukça yararlı olan iki derleme vardır:
S. E. Harris, **The New Economics: Keynes' Influence on Theory and Policy**, (Yeni İktisat: Keynes'in Teori ve Siyasa Üstündeki Etkisi), New York: Knopf, 1947, Londra: Dobson, 1948.
R. Lekachman, **Keynes' General Theory: Reports of Three Decades** (Keynes'in Genel Teorisi: Otuz Yılın Dökümü), New York: St. Martin's Press, 1964.

1930'lardaki İsveç kaynaklı gelişmeler ve onların sıyasa üstüne etkileri konusunda bakınız:
G. Myrdal, **Monetary Equilibrium** (Parasal Denge) (İngilizceye çevirenler R.B. Bryce ve N. Stolper), Londra: Hodge, 1939.
E. Lindehl, **Studies in the Theory of Economic Expansion** (Ekonomik Genişleme Teorisi İncelemeleri), Londra: Allen and Unwin, 1937.
B. Gustafsson, «A Perennial of Doctrinal History: Keynes and the 'Stockholm School'» (Doktrinel Tarihte Kalıcı Etki: Keynes ve Stockholm Okulu), **Economy and History**, 1973.

Kalecki'nin katkısı konusundaki en iyi giriş kitabı, gene kendisine aittir: **Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy** (Kapitalist Ekonominin Dinamikleri Üstüne Seçme Denemeler), Cambridge: Cambridge University Press, 1971, 1-3. denemeler.

1936 sonrası neo-klasik senteze ait yazın geniştir. Doruk noktası D. Patinkin'in, **Money, Interest and Prices: An Integration of Monetary and Value Theory** (Para, Faiz ve Fiyatlar: Para ve Değer Teorisinin Bütünleşmesi) isimli kitabıdır. Birinci baskı 1956, ikinci baskı, New York: Harper and Row, 1964. Bu konudaki üç etkili erken çalışma şunlardır:
J. R. Hicks, «Mr. Keynes and The Classics», (Bay Keynes ve Klasikler), **Econometrica**, Nisan 1937. Bu parça, J. R. Hicks,

Critical Essays in Monetary Theory (Para Teorisi Üstüne Eleştirel Denemeler), Oxford: Clarendon Press, 1967 içinde yeniden basılmıştır.
J. R. Hicks, **Value and Capital: An Enquiry into some Fundamental Principles of Economic Theory** (Değer ve Sermaye: İktisat Teorisinin Bazı Temel İlkelerine Bakış), birinci baskı 1939, ikinci baskı Oxford: Clarendon Press, 1946.
F. Modigliani, «Liquidity Preference and the Teory of Interest and Money» (Likidite Tercihi ve Para ve Faiz Teorisi), **Econometrica**, Temmuz 1944.

Metinde tartışılan neo-klasik sentezden uzaklaşma yönündeki hareketler konusunda, aşağıdakiler sadece yaklaşımları açısından anlamlıdır:

R. F. Kahn, **Selected Essays on Employment and Growth**, (İstihdam ve Büyüme Üstüne Seçme Denemeler), Cambridge: Cambridge University Press, 1973. (Çarpan konusundaki özgün metin, likidite tercihinin önemli bir uzanımını ve Keynes üstüne denemeleri de içermektedir).
J. Robinson, **Economic Heresies: Some Old Fashioned Questions in Economic Theory** (Karsı İktisat Düşünceleri: İktisat Teorisinde Bazı Eski Moda Sorunlar), New York: Basic Books, 1971, Londra: Macmillan 1971.
L. L. Pasinetti, **Growth and Income Distribution: Essays in Economic Theory** (Büyüme ve Gelir Dağılımı: İktisat Teorisi Denemeleri), Cambridge: Cambridge University Press, 1974. (Keynes üstüne yararlı bir denemeyi de içermektedir).
A. R. Roe, «The Case for Flow of Funds and National Balance Sheet Accounts» (Fon Akışı Durumu ve Ulusal Bilanço Hesapları), **Economic Journal**, Haziran 1973.
H. Minsky, **John Maynard Keynes**, New York: Columbia University Press, Londra: Macmillan.
A. Leijonhufvud, **On Keynesian Economics and The Economics of Keynes: A Study in Monetary Theory** (Keynes İktisatı ve Keynes'çi İktisat Üstüne: Bir Para Teorisi İncelemesi), New York: Oxford University Press, 1968.
F. H. Hahn ve K. Arrow, **General Competitive Analysis** (Genel Rekabetçi Analiz), Edinburgh: Oliver and Boyd, 1971, San Francisco: Holden Day 1971, 14. Bölüm.
F. H. Hahn, **On the Notion of Equilibrium in Economics** (İk-

tisatta Denge Kavramı Üstüne), Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

Neo-klasik sentezi ve ondan genel denge kaynaklı uzaklaşmayı kapsayan yararlı bir derleme, R. W. Clover'in kitabıdır; **Monetary Theory** (Para Teorisi), Londra: Penguin Books, 1969, özellikle de III. ve IV. Bölümler.

Kışkırtıcı ama sınıflandırılamayacak nitelikte iki kitap: G. L. S. Shackle, **Epistemics and Economics: A Critique of Economic Doctrines** (Epistemik ve İktisat: İktisat Doktrinlerinin Bir Eleştirisi), Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
J. R. Hicks, **The Crisis in Keynesian Economics** (Keynes'çi İktisatta Kriz), Oxford: Blackwell, 1974.

Editör arkadaşımın, Toplu Eeserler'deki bölümünden sonraki Keynes'e dönük tepkileri ile ilgilenenler aşağıdakilere başvurabilirler:
E. Johnson, «The Collected Writings of John Maynard Keynes: Some Visceral Reactions» (John Maynard Keynes'in Toplu Eserleri: Bazı İçsel Tepkiler). M. Parkin ve A. R. Nobay (editörler), **Essays in Modern Economics** (Çağdaş İktisat Üstüne Denemeler), Londra: Longman, 1973 içinde. E. Johnson, «John Maynard Keynes: Scientist or Politician?» (John Maynard Keynes: Bilim Adamı Mı, Politikacı Mı?) **Journal of Political Economy**, Ocak-Şubat 1974.

1972'de Canterbury Kent Üniversitesi, Macmillan'la bağlantılı olarak, Keynes üstüne bir dizi seminerin ilkini gerçekleştirdi. Tutanaklar, **Keynes: Aspects of the Man and His Work** (Keynes: Eseri ve Kişiliğinin Veçheleri) (Ed. D. E. Moggridge) başlığıyla 1974'de yayınlandı. Bir ikinci seminer 1974'de oldu. Tutanaklar A.P. Thirwall tarafından derlendi.

Keynes

John Maynard Keynes (1883-1946), kapitalizmin yüzyılımızda aldığı yeni biçimin kuramcısı olarak bilinir. Bu sistem, Birinci Dünya Savaşı ertesinde girdiği çözümsüz gibi görünen buhrandan onun kuramlarını uygulayarak çıkmıştır. Kapitalizmin yandaşları da, karşıtları da bu gerçeği kabul ederler. Ancak Keynes, kapitalizmin sorunlarına geçici çözümler bulmaktan çok, kendi deyişiyle, ''19. yüzyılın **bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler** anlayışından, bir liberal sosyalizm dönemine geçmeye hazır olup olmadığımız'' sorusuna cevap aramıştır hep.

Keynes'in toplu eserlerinin editörlüğünü de yapan Prof. Moggridge, kitabında, çağımızın bu büyük iktisatçısının başlıca eserlerini ele alarak, onun bu amaca ulaşmak için yaptığı önerileri ve 1913-46 arasındaki iktisat kuramına katkılarını inceliyor.